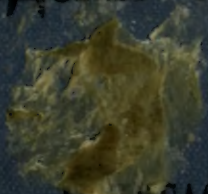

49 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 49

ВЕКФИЛДСКИ СВЕШТЕНИК

ПРИЈЕМАО

ОЛИВЕР ГОЛДСМИТ

С КИГЛЕСКОГА ПРЕВЕО

ДР. ЉУБОМИР НЕДИЋ

PR
3490
A66

Дав Српска Књижевна Задруга
[Redovna izdanja]

49 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 49

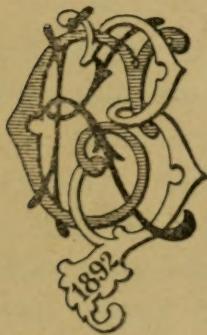
ВЕКФИЛДСКИ СВЕШТЕНИК

НАПИСАО

ОЛИВЕР ГОЛДСМИТ

ПРЕВЕО С ЕНГЛЕСКОГ

ДР. ЉУБОМИР НЕДИЋ

БЕОГРАД — ЗАГРЕБ

ШТАМПАНО У СРПскоЈ ШТАМПАРИЈИ У ЗАГРЕБУ

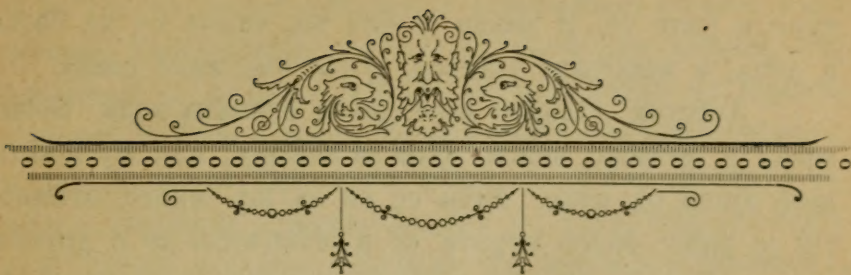
1898

PR
3490
A66

584809

2.7.54

ПРЕДГОВОР ПРЕВОДИОЧЕВ

Векфилдски Свештеник једно је од најзнатнијих дела енглеске књижевности. Оно је преведено на све европске језике, и излази, ево, и у српском преводу. Предајући ово дело српској читалачкој публици, сматрамо да неће бити некорисно ни без интереса ако проговоримо нешто о његову писцу, о њему самоме, и о преводу.

I.

Оливер Голдсмит родио се 10. Новембра 1728, у селу Паласу, у округу Лонгфордском, у Ирској. Био је од сиромашна рода. Отац му је био свештеник, којему је парохија доносила свега четрдесет ливара стерлинга годишњег прихода. и који је, и ако је, поред својих свештеничких дужности, радио још и земљу, ипак, оптерећен многим децом, једва састављао крај с крајем. Узорит као свештеник, пун благости и доброте, и код све своје сиротиње готов другоме да помогне, отац Голдсмитов био је човек крајње неумешан, од оних људи за које се обично вели да не ваљају за себе, и којих је судбина да целог свог века

трпе и пате се. И какав је био он, таква су му била и деца, а нарочито Оливер, јунак ове мале скице.

Дететом, Оливер није давао великих нада. Показивао је, истина, нешто дара за поезију; али му књига није ишла од руке, нити се он за њу много отимао. Он је више волео играти се и забављати се с другом децом. Био је веселе и живе нарави, ветрењаст, и готов на свако несташтво, не мислећи много на последице; у игри се волео истицати међу друговима, а како је био врло неспретан и брзоплет у говору, уз то, још, и у лицу наружен богињама, другови су га често задиркивали, али су га и волели са његове веселости и доброте срца.

Такав је Голдсмит био дететом; такав је остао и у познијим годинама: весео и небрига, лакоуман, не мислећи данас шта ће бити сутра, пун таштине, рад да се свуда истакне, везан и брзоплет у говору, расипљући кад има, трпећи кад нема, безазлен као дете, готов да свачему поверује, милостивна срца, и дајући и последње што има. „Јадни Голдсмит,“ тако су га звали, много доцније, када је већ био постао славан, пријатељи, који су га и волили и жалили га што је такав.

Пошто је изучио школу у Лисоју, месту у које му се отац касније преместио, и провео неко време у две приуготовне школе, пошао је Оливер, када му је било шеснаест година, у Дублин на науке. Немајући откуда плаћати за наставу, стан и издржавање, упише се у ред ученика који су све то имали бесплатно, а у накнаду за то морали вршити свакојакне послове у школи: да помету двориште, да о ручку и о вечери дворе имућније ученике који су за себе плаћали, и др. Голдсмиту је тај положај морао падати тешко, али

га је он, са својом веселом и безбрижном нарави, ипак сносио, растерујући досаду од њега кад песмом, кад свирањем у флауту, што му је било једна од најомиљенијих забава. Стега школска није га се много тицала, и он је време проводио више у веселу друштву но поред досадних књига. Једном је, тако, кад је, однекуд, добио школску награду од тридесет шилинага, приредио у своме стану гозбу и игранку, што по школским правилима није смело бити; наиђе један од професора, којему Голдсмит и иначе није био у вољи, што је слабо учио Математику, коју је он предавао, и госте растера, а домаћина казни бојем. То Голдсмит толико прими к срцу да одлучи да одмах напусти, не само школу, него и земљу, и да иде куд било, у свет; распрода оно мало ствари што је имао, али, опет, остане у граду, све док му није претицао само још један шилинг. О томе једном шилингу провео је три дана. А кад је и њега потрошио, продао је нешто од одела са себе; после није имао двадесет и четири часа шта јести, док му није нека девојка дала прегршт зелена граха, те је тиме мало утолио глад. Доцније је причао да му је то било најслађе што је у свом веку појео. Сад већ није имао куд него да се врати у школу; старији брат његов пошаље му нешто новаца и нешто од одела, те се тако врати.

Тако је провео Голдсмит све време у школи, мучећи се и патећи, али, опет, весело и безбрижно, све док није положио први испит. Сад му се ваљало вратити кући. Отац му је био умро одмах друге године по његову одласку, а мати му се била преселила у друго место и живела у великој оскудици; од куће се није могао надати никаквој помоћи, нити је знао шта би могао отпочети. У тој невољи нашао му се

његов теча, Контарајн, добра и племенита душа, који га је помагао и за све време његова школовања, и доцније, и који, једини, није губио вере у њега, ни онда када су сви, и најрођенији, дизали од њега руке. Он га је световао да се спреми и рукоположи за свештеника, и Голдсмит се, и ако му свештенички позив није био много у вољи, на послетку на то склони. Али кад је требало отићи и јавити се владици, Голдсмит, који је свагда волео одевати се у хаљине отворених боја, метне на себе неко црвено одело, и тако изиђе пред владику. Да ли са тога, или из друга каква узрока, тек, Голдсмит се врати од владике не свршивши ништа.

Пошто се тај план тако разбио, требало је гледати друго што, и Голдсмит се прими да буде домаћи учитељ у оближњој некој имућној породици. Али ту не остане дуго. Свади се с једним из породице око карата, и напусти то место. Имао је примити око тридесет ливара стерлинга; с тим новцем, не казујући ником ништа, одмах купи коња, и крене у свет. Дуго се ништа о њему није чуло, све док се није једнога дана појавио код куће, без новаца, на бедном неком кљусету. Шта је он међутим радио, нико није могао знати. Он је, додуше, причао како је мислио био поћи у Америку, па га задржао неповољан ветар и друге сметње; али то његово казивање није врло поуздано: он се, по детињастој својој природи, није свакада држао истине, него је, као махом сви они који из претерана лакоумља греше, често, да би оправдао једну погрешку коју је учинио, падао у другу те причао и оно што није било.

И тако се сад Голдсмит опет нашао без занимања. Требало је што било отпочети, и он, на по-

слетку, смисли да учи права. Добри теча његов да му педесет ливара стерлинга, и он с тим новцем пође у Лондон, на науке. Али се успут, у Дублину, намери на некога свог ранијег познаника, који га одведе у неку коцкарницу, где прокоцка све што је имао. Не смејући се враћати кући, потуцао се неко време по Дублину, не јављајући ништа о себи, док му, на послетку, нису код куће сазнали шта је било с њим. Теча му је не само опростио погрешку и примио га у своју кућу, него га је опет помогао и послао у Единбург, да учи лекарство.

Пошто је у Единбургу пробавио две године, више с друштвом, проводећи се и забављајући, него у школи, учећи, Голдсмит смисли да пође на Коонтинент, да продужи науке, како је јављао својима, у ствари, да пропутује и да види света. Прво оде у Холандију, и ту на великој школи у Лајдену проведе годину дана, издржавајући се нешто новцем који је од куће био добио, а нешто позајмицама које му је чинио добар неки земљак, на којег се био намерно. Из Лајдена крене у Париз, пешице, немајући ништа до једне гвинеје и своје флауте. Путујући кроз Фландрију, он би вечером, кад би стигао у какво село, где пред кућом одсвирао што у своју флауту, и за то би добијао вечеру и преноћиште, исто онако као син Доктора Примроза, у чијој је историји, великим делом, Голдсмит изнео што је сам доживео. У Паризу се није дуго задржавао, него је пошао даље, у Швајцарску, а одатле у Италију, где је, бар по његову казивању, на великој школи у Падови добио степен доктора лекарства. У томе му умре теча који га је тако свесрдно помагао, и он се врати у Енглеску.

Када се вратио у домовину, Голдсмиту је било двадесет и осам година. Остављен самом себи, без новаца, без пријатеља, и без наде да би му откуда год могло доћи какве помоћи, тако се нашао у Лондону. Неумешан да што боље отпочне, био је неко време момак код некаква апотекара; после је био с бедном неком дружином глумаца скитача; а једно је време, како је сам причао, немајући се где преко ноћ склонити, ноћивао с просјацима и свакојаким скитницама. На послетку се прими да буде помоћник учитељски у некаквој школи; како му је ту било, то се најбоље види из приче Ђорђеве. Зато убрзо напусти то место, и, по савету једнога пријатеља, отпочне практиковати као лекар. Али ни као лекар Голдсмит није имао среће, и нико га скоро није ни звао себи. Ко би и звао лекара који се чинио тако неугледаи и нишао у изношену и извешталу оделу, са великом закрином на грудима, коју се он узалуд трудио да сакрије под шепиром? Немајући готово никакве зараде као лекар, Голдсмит се опет прими за учитеља у некој школи у Пекхаму, близу Лондона, коју је држао некакав друг његов из ранијих година. Ту му је, у кући овога пријатеља, било боље; а ту му се дала и прва прилика да се јави на пољу књижевности.

Друг у чијој је школи Голдсмит био учитељ бавио се нешто и књижевношћу и писао је, с времена на време, у Месечном Прегледу (Monthly Review), који је издавао неки књижар, по имену Грифитс. С овим се Голдсмит погоди да му буде сталац сарадник, а он да му за то даје стан, храну и нешто и у готову новцу. За ту награду морао је Голдсмит радити с раниога јутра, без одмора, по цео дан, и, милело му се не милело, писати о свему и свачему, онако како је

Грифите хтео. У њега Голдсмит није дуго остао ; убрзо су раскинули уговор, јер нису били један другоме по вољи : Голдсмит њему што му се чинило да не ради колико треба, а он, опет, Голдсмиту што се овоме чинило да тражи од њега више по што треба.

Ипак је ова служба, или управо најам, у Грифитса била од неке користи Голдсмиту ; и ако није потписивао што је за Грифитса писао, сазнало се за њега, и он је сад могао потражити посла на другој страни. Овога пута намерио се на човека честита и добра ; то је био књијар Њубери, којег он с хвалом помиње у својем бесмртном роману. Осим писања за њега, прихватио се Голдсмит и своје лекарске прак- тике, која, и ако му није могла доносити много, ипак му је, зар, доносила нешто, поред онога што је зарађивао писањем.

Повратив се, тако, опет лекарству, Голдсмит сад смисли да потражи место лекарског помоћника у каквој болници, како би имао каква год стална дохотка. Не могући изићи на испит, који му је за то требало положити, у одељу какво је имао на себи, он се у невољи обрати Грифитеу, и овај буде добар за њега у некога кројача те га послужи оделом за ту прилику, а он за ту услугу изради Грифитеу четири чланака за његов лист. На испиту Голдсмит, међутим, падне, те тако од места не буде ништа. Неколико дана по томе, на сами дан Божића, дође му и жена у које је био на стану, и затражи да јој плати што јој је дуговао. Немајући новаца да би јој могао платити, Голдсмит јој да одео те га заложити, а сам за своју потребу однесе те заложити књиге које му је Грифитс дао био на послугу. Овај чује и за једно и за друго, и стане претити Голдсмиту, док му он на потлетку не обећа

написати нешто, те се тако намире. То је био живот Волтеров, који је требао изићи уз неки превод Хенријаде, који је издавао Грифитс, али је штампан одвојено од превода, анонимно. Исто је тако анонимно изишао и први већи спис Голдсмитов, Истраживање о данашњем стању Лепе Књижевности у Европи (An Inquiry into the Present State of Polite Learning in Europe, 1759). Овај је спис његов, и ако је био добро примљен када је изишао, данас без велика интереса, и једино што му даје цене, то је што је Голдсмитов, писан, као и све што је испод његова пера излазило, леним и примамљивим стилем. Осим овога свог списа, писао је Голдсмит у то време, за разне часописе, и свакојаке друге саставе, међу којима су нарочито привукла пажњу на се његова Хинеска Писма (Chinese Letters), која су после прерађена под насловом Грађанин света (The Citizen of the World); а уређивао је и сâм један часопис, који се звао Пчела (The Bee), и од којег је изишло свега осам бројева.

И ако је све што је дотле писао издавао анонимно, ипак се Голдсмит међутим прочуо у литерарним круговима и обратио на себе пажњу. Упознао се са свима виђенијим књижевницима, а нарочито са Доктором Џонсоном, који је, пре много година, дошао био у Лондон, као год и он, без новаца и без пријатеља, с недовршеном једном трагедијом, и, временом, постао литерарни диктатор. Око Џонсона скупљало се све што је било виђено и чувено у књижевности. Тако је постао онај знаменити Клуб, потоњи Литерарни Клуб, који је био од тако велика утицаја на књижевност енглеску онога времена. Чланови Клуба састајали су се вечером, једном у седмици, у кафани код Митре, и ту проводили време у претресању свакојаких питања

из књижевности, уметности и науке, често и у пријатељским шалама. Велику реч у Клубу водио је Доктор Џонсон. Његова жива беседа; његове идеје, често и настране, али свакада оригиналне; његови разлози, исто тако често настрана, али свакада занимљиви; његова поређења; чак и његови покрети и његова неспретна и гломазна фигура, и његова прека нарав, све је то давало необична интереса ономе што је говорио. После њега био је ту Едмунд Борк, прослављени говорник у Парламенту, бујан, речит и генијалан; затим Гарик, највећи глумац не само онога него и потоњег времена; после Ренолдс, чувени сликар и први председник Академије Уметности; Боклерк, са својом алкивијадском нарави; и, на послетку, касније, Босвел, млад неки Скот, који се, занесен за Џонсоном, привезао био уз њега, и који је, марљиво бележећи сваку реч његову, сачувао нам све што се на тим састанцима разговарало, и тиме овековечио не само Џонсона и његов Клуб, него и себе сама.

Такав је био Клуб, у који је Голдсмит примљен за члана. Сви су у њему били виђени, само он један био је још незнатан; сви су били речити и пуни духа, само он један није био одрешен на беседи и сплео би се чим би заустрио да што рекце. Волео се, међутим, утицати у сваки разговор, са чега га је и друштво, и ако га је све волело и ценило, често задиркивало и збијало шале с њим. И ипак, од свега тога сјајног друштва, ниједан није оставио за собом тако славна имена као он, о коме је Гарик, једном приликом, када су чланови Клуба, шале ради, састављали му надгробни натпис, рекао да је писао као анђео а говорио као папагај.

Али, и ако се већ био прочуо, Голдсмит се и даље мучио и злопатио. Зарађивао је, истина, писањем, али је, кад је имао, и трошио немилнице и давао ко би му год поискао, те је, не умејући, тако, располагати новцем, био вазда у новчаним неприликама. Једно јутро добио је Џонсон од њега писмо у којем му је јављао да је у великој невољи и молио га да одмах дође до њега. Џонсон му пошаље једну гвинеју, и поручи му да ће одмах и сам доћи. Кад стигне у стан Голдсмитов, сазна да се газдарица спремила да Голдсмита затвори за дуг; он је, међутим, ону гвинеју био разбио, и пред њим је стајала чаша с боцом мадерскога вина. Џонсон затисне боцу, и узме се с њим озбиљно разговарати шта и како најпоследње мисли те да се опрости дуга. Голдсмит му онда рекне да има готов некакав рукопис, и изнесе га Џонсону. Овај га мало разгледа, дигне се и оде, рекавши да ће се одмах вратити, прода рукопис једном књижду за шесет ливара стерлинга, и новац донесе Голдсмиту, који онда настави писати газдарицу што није била пристојнија према њему.

Рукопис који је тако помогао Голдсмиту у овој прилици, или неприлици, био је Векфилдски Свештеник, најзнатније дело Голдсмитово. Није без интереса поменути да књижду којему је Џонсон продао био рукопис, Џон Њубери, синовац оног Њубери-а за којег је он раније писао, овај није дао у штампу раније него скоро пуне две године пошто га је купио (1766).

Међутим је Голдсмит већ био постао славан. Од њега је била изишла песма Путник (*The Traveller*, 1764), која је примљена једнодушном хвалом и ставила га одмах у ред првих писаца енглеских онога времена. То му је, у исто време, била и сва добит од ње: у

готову је за њу добио свега двадесет гвинеја, и ако је она за годину дана доживела више издања.

Изишавши тако на глас, Голдсмит је мислио да дугује не само великом друштву у које је сад призиван, него и слави својега имена, да окрене други, отменији начин живљења. Како му није стизало што је зарађивао писањем, прихватио се још једном лекарске практике; али је ову опет убрзо напустио. Потребе његове постајале су, међутим, сваким даном веће; волео је лепо живети, волео се богато одевати, волео угостити, волео сваком учинити, волео друштво и забаву, а волео је и коцкати се. Тако је натоварио прилично дуга, и био вечито у новчаним неприликама; из хартија које су се сачувале види се како је узајмљивао од својих издавача и мање суме, кадшто и по неколико шилинга.

У тим неприликама, Голдсмит смисли да се, не би ли их се како опростио, да на писање позоришних комада, које је у ово време, од свега писања највише доносило. Имао је још из раније израђену шаљиву игру Добричица (*The Goodnatured Man*), коју су му пријатељи, Џонсон, Борк, и Ренолде, били похвалили, и коју је сад требало изнети на позорницу. Али Гарик, који је управљао позориштем Друри-ленским, и којему се Голдсмит био замерио ранијим писањем, правно је тешкоће; требало је најпре много што мењати и дотеривати, после је требало чекати на ред, и ако Голдсмиту није било до чекања; док није, на послетку, једне вечери и његова шаљива игра изнесена на позорницу. За ту свечану прилику Голдсмит је поручио нарочито одело, да у њему присуствује представи. Али комад његов није био примљен како је он очекивао. Голдсмит је био као убијен: по свршетку представе

правио се у друштву силом весео и расположен, али кад је остао на само с Џонсоном, плакао је као дете.

И ако није имао успеха с овом својом шалливом игром, ипак је Голдсмит од ње добио колико није ни од једног свог дела дотле, пет стотина ливара стерлинга. Толики новац, мислио је он, и у овој, као и у опште у свакој другој прилици кад би видео у себе нешто више новаца, не може никад нестати. И он је окренуо живети како се приличи човеку тако богату. Узео је други, господственији стан и богато га наместио, почео давати ручкове и вечере, и играти на веће новце, а није заборављао на сиротињу. Тако је брзо потрошио што је добио од својег комада, и још направио нових дугова.

Сад му се опет ваљало латити старог посла, да пише за књижаре. И он се погоди с књижарем Девисом да му састави једну Историју Рима, у две свеске; и ако он за тај посао није имао потребне спреме, ипак му је ово дело добро примљено и оно се чита и хвали и данас, са лепог стила којим је писано. То исто важи и о другом једном његовом делу, његовој Историји Живе Природе (*History of Animated Nature*), које је такође писао по поручбини, од невоље, да заради новаца. Колико је спреме Голдсмит имао за ову врсту послова, из Историје и из Науке, може се оценити по ономе што се прича како му је, једнога дана, када је писао друго једно историјско дело, Историју Грчке, дошао славни историчар Гибон, и он га замолио да му часком каже како се звао онај индијски цар с којим је војевао Александар Велики, а овај му, у шали, одговорио да се звао Монтезума, и Голдсмит то тако и написао. И опет, код све његове неспреме и незнања, дела су његова остала цењена, јер је он, као што је

о њему лепо рекао Џонсон, у надгробном натпису који му је он саставио, имао дар да све чега се год прихвати окити и украси.

У исто време отприлике кад је писао ова своја дела изашла је и песма његова Напуштено Село (The Deserted Village, 1770). У тој песми опевао је Голдсмит село у којем је провео детињство; слика коју у њој износи о некадањој идиличној срећи његових становника и потоњој невољи њиховој необично је дирљива; и ако јој се замерило да је она претерана и неверна, ту ману, -- ако је она велика mana, — довољно искомпљују лећи стихови у које је она сложена. Ова песма имала је још већег успеха но прва; прво издање одмах је распродано, те је после неколико дана изишло друго, за овим треће, тако да је за три месеца доживела пет издања.

Голдсмит је сад био на врхунцу своје славе. Ако је и било пакосних и незаслужених напада, почело је долазити и признање. Постао је почасни професор Старе Историје у новоустановљеној сликарској Академији; Реолде је израдио његову слику, и она се могла видети по изложима, што је Голдсмиту чинило детињу радост. Али код све славе и признања, прилике се његове нису нимало биле поправиле, и он је и даље морао писати за књижаре, често пута само за то да би измирио што се у њих унапред био задужио ситним позајмицама. Тако је постала и његова Историја Енглеске, која је, у четири свеске, изашла 1771. После је смишљао план о једном великом Речнику Наука и Уметности, на којем би, под његовим уредништвом, радили Џонсон, Борк, Реолде, и други, исто тако виђени, сарадници; али је то предузеће, у које је он полагао велике наде, остало неостварено, и он

је морао и даље писати о свачему што би књижари у њега наручивали. Оно што је тако зарађивао није му стизало, и док су се они богатали оним што је он писао, он се и даље патео. Здравље га је почело издавати, дугови су се гомилали све више, и он је проводио бедан и мучан живот.

Једини веселији зрачак у овим данима што их је у беди и невољи проводио, био је велики успех што га је имала нова његова шаљива игра Приволела се да га освоји (*She stoops to conquer*), која је изнесена на позорницу с пролећа 1773, и давана много вечери узастопце. Изгледало је да му се опет отварају бољи и светлији изгледи; али је он већ био суштао и клонуо. Изнурен, нешто прекомерним радом, а нешто и животом који је водио, почео је чешће боловати. На послетку је пао у постељу; и 4. Априла 1774. склопио је напаћени песник очи за свагда. Последња му је реч била што је лекару који га је обилазио, кад га је овај питао је ли спокојан, одговорио да није.

У тој једној речи цела је историја његова. Он је знао за све; знао је за оскудицу, и знао за изобиље; само није знао шта то значи бити спокојан. У младим годинама отишао је од куће, да се никада више њој не врати; пребијао се и потуцао по туђини; а кад се вратио у домовину, био је и у њој туђин, сам, без иког свог рођеног крај себе. Тако му је прошао век, самотну, у непрестаној трзавици, и у бризи за сутрашњицу. Судбина му није била милостива, а Природа, — што је, напослетку, исто што и Судбина, — доделила му је нарав с каквом се рђаво пролази у овом свету. Али му је она, у свему другом мањеху, даровала и нешто што само љубимцима својим дарује, генија. Својим делима он је оставио за собом

велико и славно име: а животом својим, и ако је доста грешно, оставио је иза себе спомен човека милостива срца и добра.¹

II.

Нека нам је сад допуштено рећи и неколико речи о самом делу. Векфилдски Свештеник је дело класично. То изгледа да му је доста препоруке. На ипак, колико се то чинило парадоксно, таква дела је, често, највише потребују. Она се, обично, више хвале по што се читају. И, ми се бојимо да се то, што с класичним делима тако често бива, не догоди и с овим класичним делом. Зато и хоћемо да речемо неколико речи о њему.

Што ће, по својој прилици, прво пасти у очи српском читаоцу када буде читао ово дело, то је, како је у њему све просто и обично: прича проста и обична, и просто и обично испричана, да нам изгледа да бисмо је и ми, без велике муке, могли такву саставити и тако испричати. Што се тиче ове простоте у причању, да прво будемо с тим начисто, — не треба заборавити да је много лакше писати епитхасто и реторски по просто и природно, и да класичан стил у писању и није ни у чему другом до у простом и природности; јер класично је оно што траје, што остаје кроз сва времена, а то није ништа друго до природна простота, пошто се све друго с временом мења, а само она остаје вада лета и непромењена. Зато критичари и хвале простоту и природност стила Голд-

¹ Она пратива жиотописна свина о Голдсмиту рађена је по великом и изворном делу Форстерову *The Life and Times of Oliver Goldsmith*, 1808, и по Вашингтона Дрвинга *Oliver Goldsmith, a biography*, 1849.

смитова и цене је као једну од поглавитих врлина његових као писца; и зато је оно што би се читаоцу могло учинити да је мана, у ствари врлина.

Читалац ће, напослетку, још, којекако, и пристати на то што је ствар овако просто испричана. Теже ће му бити помирити се с тим што је и сам догађај о којем се у овом роману прича тако прост. Што се у њему прича, тако је обично као и оно што у животу самоме, ван романа, бива; и читалац га, с тога, неће ни једанпут испустити из руке нестрпељив да дозна шта ће бити после онога докле је он дочитао. За такве романе читаоци се, обично, не отимљу, много; што они од романа траже, то је, најчешће, да их за све време читања, све до самог краја, одржава у нестриљењу и неизвесности шта ће после бити. Зато они обично и моле да им се ово не казује, како не би покварили себи задовољство да то сами из књиге дознаду, пошто су најпре како треба настраховали хоће ли се све лепо свршити, и прошли с јунаком кроз све оне недаће кроз које је писцу било по вољи да га проведе. Нека нам се не прими за зло, ако тиме што ударимо на књижевни укус читалаца, — али ми такве романе не рачунамо у добре. Они су само за то да прекрате време и да задовоље радозналост; нема сумње да они могу бити и врло забавни; али је забава што је они пружају празна и ниптавна, нити је од њих какве год користи. Такви романи, пошто се једном прочитају, више се не узимљу у руке. А ми мислимо, са старим Исаком Ватсом, да књигу коју не вреди прочитати двапут, не вреди прочитати ни једанпут, не вреди је читати никако. Векфилдски Свештеник, код све простоте онога што је у њему испричано, књига је коју вреди прочитати, не једанпут или

двапут, него читати је више пута, и враћати се на њу, и опет је читати.

Шта је, сад, оно што овом роману даје толико цене и чини га једним од најзнатијих дела, не само енглеске, него и целе светске приповедачке књижевности? То не бисмо могли лако у неколико речи изнети, нити би оно што бисмо тако изнели било врло убедљиво. То би биле само празне речи хвале. Место тога, корисније ће, мислимо, бити ако укажемо на понешто што читалац, бојимо се, лако може превидети, или му се може учинити као да би било мања и недостатак а у ствари чини неке од поглавитих врлина овога романа.

Не улазећи, дакле, у праву анализу романа, него само износећи понешто на што мислимо да треба свратити пажњу читаочеву, да се, пре свега, зауставимо на једној сцени у овоме роману, оној када Свештеник дознаје да му је кћи одбегла. То је велика сцена, пуна патоса, о којој се бојимо да је читалац неће по заслуги оценити. Нека читалац, међутим, пажљивије прочита ту сцену. — Свештеник седи задовољан у кругу својих милих. Дете му је отпевало своју песму, и он се, расположен, обраћа жени: „Али изнеси нам још једну боцу, Девора, благо мени: а ти, Мојсије, да нам што лепо отпеваш!“ Он је сав срећан, и усред те среће чује да му је старија кћи одбегла од куће. Какав данашњи писац, од оних што све потанко описују, да би нам представио потрес што га је у души Свештениковој произвела таква страшна вест, описао би нам га како је у том тренутку изгледао, какав је био у лицу, како је ломно руке, његов укочен поглед, и још пуно таквих појединости. И он би нам, нема сумње, дао верну слику

његова очајања. Само што би та слика, поред све своје верности, била без живота: она би нам помогла да га себи представимо у томе тренутку, али нас она не би потресла: ми не бисмо с њиме осећали као што осећамо код оних речи што их он, у тешком свом очајању, понавља: „Идите, децо моја, идите те будите бедна и срамотна!“ Овај један очајни узвик више казује но све друго: то није више прост узвик, то је јавк од бола који душу раздире. Описивати може свако: наћи овај јавк, то може само писац какав је био писац овог романа. И зато је ова сцена, која би се, на први поглед, могла учинити као да би била тек овлаш изведена, у ствари, велика, узвишена.

Исто је тако и с карактерима у овом роману. И они, на први поглед, изгледају готово без обраде. У ствари, пак, они су сви, колико их год има, а нарочито главни, Свештеник сѐм, изведени не може бити брижљивије и потпуније. Само их треба изближе познати. И онда ћемо обазити, колико се год пута зауставимо на којем од њих, да свака нова црта коју у њих уочимо, пристаје уз оне раније већ онажене, и даје карактеру веће јасноће и одређености. Ми се, доиста, морамо дивити како се оне све слажу једна с другом, у толико више што не можемо представљати да је све то тако удешено да се једно с другим слаже; то се не да удесити, оно долази само по себи. — онда када се писац романа зове Голдемит, Карактери су онда онакви какви они излазе из руку Природе саме, живи и истинити.

Узмимо, примера ради, карактер главне личности у овом роману, Доктора Примроза. Ми га сви знамо као да смо годинама с њим друговали. Откуда га тако добро знамо? Писац нам га нигде није описао, ни

какав изгледа, ни какав је по нарави својој. Али из онога што он сам прича о себи, о својим навикама, својим слабостима, из његових разговора, из његових безазлених шала, из свега тога ми стварамо себи врло живу слику о њему. То, напоследку, не би било тешко удесити да о њему добијемо слику какву би нам писац о њему хтео дати; то сваки бољи писац романа, више или мање, може. Али има нешто што сваки од њих не може, и што је дато само највећима између њих; а то је, да колико год пута читамо роман, увек учимо по коју нову црту, и да та нова црта, као што напред рекосмо, пристаје уз оне већ израније познате. Нама се учини као да смо направили проналазак. Таквих ће проналазака читалац Векфилдског Свештеника учинити пуно, колико га год пута буде читао, свагда по који.

То што важи о главној личности, важи и о свима осталим личностима у овом роману: жена Свештеникова, Дерова, његове кћери, Оливија и Софија, његов син Мојсије, и сви други редом, сви су они нацртани живо и истинито, и сви нам они, што их више упознајемо, долазе живљи и истинитији. Понајслабији од њих изгледа да је Сер Виљам Торихил; али то као да лежи у самом карактеру његову: сви, по готову, добродетељни јунаци у романима изгледају, однекуд, бледи, без истинскога живота и без велика интереса.

Кад смо већ на личностима у роману, не треба заборавити ни Џенкинсона, ако ни због чега, а оно због оних његових грчких речи о космогонији. Добро је опоменути се да их је доста који, као и он, имају свега овакву какву реч-две своје готовине, па и опет успевају да се чују и буду виђени у роду својему.

Треба рећи неколико речи и самој басни, о заплету у роману. То му је најслабија страна, и читалац може, без велике муке, изнаћи у њему пуно невероватности, и да их не тражи. Али то, ако и јесте мана, само је спољна мана; заплет у овом роману само је оквир, и он би могао имати и много већих мана но што их има, па опет да не односи ништа лепоти оне миле и идилличне слике што је у њему онаквом ненадмашном вештином изведена. Она, и онај пријатни, природни и неусиљени стил којим је испричана, као и онај ведри хумор који кроза цело дело веје, кадри су, и осим онога што напред поменусмо, искупити и много већих мана но што их овај роман има.

Али бесмртно дело Голдсмитово није само роман. Оно је више него роман; оно је књига. Што тим хоћемо да кажемо, то је, да Векфилдски Свештеник није само да нас забави, него и да с њиме другујемо. Књига је да нам се нађе у свима приликама живота. Када нас све друго изда; када прохуји младост, оронe здравље; изневери срећа; и нестане пријатеља: књига остаје, да нас разговори, да нас поучи о животу, да нам пружи утехе, и окрешу нас надом. То је што је за нас књига; и таква је књига и овај роман.

Погледајте, само, овога доброг Доктора Примроза! Њега стиже несрећа за несрећом: он губи имање, син му одлази у свет, кћи му бега, кућа му пронада, он сам допада затвора; остаје без имања, без деце, без добра имена. И он, опет, не клоњава под тим ударцима судбине; него их сноси мирно и трпељиво. И шта га одржава да у беди и несрећи не клоње? Одржавају га добра душа и чисто срце његово. Он зна да пати незаслужено и без своје кривице; и зна да то

није право. Али зар је мало њих који исто тако, незаслужено и без своје кривице, трпе и пате? И је ли, онда, право да он остане у добру, кад и други пате? И његово чисто срце и праведна душа кажу му да није. Треба подносити све што нас спалази, трипети своју несрећу помишљајући на туђу, већу можда по што је наша. Све се може поднети, и најтежи удар судбине, треба само знати да је такав живот, и бити справедљив те од њега не тражити за себе више по што он даје другима. На једно само треба мотрити и о једном се старати: да сами себи немамо ни за што пребацивати. Не дајмо се злу и не подајимо се несрећи да би нас она могла начинити горима, тако ћемо бити јачи од ње, и место да нас она саломи, савладаћемо ми њу. Тако се безазлени и просто-душни Векфилдски Свештеник уздиже до хероизма, који има у себи нечега у толико узвишенијег, што нам се херојство његово показује тако без разметања, готово пасивно.

Колико поуке лежи у овој простој причи о Векфилдском Свештенику! Како је диван пример који нам он пружа! То најбоље могу оценити они које постигне каква зла судба у животу. А зар је тих мало? Сви ми имамо својих невоља, једни већих, други мањих. Учимо се на примеру јунака ове приче да их достојно подносимо, и шта нас год у животу спалазило, чувајмо оно што нам је драгоценије, чувајмо чистоту душе и срца својега.

III.

На послетку, још нешто и о овом преводу.

Од добра се превода тражи двоје: да је веран, што значи да не одступа од оригинала: и да је леп,

што значи да му се у погледу језика и стила нема ништа замерити. Та два захтева не само да није лако сложити, него их је тешко и сваки за себе у свему задовољити. Превод, строго узев, не може никада бити потпуно веран; он може, и ако то врло ретко бива, бити бољи од оригинала; може, и то је готово правило, заостајати иза њега; само никада не може бити што и оригинал. Исто је тако и с лепотом превода, онда када се преводе велика и узорита дела као што је ово. Јер, да превод буде леп као што је лепо оригинално дело, за то би требало да онај који га преводи влада језиком и стилем онако како је њиме владао онај који га је писао; потпуно леп превод, другим речима, требао би да се чита као да га је писац сам писао на језику на који се преводи. Тако је, дакле, верност превода само релативна, а лепота његова мало вероватно да би се могла постићи.

И једно и друго отежано је још и тиме што ова два захтева треба сложити, а то, не само да није лако, него, често, није ни могућно; јер оно што се учини да се задовољи један обично је на рачун другог, тако, да превод што добије на једној страни, губи на другој. У тој недоумици, преводиоци се обично одлучују на једну или на другу страну, те полажу, једни, више на то како ће им превод бити што вернији, а други на то како ће језик и стил у њему бити што лепши. Отуда и имамо превода двојакних: превода које бисмо могли назвати филолошким, и у којима се што се мање може одступити од оригинала и задржавају се не само особине стила пишчева, него и склоп његових реченица, и много што друго што се често противи духу језика на који се преводи; и

превода слободних, који се једино осврћу на дух језика на који се преводи.

По нашем схватању, греше и једни и други, и они који преводe сувише верно, јер превод онда испада натегнут и рогобатан, и они који преводe сувише слободно, јер превод онда не даје довољно верну слику оригинала. Преводилац би требао да измири она два захтева што се стављају сваком добром преводу; а пошто се они не даду свакада измирити, он треба да уме оценити где је и у којој прилици прече задовољити један, а где и у којој прилици други. Што боље погоди меру кад ће задовољити један а кад други, у толико ће му и превод бити бољи.

Тога смо се и ми држали превodeћи ово дело: и мислимо да нисмо погрешили што смо се тога држали. Ако смо у чему погрешили, погрешили смо што нисмо погодили праве мере у томе. Можда је се требало више држати оригинала понегде где смо слободније преводили, и, обрнуто, требало слободније превести понешто што смо ми оставили како је у оригиналу. Таквих ће погрешака, нема сумње, у овом преводу бити доста. Ипак се надамо да ће овај превод смети стати напореда с другим преводима Векфилдеког Свештеника. Преводилац је имао при руци више страних превода, немачких, француских и руских, и сви су га они нечему поучили: немачки, да не треба сувише верно преводити, да се читалац, читајући га, мора у чуду питати како се онако рогобатан стил могао прогласити за класичан: француски, да не треба сувише слободно преводити: а руски, три, сва три бедна, један гори од другога. — да треба добро отворити очи када се преводи. Поучен, тако, погрешкама других, преводилац се трудио да што мање одступа од

оригинала и да, у исто време, читаоцу да, ако ће бити и само приближну и бледу, слику о томе шта је оно са чега се стил у Векфилдском Свештенику толико цени. Колико је он у томе успео, на онима је да оцене који су за тај посао не само осећају спремни, него су му и дорасли.

На завршетку, преводиоцу је пријатна дужност најтоплије се захвалити Г. П. П. Ђорђевићу, председнику Српске Књижевне Задруге, што му је исправио погрешке које се тичу правилности и чистоте језика у преводу. Ако би се ипак нашло каквих погрешака у језику, нарочито што се тиче чистоте његове, њих треба уписати у кривицу преводиоцу, што није у свему усвојио напомене Г. Ђорђевића, него је задржао и неке архаизме које се он никако не може приволети да замени речима данашњег књижевног језика српског.

Исто је тако пријатна дужност преводиоцу захвалити се и Г. С. Д. Милалковићу што је превео песме које су у роману; и Г-њици Иди Николајевић, кћери пок. К. Николајевића, заслужног историчара српског, на неколиким корисним обавештењима којима га је обавезала.

Др. Љубомир Недић.

ПРЕДГОВОР ПИШЧЕВ

Овој ствари има сто мана, а стотину би се ствари могло навести да се докаже да су оне праве лепоте. Али је то непотребно. Књига може бити занимљива са сила погрешака, а може бити врло досадна без и једне бесмислице. Јунак овог дела сложио је у себи троје што је највеће на земљи; он је духовник, тежак, и отац породице. Изнесен је као готов да поучи и готов да послуша, обичан у добру, а величанствен у невољи. У овоме веку благостања и преуглађености, коме би се такав карактер допадао? Они што воле велики свет, одвратиће се с презрењем од простоте његовог сеоског огњишта. Они што од раскалашних речи мисле да је шала, неће наћи никакве духовитости у његову простодушну разговор; а они што су навикли исмевати се религији, смејаће се човеку којему је поглавита утеха у будућем животу.

Оливер Голдсмит.

ГЛАВА I.

Опис Векфилдске породице. Опажа се да је у њој
сличност, и душевна и телесна.

Вазда сам мислио да је од честита човека, који се ожени и подигне велику породицу, већа корист него од онога који остане самац и само прича о размножавању становништва. Зато, тек што је прошла година како сам рукоположен, кад почнем озбиљно мислити о женидби и изберем себи жену, онако како је она изабрала своју вечану хаљину, не како ће јој лице бити лепо и пресијавати се, него како ће трајати и добро послужити. Треба јој признати, била је добре нарави и жена кућаница; а што се тиче образовања, мало је било сеоског женскиња да би га могло показати више. Могла је читати коју му драго енглеску књигу а да не сриче много; а што се тиче зимне и кувања, ту се није дала ниједној. Још се хвалила и да је врло вешта да води кућу; и ако ја, код све њене вештине, нисам могао опазити да бисмо били постали што богатији.

Тек, нежно смо волели једно друго, и све то више смо се пазили што смо бивали старији. Оно, и није било ничега са чега бисмо били незадовољни светом или једно другим. Имали смо красну кућу, у лепу пределу, и добре суседе. Нисмо се имали бојати никаквих преврата, ни подносити каквих напора; што смо год дочекали, дочекивали смо крај огњишта; а

све нам је странствовање било што бисмо из плавога кревета прелазили у мрки.

Како смо живели у крај пута, често бисмо увратили путника или намерника да окуша наше вино од огрозда, с којег смо били на далеко чувени; а смем слободно, с веродостојношћу историчарском, рећи да не чух ни једнога да би му био нашао мане. И родбина нам се, чак и она у четрдесетом степену, сећала сродства с нама и без родословнога надлештва¹, и долазила би врло често да нас обиђе. По неки нам од њих нису чинили велике части што су полагали права на сродство, јер их је било међу њима и слепих, кљастих и хромих. Али жена моја свагда би навалила на њих да седну за исти сто с нама, јер су с нама једна крв. И тако, ако и нисмо имали врло богатих, а оно смо обично имали бар врло срећних пријатеља око нас; јер, у животу је тако, што сиромашнији гост, све задовољнији што је почашћен; и као што има људи који уживају у бојама лале, или у криоцима лентира, тако сам ја по природи својој уживао да гледам срећна лица у људи. У осталом, када бисмо нашли да нам је који од сродника непогодне парави, или нам је досадаш гост, или да бисмо га се радо опростили, гледао сам, кад би полазио од нас, да му позајмим јахаћи капут, или пар обуће, кадшто и коња мање вредности, и свагда сам имао задовољство да није више долазио да ми их врати. Тако бисмо очистили кућу од оних за које нисмо марили; али се никад није чуло да је породица Веџфилдска кад отерала са својег прага путника или намерника сиромаша.

Тако проживесмо врло срећно више година, ако и јесмо покадшто имали и доста што их Промисао шаље да би подигао цену својим даровима. Често би ми шкољска деца крала воће, а пекмез мојој жени појели би миши или деца. Покадшто би и поседник задремао код најдирљивијих места у мојој предници, или би му госпођа као од беде одговарала кад би јој се моја жена поклонила у цркви. Али би нас брзо пре-

¹ Надлештво у којем се воде племићке породице, по њиховим титулама, грбовима, добрима и по генеалогји. Пр.

лазила непријатност од тога, и чудили бисмо се, обично, после три или четири дана, како смо тако што могли узети срцу.

Деца моја, поред умерености, како су васпитана без разнежавања, била су здрава и развијена: синови снажни и радни, кћери лепе, пуне и румене. Кад бих стао у овом маленом кругу што обећаваше бити потпора моје старости, нисам могао а да се не сетим оне чувене приче о грофу Абенсбергу, што је, када је Хенрик Други пролазио кроз Немачку, и остали му дворани износили своје драгоцености, извео преда њ своја тридесет и два детета и понудио их цару, као најдрагоценији дар, који му он може поднети. Тако сам и ја своју, и ако сам их имао само шесторо, држао за највреднији дар који сам учинио својој домовини, и сматрао сам је, према томе, као својег дужника. Најстарији нам се син звао Ђорђе, по стрицу његову, који нам је оставио био десет тисућа ливара¹. Друго дете, женско, мислио сам да назовем Гриселом, по њеној тетци; али моја жена, која је док је била бременита, читала романа, навала да је назовемо Оливијом. Пепуну годину иза ње роди нам се друга кћи, и ја сад бејех тврдо одлучио да јој буде име Грисела; али се некаквој имућној сродници прохте да јој буде прикумица, те је, по њеној вољи, назваше Софија; тако смо имали два романтична имена у породици; али ја свечано изјављујем да у томе нисам имао дела. Затим нам се роди Мојсије; а после, пошто прође дванаест година, добисмо још два сина.

Што бих одрицао, лично сам се кад би погледао своју дечицу; али још је већма била таштиња и понос моје жене. Кад би јој дошле суседе и рекле: „Заиста, Госпођо Примрозовице, нигде лепше деце од ваше“, она би одговорила: „Шта им знам, онаква су какву их је Бог дао, лепа су ако буду ваљала, јер где није доброте, није ни лепоте“. И рекла би тада девојкама да мало дигну главе: а биле су, не вреди крити, заиста врло лепе на очи. За мене је голи изглед на

¹ Ливра (или фунта стерлига) је нешто више од двадесет и пет динара нашег новца.

очи таква ситница да бих се мучно сетио да то поменем, да није било општи предмет разговора у околини. Оливија, којој је сад било осамнаест година, била је оне раскошне лепоте којом сликари обично сликају Хебу: отворена, живахна, и поносита. Софијине црте нису на први поглед тако падале у очи, али су често више привлачиле, јер су биле благе, смерне, и умљате. Једна је освајала од првога маха, друга тек истиха.

Нарав је у жена обично какве су им црте лица: бар тако је било у мојих кћери. Оливија је желела имати више љубавника; Софија, да придобије једнога, Оливија је често пута била усљабена, од превелике жеље да се допадне; Софија би и прикривала своју вредност, са бојазни да се како не замери. Једна ме забављала својом живахношћу кад сам био расположен, друга својом разложитошћу кад сам био смућен. Али оне ове особине нису никад претерано истицале, и ја сам их често виђао да за читав дан измењају своје нарави. Црнина би од моје тиздавице начинила мудрицу, а какве нове траке учиниле би њену млађу сестру живахнијом по што је она била од природе. Најстарији ми је син, Ђорђе, био школован у Оксфорду, јер сам га спремао за који од учених позива. Други ми се син, Мојсије, кога сам одредио био за трговца, васпитао, учећи ово-оно, код куће. Али не вреди трудити се и описивати нарав у младежи, која тек што је настала на свет. Једном речи, у свију је њих овлађивала породична сличност, и, право рећи, имали су само једну нарав, били су племенити, поверљиви, простодушни, и безазлени.

ГЛАВА II.

Породична несрећа. Губитак имања само уздиже понос праведников.

Световним пословима наше породице управљала је поглавито моја жена: што се тиче духовних, њих

сам у свему ја био узео у своје руке. Што ми је доносила парохија, а то је било тек тридесет и пет ливара на годину, давао сам на сирочад и удовице свештеничке у нашој епарихији: имајући доста својег имања писам водио старања о световном благу, а осећао сам у себи задовољство што ћу дужност своју вршити без награде. Исто тако одлучио сам био и да не држим кашелана, и да упознам свакога човека у парохији, упућујући људе жењене да буду умерени, а нежењене да се жене; тако, да за мало година, рекло би се било обично, да за чудо тога нема у Векфилду: поношљива пона, младих људи без жена, и у пивницама гостију.

Брак ми је вазда био један од омиљених предмета којима сам се бавио, и био сам написао више беседа да бих доказао срећу коју нам он доноси: а нарочито је било једно што сам полагао да подржавам: тврдио сам, с Вистоном,¹ да је незаконито да свештеник англиканске цркве, кад му умре прва жена, узме другу; или, да кажем једном речју, дика ми је била да будем строг моногамист.

Ја сам за рана био ушао у ову важну размирицу, о којој су писане толике простране свеске. И сам сам био издао о томе предмету неколико расправа, о којима се тешим да их је читало оно мало срећних, пошто се оне никако нису могле распродати. Понеки од мојих пријатеља називали су то мојом слабом страном: али они, за Бога! нису о њој били дуго размишљали као ја. Што сам дуже о томе мислио, све ми је оно важније долазило. Пошао сам чак и за корак даље од Вистона излажући своја начела; као што је он био урезао на гробу своје жене, да је била једина жена Виљама Вистона, тако сам и ја за своју жену написао сличан надгробни натпис, у којем сам преузносио њену разборитост, штедљивост и послушност све до саме смрти; и пошто сам га лепо преписао и богато уоквирио, обесио сам га више огњишта,²

¹ Знаменит богословски писац (1667—1752). Пр.

² У Енглеској по собама нема пећи него се ватра ложи на огњиштима (камнинима), узиданим у дуварове собне; више

где је служио за више корисних циљева. Опомињао је жену моју њених дужности према мени и моје верности према њој: испуњавао је жудњом за славом, и стално је опомињао крај живота.

Зато, зар, што је слушао толике хвале о браку, мој најстарији син, тек што је дошао с наука, загледа се у кћер једног суседног свештеника, који је био достојник црквени и био стања да јој је могао дати велики мираз. Али мираз јој је био најмање преимућство. Госпођица Арабела Вилмотова, то су јој признавали сви (осем моје две кћери), била је красна у свему. Њену младост, здравље и безазленост још су више уздизале нежност и свежина у лицу и толика умиљатост у погледу да је ни сама старост није могла равнодушно погледати. Пошто је Г. Вилмот знао да ћу својему сину одвојити леп део, он се није противио женидби; и тако су нам породице живеље у свој оној слози што се обично јавља пред што ћемо се опријатељити. Знајући из искуства да су дани од прошевине најсрећнији у животу, радо сам био вољан да тај рок продужим; а разне забаве, што их је ово двоје младо проводило у друштву једно другога, као да су чинили да им наклоност буде све већа. Јутром нас је обично будила свирка, а када је био леп дан, изјављивали бисмо у лов. Часове од доручка до ручка женскиње је посвећивало одељу и читању: прочитале би обично по једну страну, па се погледале у огледалу, којему би и филозофи слободно могли признати да показује страну веће лепоте. За ручком је председавала моја жена: полагала је на то, да све сама својом руком изуди, јер јој је то од мајке остало, те би нам том приликом испричала и житије свакога јела. Пошто бисмо ручали, да нас не би остављало женскиње,¹ наређивао сам обично да се уклоне столови; и покаднито би нам девојке уз припомоћ учитеља свиогњишта је обично стреха од мрамора, или друга каква камена, по којој се, као по полици, ређају слике и друге, сличне ствари од украса.

¹ Женскиње у Енглеској по ручку обично устаје иза стола и иде у другу собу, како људима не би сметало пушити, пошто тамо није обичај пушити у женском друштву. Пр.

рађа, приредиле врло пријатни концерат. Шетње, чај, играње, и залоге кратиле су остатак дана и без карата, пошто сам ја мрзео свако коцкање осем бакамона¹, којег смо се мој стари пријатељ и ја покадшто играли по два пенија² од партије. И не могу а да не поменем овде нешто, што није на добро слутило, кад смо се последњи пут играли. Хтео сам бацити четворку, а бацио сам кеца и двојку пет пута узастопце.

Неколико месеца прође тако, кад на послетку помислисмо да можемо одредити дан свадбе младоме пару, који као да га је живо погледао. Не треба ми описивати како ми је жена изгледала важна и у послу, ни враголасте погледе њезиних кћери за време припрема око венчања: моја је пажња и онако била обрађена на другу страну: како ћу довршити расправу коју сам мислио ускоро издати у одбрану својег омиљеног начела. Како сам у њој гледао дело узорито, и што се тиче садржине и што се тиче слога, нисам могао а да је, у поносу срца својега, не покажем своме старом пријатељу Г. Вилмоту, јер нисам сумњао о томе да ће ми одобрити: тек кад је било већ доцне, познадох да је он не може бити жешће одан противном миљењу, и то с пуно разлога: он се у то време удварао четвртој жени. Отуда се, као што се може очекивати, изроди преширка доста јака, која прећаше да поквари нашу намеру да се сродимо: али се сложисмо да у очи дана који је био одређен за венчање ствар на широко расправимо.

Расправљали смо је живо и један и други. Он је тврдио да сам ја јеретик: ја му то вратим: он мени одврати, а ја му одговорим. У то, док је распра била најживља, изазове ме један од мојих сродника, који ми, смућен у лицу, рече да се прођем распре, и да оставим старца нек буде женик, ако може, бар док не прође венчање мојега сина. „Шта“, повиках, „да напустим ствар истине, када је доведен до саме ивице бесмислености! Слободно би ми могао исто тако све-

¹ Некаква игра с коцкама.

Пр.

² Пени је наших десет пара динарских.

Пр.

товати и да се одречем својег имања, као и својег разлога.“ „Твоје је имање“, одговори мој пријатељ, „жао ми је, што ти сад морам казати, готово ништа. Трговац у Лондону, у чијим је рукама био твој новац, побегао је, да га не би постигла казна због банкрутства, и мисли се да није оставио ни шилинга од ливре. Нисам хтео поражавати тебе ни твоју породицу тим гласом док не буде прошло венчање; али ти он сад може ваљати те да умериш жар својег разлагања; ја мислим, твоја ће те рођена памет поучити како је потребно да се претвараш, бар док ти син не буде осигурао себи мираз девојачки.“ „Онда“, одговорим, „ако је истина што ми кажеш, и ако ћу ја бити просјак, нећу да ме то учини и лупежом, или да ме наведе да се откажем својих начела. Идем овога часа да јавим друштву своје стање; а што се тиче разлога, ја ево тржем натраг своје првашње уступке у корист старчеву, нити му сад допуштам да буде женик у којем било смислу.“

Много би било описивати различна осећања двају породица, кад им јавих гласове о нашој несрећи, тек, оно што су осећали остали, било је слабо према ономе што изгледаше да нати двоје заљубљено. Г. Вилмота, који и пре тога изгледаше да је прилично склон да ствар поквари, овај је удар ускоро определио: једну је врлину он имао у пуној мери, а то је била обаврзност, често једина врлина што нам остаје у седамдесет другој.

ГЛАВА III.

Сеоба. Срећне прилике у животу обично на крају познајемо да су до нас самих.

Једина нам је нада сад била да би глас о нашој несрећи могао бити накосно измишљен или пренагљен; али ускоро стиже писмо од мојега човека у Лондону, који потврди све редом. Што ми је пропало имање, то би за мене сама била ситница; за што сам једино

страховао, било је за своју породицу, која је требала да сиротује, а није била одгајена како ће подносити сиротињу а да је она не тишти.

Скоро петнаест дана прође пре но што покушах да ублажим њихову тугу: јер утеха пре времена само опомиње жалости. За то време мисли моје бавиле су се о томе, како ћу их унапредак издржавати: док, на послетку, буде ми понуђена мала пароксија, која донашаше петнаест ливара на годину, у једном удаљеном крају, где бих се и на даље могао придржавати својих начела. Радосно прихватим ту понуду, а одлучим да повећам свој доходак тиме што ћу радити и мало сеоско имање.

Пошто сам то смислио, прва ми је брига била да приберем што ми је још остало од имања; и кад прерачунасмо и исплатисмо све дугове, претече нам од четрнаест тисућа ливара само четири стотине. Главни ми је старање за то било да догоним понос својих према њиховим приликама: јер сам добро знао да је сиротиња која на високо гледа, сушта беда. „Ви, децо моја“, говорих, „добро знате да никаква пажња од наше стране није могла отклонити несрећу, што нас је, ето, снашла: али пажња може много те да се отклоне последице од ње. Ми смо сад сиромаси, мили моји, а мудрост нам налаже да се приволимо својем скромном стању. Оставимо, дакле, без роптања сјај, са којег их је толико бедних, и потражимо у скромнијим приликама спокојство, с којим сви можемо бити срећни. Сиромаси живе задовољно и без наше помоћи, што се, онда, ми не бисмо могли научити да живимо без њихове? Не, децо моја, од овога часа прођимо се сваке помисли на господство; нама је још доста остало да можемо бити срећни, ако будемо били мудри; а за оно што нам је отказала срећа тражимо накнаде у томе што ћемо бити задовољни.“

Како ми је најстарији син био школован, смислим да га пошљем у престоницу, где би његове способности могле допринети да буде од помоћи и нама и себи. Растајак од пријатеља и од својих можда је од најмучнијих прилика, што прате немаштину.

Ускоро освану дан кад нам је ваљало први пут разлазити се. Сини мој, пошто се опростио с мајком и осталима, који сви мешаху своје сузе с пољупцима својим, дође мени да поиште благослов. Дадох му га од свег срца, и то, и још пет гвинеја¹ уз то, беше све очинство, које му могах дати. „Ти, синко“, узвикнух, „полазиш у Лондон, пешице, како је и Хукер, твој велики предак, полазио тамо пре тебе. Прими од мене истог оног коња, којегга њему даде добри епископ Џуел², овај штап; узми и ову књигу, она ће ти бити на утеху путем; ова два реда у њој вреде милиона: „Вијах млад и остарјех и не видјех праведника остављена, ни деце његове да просе хљеба.“ То нека ти буде утеха на путу твојему. Пођи, синко, и, шта те год задесио, гледај да те видим једном у години; вазда буди ведре душе, а сад: с Богом пошао.“ Знајући га честита и ваљана, писам ни мало страховао што сам га нага пустио на поприште живота; знао сам да ће се добро показати у својој улози, било као побеђен, било као победник.

Чекали смо само за његовим одласком, и после неколико дана кренусмо се и сами на пут. Растанак с крајем у којем смо проживели толике спокојне часе, није прошао без суза, које једва да би и најјаче срце могло задржати. Уз то и пут од неких седамдесет миља³ брицуо нас је, који се дотле писмо никад удаљивали од куће више од десет миља, а плач сиромаша, који нас испратише за неколико миља, само је нашу смућеност учинио већом. Први дан путовања довео нас је за тридест

¹ Златан новац енглески од двадесет и једнога шилинга, или нешто преко двадесет и седам денара нашега новца. Гвинеје се више не кују, али се у Енглеској и данас још на њих рачуна. Пр.

² Џуел (Jewel) је знаменит богословски писац из времена краљице Јелисавете. За владе католичкиње Марије био је прогнан, а после је, пошто је Јелисавета села на престо, добио владичанску столицу. Када је, једном приликом, Хукера као млада човека угостио, и овај се спремао да пође даље, дао му је, осем нешто трошка, на послугу још и штап свој, о којем му је рекао, да му је, док је путовао по Немачкој, био место коња. Пр.

³ Енглеска миља је од прилике двадесет минута хода. Пр.

миља ближе нашој новој кући, и ми се увратисмо да преноћимо у некој неугледној крчми у једном селу украј пута. Кад нас уведоше у собу, ја, по својем обичају, позвах крчмара да седне с нама у друштво, што он прими, јер је знао да ће оно што буде по-шио учинити да му сутра рачун буде већи. Он је, међутим, познавао крај у који сам одлазио, нарочито сквајра Торихила, који им је имао бити поседник, и који је живео на неколико миља од овога места. Он тог господина описиваше као да ништа овог света не тражи до уживања и као да би нарочито бити наклоњен лепе-поме полу. Помињаше да никаква чедност није кадра одолети његовој умешности и наваљивању, и да нема фармерске¹ кћери на десет миља у округ да не би био успео код ње и оставио је. И ако мени такав извештај би мучан, на моје кћери он имаде сасвим друго дејство, и њихова лица синусе у очекивању скорог три-умфа; а и жени ми не би мање по вољи, нити се она мање поуздаваше у њихове дражи и њихову чедност. Док смо се тако бавили свако својим мислима, уђе у собу крчмарица да јави својем човеку како онај чудни господин, што је од два дана код њих, иште новаца, а нема откуд да плати што је учинио трошка. „Иште новаца“, одговори крчмар, „то не може бити; истом јуче платио је три гвиније нашем бирову, да би штедео неког старог немоћног војника, кога је требало шибом протерати, што је украо нечијег пса.“ Како крчмарица остајаше при својем, крчмар се спремаше да изиђе из собе, нехујући и говорећи, да ће се он намирити како он зна, кад га ја замолим да ме упозна с тим стран-цем тако милостива срца, као тај о којем причаше. Он учини по мојој вољи, и уведе једнога господина, који изгледаше да му је око тридесет, у одељу на којем као да је било и чинке.² Био је наочит, а на лицу су му се познавале боре, што долазе од многог миш-љења. У говору је био мало кратак и опор, и као да се не разбираше у церемонијама, или као да не мараше

¹ Фармери су тежаки домаћини.

Пр.

² У прошлом столењу носили су и људи чинке на хаљинама.

Пр.

за њих. Кад крчмар изиђе, не могах а да не кажем странцу како жалим што видим човека господина у таквој неприлици, и понудих му своју кесу, да измири што у овај мах има плаћати. „Примам, господине“, одговори он, „од свет срца, и мило ми је што сам услед ненажње, којом сам неки дан издао новац, што га имаћах уза се, познао да још има људи као што сте ви. Само вас најпре морам замолити да ми кажете како се зове и где станује мој добротвор, те да бих му могао вратити што ми је позајмио.“ Све му то потанко казах и испричах му не само своје име и несрећу која ме задесила, него и о месту, у које одлазимо. „То се“, узвикну он, „стекло још сретније но што сам се ја падао, јер и ја идем истим путем, а овде ме је два дана задржала поплава, која ће до сутра, надам се, тргнути, те ће се моћи прећи.“ Рекох му како се радујем његову друштву, и пошто моја жена и кћери са мношвом заједно навалише на њ, привољесмо га да остане, да с нама вечета. Разговор странчев био је и пријатан и поучан, да зажелех да га продужи; али је већ било крајње време да прилегнемо и окрепимо се за напоре сутрашњег дана.

Сутра дан зором сви скупа кренусмо на пут; моји на коњу, а г. Барчел, наш нови сапутник, пешице стазом украј друма, говорећи у шали, да му се, код наше слабе путне опреме, не приличи да нас остави за собом. Како вода још не беше тргла, морадосмо најмити вођа, који потанкиваше напред, док смо г. Барчел и ја ишли у позадини. Умор од пута олакшавасмо себи препирући се о филозофији, у којој он као да се потпуно разумевао. Али што ме највише чудило, било је, што он, и ако беше у мене узео новаца у зајам, брањаше своја мњења упорно, као да се он мени био нашао. Овда онда казивао би ми и чији је који дворац, на који бисмо наилазили успут. „Оно је“, говораше, показујући према дивној кући мало подаље од нас, „Г. Торихила, млада човека који ужива велико имање, и ако у свему зависи од свога стрица, Сер Виљама Торихила¹, човека,

¹ Сер пред именом означава баронета, врсту нижега племства у Енглеској.

који, сам малим задовољан, остало оставља синовцу да ужива, а највише жени у „Лондону.“ „Шта!“ узвикнух. „мој је, дакле, поседник синовац човека чије су се врлине, добротинста, и особености толико разгласиле? Казивали су ми о Сер Виљаму Торихилу да је човек не може бити племенитији, али и не може бити већи чудњак; човек веома милостивна срца.“ — „То јесте, можда и нешто више но што би требало.“ одговори Г. Барчел: „бар у млађим годинама претеривао је чинећи добра; страсти су му тада биле силне, а како су се све клониле добродетељи, одвеле су га романтичној претераности. Израна још вукла га је жеља да се одликује као војник и као човек књижеван: убрзо се одликовао у војсци и стекао нешто гласа међу људима од књиге. Ласкање свагда прати честољупца, јер њему само највише и годи ласкање. Око њега су се скупљале гомиле људи који му показиваху само једну страну својега карактера: тако, да он наскоро поче губити из очију свој рођени интерес, гајећи своје опште симпатије. Волео је све људе, јер му богаство није дало да провиди да су неваљалици. Лекарима нам причају о некаквој болести, у којој цела снага постане толико осетљива, да и најмањи додир причињава бол; што су неки тако препатили телесно, овај је човек препатио у души својој. Најмања невоља, било истинска, било измишљена, такла би му се срца; душа његова патила је од болесне осетљивости према туђој несрећи. Код њега тако готова да помогне, лако је погодити да се доста њих нашло да траже помоћи; са његове издашности поче му слабити имање, али не и његова добродушност; она, на против, биваше све то већа, што је оно бивало мање. Како поче сиромашити, тако поче бивати непажљив: и премда говораше као човек наметац, што је радио, радио је као човек луд. Међутим, и даље окружен наметљивцима, не могући учинити сваком по захтеву, он, место новаца, даваше обећања. Она беху све што је могао пружити, а он не имађаше толико одлучности да учини коме год на жао и да га одбије. Тако је искушио око себе сила потребитих, о којима је извесно знао да им не може

ништа учинити, а којима би опет радо био помогао. Они су га се држали неко време и остављали га са заслуженим пребацивањима и презрењем. Колико је бивао постидан пред другима, толико је и самом себи долазио као достојан презрења. Душа се његова ослањала на њихова ласкања, а кад јој нестане те потпоре, он није знао наћи среће у одобравању свога срца, којему никад није знао праве цене. Свет му се сад поче друкчије представљати; ласкање његових пријатеља поче спадати на просто одобравање. Одобравање наскоро узме више пријатељски облик савета; а савет, кад би га он одбацио, изазиваше њихове прекоре. И тако он сад познаде да пријатељи што их је његово добро искупило око њега, мало вреде; познаде сад да човек треба своје рођено срце да заложн, те да придобије срце другога. Ја познадох да, — да, — сметох с ума шта оно хтедох рећи; једном речн, господине, он одлучи да почне уважавати себе сама и смисли план како да поправи своје имовно стање, које му беше посрнуло. У том циљу, он је, по настраности својој, пешице прошао Европу, па, и ако је истом навршио тридесету годину, прилике су његове боље него икада. Сад су му добротинства разложнија и умеренија по пређе, али је још остао исти онај чудњак и још налази задовољства у настраним врлинама.

Ја сам толико био заузет причањем Г. Барчеловим, да нисам готово ни погледао унапред, док нас не поплаши запомагање мојих; кад се окретох, угледах млађу своју кћер где је усред брзе реке пала с коња и бори се противу матице. Двапут је тонула, а ја се не могах ослободити да јој прискочим у помоћ. Био сам се толико пренао, да нисам могао ни поумити да је избавим. Она би неминуовно пропала, да јој није мој друг, видећи је у опасности, прискочио у помоћ и, после доста муке, изнео је спасену на другу обалу. Пошто изиђосмо мало уз матицу, и ми срећно пређемо; и ту, поред моје кћери, могосмо му захвалити и ми. Захвалност њену лакше је замислити по описати је: она се својем избавиоцу захваљиваше

више погледима но речима, и још се ослањаше на његову руку, као да би јој и даље годила његова потпора. Жена моја, опет, говораше како се нада да ће моћи код своје куће одужити му се за његову доброту. И тако, пошто се у првој крчми заложисмо и ручасмо заједно, Г. Барчел се опрости с нама, јер је ишао на другу страну, а ми настависмо свој пут; жена гредом говораше да јој се веома свидео и доказиваше како она, да је он од добре куће и да има имања да може бити наша прилика, боље прилике не би тражила. Нисам могао а да се не насмејем, слушајући је где води такве празне разговоре; али ја никада нисам много замерао овим безазленим самообманама, што су само на то да нас учине срећнијима.

ГЛАВА IV.

Види се да и најскромније имање може доносити среће,
која не зависи од прилика, него до нас самих.

Место, у које се склонисмо, беше малена општина од домаћина, који су радили своју земљу и нису знали ни за изобиље ни за оскудицу. Имајући све што им је за живот требало на дому, ретко су кад одлазили у град или у варошицу да траже излишца. Удаљени од углањена света, они још беху очували првобитну простоту нарави; а умерени по навици, они и не знађаху да је умереност врлина. Последним данима радили су живо и весело; а празнике су држали као дане забаве и доколице. Појали су божићну песму, слали једно другоме узле од милости о Валентинском Јутру, јели уштинике о Пенељавој Среди, водили шале о првом дану Априла, и с побожношћу крцали орахе у очи Михоља-дне¹. Кад чуше да долазимо, они сви изиђоше

¹ Старински народни обичаји у Енглеској. — Узли од милости (*true-love knots*) су трачице на узао везане, које су момци и девојке слали једно другоме о дану Св. Валентина (14 Фебруара), те се тако поздрављали. Тај се обичај и до данас

у сретање својем свештенику, обучени у стајаће рухо, а пред њима свирац с бубњем: беху нам за дочек спремили и гозбу, за коју поседасмо пуно задовољни; што нам у разговору није стизало духовитости, нагнађивали смо шалом.

Кућица нам је била у дну падине једнога брежуљка, с леђа је заклањао леп шумарак, а напред је жуборио поток; с једне стране ливада, с друге рудина. Имаће ми хваташе око двадесет јутара добре земље, за коју бејаш платио својем претходнику сто ливара те ми је уступио. Ништа није могао бити лепше од мојих поља, заграђених лепим брестовима и шибљаком. Кућа ми је била само на један спрат и покривена кровниом, што јој даваше врло спретен изглед; дуварови унутра беху бело окречени, а моје кћери прионуше да их оките сликама које саме цртаху. Ако нам и јесте иста соба служила и као седећа и као кухина, била нам је за то топлија. А после, како се држала не може бити чистије, и судови, тањира и бакар били добро орибани и све лепо размештено по полицама и светло, око је имало на чем уставити се, и није нам требало богата намештаја. Имали смо још три собе: једна за моју жену и за мене, друга за наше две кћери, а трећа, с две постеље, за другу децу.

Мала заједница којој сам ја давао законе управљала се овако: кад се сунце роди, сви бисмо се искупили у нашој заједничкој соби, а слушкиња би пре тога била наложила ватру. Пошто бисмо се здравили како се пристоји, — јер сам ја вазда мислио да је добро одржавати извесне прописе уљуднога опхођења, без којих слобода свагда нарушава пријатељ-

одрикао, само што се место старинских узала шаљу о томе дану честитке. — Други обичај, који потребује тумачења, то је крцање (или жарење) ораха у очи Михоља-дне. У очи тога дана одлазили би пријатељи једни другима на посело, те проводили вече у разговору и свакојаким шалама, а момци и девојке жарили би орахе, т. ј. метали би у ватру по два ораха, намењујући један момку, а други девојци: ако би ораси изгорели један кад и други, онда би то значило да ће се то двоје узети; а ако би један изгорео пре по други, то се узимало као знак да се неће узети.

Пр.

ство — сви бисмо се захваљно поклонили ономе Бићу које нам је даровало нов дан. Кад бисмо свршили ту дужност, мој син и ја пошли бисмо за својим обичним пословима ван куће, а моја жена и кћери гледале би догле доручак, који је свагда био готов у одређено време. За тај обед оставио сам пола часа, а за ручак пуни час, и то нам је време пролазило у безазленим шалама између моје жене и кћери и у филозофским расправама између мојега сина и мене.

Као год што смо устајали кад се сунце роди, тако исто нисмо радили никаквих послова пошто би се оно смирило, него смо се враћали дома својима, који су нас погледали, и ту нас чекаху насмејана лица, мило огњиште и весела ватрица. Бивало је и гостију; покадшто би нам дошао фармер Фламборо, наш разговорни сусед, а често пута и слени свирац, те бисмо пили нашег вина од огрозда, које смо још знали правити и очувати му добар глас. Ови прстодушни људи знали су, свака на свој начин, бити пријатни у друштву; док би један свирао, онај би други певао какву сетну баладу. Џона Армстроинга Последње Лаку Ноћ, или Охолост Варваре Аленове. Вечером смо свршавали како смо јутром почињали: млађи мушкарци читали би молитву за тај дан; а који би читао најгласније, најразговорније, и најбоље, добио би за Недељу пола пенија, да спусти у сиротињски ковчежић.

Кад би дошла Недеља, онда би то био прави дан кићења, којему сви моји укази нису могли ништа. Колико сам год мислио да су моје беседе против поношљивости владале таштину мојих кћери, видео сам опет да су одане кићењу као и од пре: још су волеле чинке, траке, љићуве и везове; иста моја жена још је непрестано волела посетити своју хаљину од црвене падованске свиле, зато, зар, што сам ја једном, однекуд, рекао да јој добро стоји.

Прве Недеље, нарочито, беше ме упренастило њихово понашање. У очи тога дана бејаш наредио девојкама да сутра буду рано спремне; јер ја сам свагда волео бити у цркви подоста пре осталог народа. Оне

у свему учинише по мојој наредби. Али кад је било у јутру да се искупимо за дочек, сво ти моје жене и кћери, накићених сасвим као и пређе; косу намазале помадом, по лицу им помодни младежи¹, скуте скупилие натраг на гомилу, да је шуштало чим би се макле с места. Не могах а да се не насмејем њиховој таштини, нарочито моје жене, од које очекивах више увиђавности: у тој недоумици, једино што сам знао чинити, било је да сињу, важна лица, наредим, да дотера наш пштов. „Девојке се пренеразише кад то чуше, али ја понових наредбу још свечаније по пре тога. „Ти се то, човече, само шалиш“, повика моја жена. „можемо до тамо отићи и пешице; не треба нам пштов.“ „Вараш се, жено“, одговорих ја, „треба нам пштов; јер ако будемо ишли цркви пешице, овако накићени, и деца ће из парохије надати дреку за нама.“ „Ја сам за цело мислила да мој Чарле воли видети да су му деца уљудна и лена.“ „Уљудне будите до миле воље, и бићете ми тим милије; али то у вас није уљудност, него каћинерство. Ти запошци, те чипке, и ти младежи само ће нас омразити са женама наших суседа.“ „Не, децо моја“, наставих озбиљније, „те се хаљине могу дотерати да буду простијега кроја; не доликује ни мало да се китимо, ми који немамо ни колико нам треба те да изгледамо уљудни. Не знам да ли такво кићење и разметање доликује и богатима, кад се помислимо да би се, по скромну рачуну, голотиња сиромаха могла оденути од пакита богатих.“

Овај прекор учини своје: оне истога тренутка, сасвим прибране, одоше да промене хаљине; сутра дан имао сам задовољење да видим своје кћери где, од своје драге воље, прекрајају своје скуте, те кроје празничне пренике, Ђику и Билу, малим мушкарцима; а што је било на још веће задовољење, хаљине, покраћене, као да беху дошле лепше.

¹ У прошлџом столѣћу била је мода да женскиње прави вештачке младеже на лицу.

ГЛАВА V.

Ново и велико познанство. Оно у шта полагамо највеће паде обично се по нас на зло окрене.

Недалеко од куће мој претходник бејаше подигао сеницу у заклону од глога и прорашљике. Ту бисмо, кад је лепо, и ми зарана посвршивали послове, сви скупа поседали, и у вечерњој тишини уживали у пределу који се дао пред нама. Ту смо пили и чај, којим смо се сад гостили овда-онда; како га је ретко бивало, чинио нам је нову радост, и спремали смо га с не мало журбе и свечаности. Дечница би нам тада увек што читала, и послужила се, пошто ми будемо готови. Покадшто би, да буде промене у нашој забави, девојке невале уз гитар; и док су оне тако чиниле концерат, моја жена и ја прошетали бисмо се надином, која беше окићена плавим звончићима и различком, раздрагани разговарали се о нашој деци, и уживали у поветарцу, који нам доношаше здравља и спокојства.

Тако почесмо познавати да сваки положај у животу може доносити са собом својих радости: свако би нас јутро будило да нас врати трудном послу; али нам га је вече награђивало одмором и веселошћу.

Било је с ране јесени, једног празничног дана, јер сам их ја држао као дане у које треба отпочинути, кад бејаш извео своје до нашег обичнога забавишта, и наше младе свирачице беху већ почеле свој концерат. Док смо у том били, смотрисмо, на двадесет корака од места где сеђасмо, јелена како протрча, сав задихан, као да би га гонили ловци.

Нисмо имали много времена да мислимо о невољи бедне животиње, кад угледасмо керове и јахаче како мало подаље јуре за њим и како ударише право опуда куда је он протрчао.

Хтедох одмах вратити се у кућу са својима; али, да ли из радозналости, или од изненађења, или из другог каквог скривенијег разлога, тек моја жена и кћери

остадоше на својим местима. Ловац који напред јахаше пројурџи великом брзином мимо нас, а за њим још четворица или петорица, који изгледаху као да исто тако журе. На послетку указа се млад некакав господин, отменијег изгледа по остали, и он, пошто се за часак загледа у нас, место да продужи лов, устави се и, пошто коња предаде слози који га праћаше, приђе нам немарно и као да се држи да је бољи од нас. Чинило му се да нема потребе представљати се, и он пође да се упита с мојим кћерима, као човек који за извесно држи да ће га љубазно примити; али су оне већ израна биле научиле како ће надутост погледом забунити. Тада нам он каза да се зове Торихил, и да је његово оно велико имање око нас. И онда опет пође да се здрави са жепскињем; и, толика је моћ богатства и лепа одеља, да га оне не одбише другога пута. Како му је понашање, и ако поуздано, било неуспљено, ускоро постадосмо поверљивији; и он, видећи музичке инструменте око нас, замоли да му се што отнева. Како ја никад нисам одобравао таква познанства што нису према нама, учиних на своје кћери знаком да му не чине по вољи; али на тај знак учини им њихова мати други, те тако нам оне сасвим весело отневаше једну омиљену песму од Драјдена¹. Г Торихил изгледаше као да је усхићен њиховим певањем и избором, и онда и сам узе гитар. Свирање му није било ствари: тек, опет, моја му старија кћи за његово пљескање врати с интересом, и увераваше га да су му топови јаснији него и у њена учитеља. Он се на ту хвалу поклони, а она му врати поклон: он хваљаше њен укус, а она цељаше његов суд; да су читав век били провели заједно, не би се могли боље упознати; њена нежна мати, и она сва срећна, узне наваљивати на нашега поседника да уђе у кућу и попије чашу њена вина од огрозда. Чинило се да се цела породица стара да му угоди; девојке се труђаху да га забаве предметима о којима мишљаху да су највише у јегу, а Мојсије опет, зададе му два-

¹ Џон Драјден (Dryden 1631—1700), најзнатнији песник енглески својега времена, чија дела и данас важе као класична. Пр.

три питања из Старих, са којих му би то задовољење што га исмејаше: и деца се исто тако налажаху у послу и тискаху се око странца. Што сам год чинио, једва сам могао задржати њихове прљаве прстиће да не дирају и не прљају му чипку на хаљинама, и да му не дижу надцешке, да виде шта му је у џеповима. Пред вече он се опрости, али нас пре тога замоли да сме опет доћи, што му ми, као својему поседнику, врло радо одобрисмо.

Чим он оде, моја жена сазва збор, да се разговори о томе што је било тога дана. Она је била мњења, да је то не може бити срећнији удес: слушала је она, вели, и већих чуда. Уздала се да ће оиет дочекати дан кад ће моћи стати напореда с првима; и заврши тиме, како она никако не види зашто би се оне две Ринклерове удале за богате прилике, а њене кћери не би. Пошто је овај последњи разлог био намењен мени, рекох јој да заиста ни ја не видим разлога томе, као год ни томе што да Г. Симкинс добије на лутрији погодак од десет тисућа ливара, а ми да останемо празних руку. „Ти, Чарлсе“, повика моја жена, „тако свакада девојкама и мени поквариш вољу, чим нас видиш да се чему радујемо. Реци ми, Софијце, чедо моје, шта ти мислиш о нашем новом познанику? Зар ти се не види пријатан човек?“ „Заиста, не може бити пријатнији, мати“, одговори она. „Чини се да зна о свачему много што-шта рећи, и никада није у забуни шта да каже: и што је ствар мање вредна, он о њој уме рећи више: осем тога, велим, врло је леп.“ „Јесте“, узвикну Оливија, „за мушко, доста је леп: али, што се мене тиче, не допада ми се много: сувише је дрзак и много се поуздава у себе, а на гитару је да Бог сачува.“ Ова два говора ја сам протумачио противно. Познао сам да га Софија у себи презире, као што му се Оливија у потаји диви. „Како год ви, децо, мислили о њему“, рекох, „ако ћу признати истину, мене он није за се придобио. Пријатељство које није према нама свагда се свршује како не треба: а учинило ми се, код све његове неусиљености, као да он потпуно осећа све одстојање што је

између нас. Држимо се другова који су према нама. Нико није толико за презирање као човек који се да на то да уграби велики мраз; а ја не видим разлога што не би била за презирање и жена која иде за великим богатством. И тако, у најбољем случају, бићемо презрени, ако су му намере часне; а ако би оне биле иначе? Туга ме је то и помислити! Истина, ја немам шта страховати од тога како ће се моја деца владати: али имам, рекао бих, од тога како ће он.“ Још бих био наставио, да ме не прекиде момак поседников, који нам, уз свој поздрав, шиљаше пола срне и поруку, да ће нам за који дан доћи на ручак. Овај поклон, у згодно време учињен, више му је говорио у прилог но што бих ја могао рећи на штету његову. Зато ућутах, задовољан и тиме што сам био указао на опасност, и остављајући њиховој увиђавности да је отклоне. Она врлина, коју треба непрестано чувати, једва да вреди стражарења над њом.

ГЛАВА VI.

Срећа крај сеоског огњишта.

Како се мало бејасмо угрејали препирући се, да бисмо ствар стишали, сложисмо се да нешто дивљачи зготовимо за вечеру, и девојке прионуше на посао. „Жао ми је“, рекох, „што нам нема којег суседа, или нема каква путника, те да се с нама почасти; уз гостопримство оваква част двапут слађе пада.“ — „Бога ми“, повика моја жена, „ешо нам иде добри пријатељ наш Г. Барчел, што нам је избавио нашу Софију и тебе онако побио у препирци!“ „Мене, жено, побио у препирци!“ повиках, „то се ти вараш, благо мени. Мало је тих који то могу; ја теби никад не одричем да знаш приредити гушчију настету, па те молим, што се тиче препирке, да то оставиш мени.“ — Док сам ја ово говорио, уђе Г. Барчел, и сви му се обрадоваше и срдачно се здравнише с њиме; а мали Дик му услужио примаче столицу.

Мени је пријатељство овог сиромашка било по вољи, из два разлога: што сам знао да му је моје пријатељство требало, и знао га да је готов бити нам на услузи у чему може. У нашем су га крају звали: „онај јадни господин што није хтео радити како треба док је био млад“, и ако њему још није било тридесет. Покадшто би говорио врло разложно; а обично је највише волео да је с децом, коју је имао обичај звати безазленим малим људима. Умео је, видех, за чудо певати песме и причати им приче, и ретко би кад дошао а да им не би, што донео: медених колача, или свиралу од пола ненија. Обично би једном у години долазио у наш крај на неколико дана, и живео би од гостољубља суседа. Седе с нама за вечеру, а моја жена не штеђаше својега вина од огрозда. Наставише се приче: неваше нам старинске песме, а деци причаше о Јарцу Беверландском, и причу о Трпељивој Гриселди. Чудновате догађаје Момка у мачјој кожи, за тим Дену Розамунду. Наш петао, који свагда појаше у једанаест, јављаше нам да је време да лежемо: али искрену непредвиђена незгода: где да наместимо госта: сви су нам кревети били заузети, а било је већ позно да га унутимо у оближњу крчму. У тој недоумици мали Дик му понуди половину својега кревета, ако га његов брат Мојсије пусти да код њега спава. „А ја ћу“, повика Вил, „дати г. Барчелу свој део, ако ме сестре узму у свој кревет.“ „Тако, моја добра децо“, узвикнух, „гостољубље је једна од првих дужности хришћанских. Зверка се склања у јазбину, птица слеће у гнездо своје: а самохран човек нема се где склонити осим у човека, ближњегга свога. Највећи туђин на овоме свету био је Онај који дође да га избави. Он нигда не имађаше куће, као да је хтео да види колико је у нас још остало гостољубља. Девора“, викнух својој жени, „подај деци сваком по грумен шећера, а Диду већи, што се први јавио.“

Сутрадан зором дигох своје да помогну погосити отаву, а како се наш гост понуди да нам помогне, примисмо и њега у друштво. Посао нам је добро напредовао: откосе смо полагаали према ветру,

ја напред, а остали по реду. Није ми се, међутим, могло измаћи, како г. Барчел врло живо настајава да помогне мојој кћери Софији у послу што долажаше на њен део. Пошто би свршио свој део, прилазио би њену и упустио се с њоме живо у разговор; али сам ја имао и сувише добро мњење о Софијиној памети, и познавао и сувише добро њено често љубље, да бих се с које год стране прибојавао човека имовно пронала. Кад свршисмо посао тога дана, позвасмо Г. Барчела, као и прошле вечери; али се он отказа, јер ће, рече, преноћити код једнога суседа, чијем је детету понео свиралицу. Пошто он оде, разговор се о вечери поведе о нашем веселом госту. „Ето нам жива примера“, рекох, „на овом веселику, каквој бедн води младост, која се проведе лакоумно и у разметању. Он није нимало неувиђаван, што му је само на то како ће му теже пасти његова ранија лудост. Да бедна, остављена човека! Где су му сад његови чанколизи и ласкавци што су узга њ пристајали и чинили му на вољу? Отишли, можда, да буду уз подводника, који се обогатио његовим расипањем. Некад су њега хвалили, а сад пљескају подводнику; што је пређе било усхићавање његовом духовитошћу, сад се окренуло на подсмех његовој лудости; сиромаш је, а можда и заслужује да сиротује; јер нићи се отима да буде независан, нићи је кадар чим год користити.“ Покренут, зар, каквим скривеним разлозима, рекох ово одвећ јетко, за што ме моја Софија благо прекори. — „Како год да је он пређе радио, његове би га прилике требало да бране од сваке осуде. Његова данашња сиротиња довољна му је казна за раније лудости; а ја сам од истог мојег оца чула да не треба да задајемо ударца жртви на коју је Промисао спустио бич гнева својег.“ — „Имаш право, Софијце“, повика мој син Мојсије, „и један од Старих лепо представља такав немилостив поступак на сељаку што је пошао да дере Марсија, којему је, како басна казује, други згулио сву кожу са снаге. А после, ко зна да ли је стање тога сиромаша тако рђаво, као што га отац представља. Не треба судити о туђим осећајима по ономе што би-

смо ми осећали да смо на њихову месту. Колико нама кућа критична изгледа мрачна. Њој је она довољно видна. И ако ћемо на што, нарав је у тога човека погодна за његово стање: ја још не видех човека раздрагана као њега данас, док је с тобом разговарао." Он то не беше рекао ни с каквом намером; тек, она порумене, и труђаше се да то прикрије усиљеним смехом, уверавајући га како она није ни слушала много што јој је он говорио, само, рече, мисли да је некада могао бити врло угледан господин. Што је тако одмах похитала да се оправда и што порумене, мени се није свидело; тек угуших своју сумњу.

Како смо као за сутра погледали нашега посетиоца, моја жена оде да гледа настету од дивљачи: Мојсије читаше, а ја поучавах децу; и кћери ми изгледаху као да су у послу, и ја сам их подуже гледао где нешто кухају уз ватру. У први мах помислих, помажу што мајци: али ми Дик пришану да спремају неку водицу за лице. Ја нисам трпео никаквих водица: знао сам да оне, место да поправљају кожу, само је кваре. Зато, све полагано, примакнем се са столицом ватри и, дохитив жарач, као да бих је хтео стаћи, претурим смешу; а било је већ касно да би могле спрематн другу.

ГЛАВА VII.

Опис досетљивца из престонице. И највећи сметењак може се научити да буде за ноћ или две духовит.

Кад освану дан у који смо требали дочекати и угостити нашега младога посетиоца, може се мислити шта смо све наспремали да бисмо се показали. И то је лако погодити да су се моја жена и кћери наместиле и накитиле што су могле лепше. Г. Торихил нам дође с још два пријатеља, својим капеланом и човеком који му је гледао петлове.¹ Слуге, којих је

¹ Богати беспосличари онога времена имали су често нарочита човека који им је гледао петлове, обучене за бој (feeder), јер су бојеви петлова били омиљена забава (спорт) тога времена.

било много, он из учтивости испрати у оближњу крчму; али моја жена, радосна што је тако што дочекала, навали да и њих угости: са чега смо се после, мимогред речено, морали стегнути за три недеље. Како нам је Г. Барчел у очи тога дана био казао као да он проси Госпођицу Вилмотову, с којом је мој син Ђорђе од пре био верен, то учини да нам дочек мало охладни што се тиче срдачности; али нам случај у неколико поможе у тој незгоди; јер кад неко из друштва од некуд помену њено име, Г. Торихил приметити, и још се уз то и закле, како никад ништа дуђе није видео него такву ругобу звати ленотицом. „Тако ме не однео бес“, настави он, „ако не бих исто тако пристао да изаберам себи жену према фењеру под торњем од цркве Св. Дунстана¹.“ На то се узме смејати, а и ми исто тако: шале богатих свагда испадају срећно, А Оливија не могаше да не шапе, да се омет могло чути, како је пуи шале и духа.

По ручку, као и обично, ја прво поздравих цркви; на то ми се капелан захвали, и рече да је црква једна изабраница срца његова. „Дед, право нам реци, Франче“, рече поседник са обичном својом лакошћу, „да ти је црква, садања твоја вереница, одевена у стихару, на једној страни, а Госпођица Софија, неодевена, на другој, коју би изабрао?“ „Обе, разуме се“, повика капелан. „Право, Франче“, узвикну поседник, „тако ми не преседа ова чаша, ако лепа девојка не вреди колико све поповске лажи што их је на свету. Јер шта су им бир и друго него једна превара, вражја превара; јесте, и то могу доказати.“ „На докажете“, повика мој син Мојсије „а ја се уздам“, настави он, „да ћу вам на то моћи одговорити.“ „Добро, господице“, говораше поседник, који га одмах дочека, и учини очима на остале, да нас приуговори на забаву, „ако сте за то да ствар хладно расправимо, готов сам да примим ваш позив. Прво реците, јесте ли ви за то да је расправимо по аналогiji или по дијалогiji.“ „Ја сам за то да је расправљамо разло-

¹ Црква Св. Дунстана и њена околнина била је, у оно време, зборно место лондонског јавног женскогша. Пр.

зима“ одговори Мојсије, сав блажен што му је слободно препирати се. „Добро и тако“, рече поседник. „онда, прво и прво, нећете, мислим, одрицати да све што јесте, донста и постоји. Ако ми то не признате, онда ја не могу настављати.“ „Што не бих“, одговори Мојсије, „то вам могу признати и још се и сам тим користити.“ „Надам се“, одговори онај, „да ћете ми признати то да је део мањи од целог.“ „И то вам признајем“, рече Мојсије, „право је, и у реду.“ „Надам се“, рече поседник, „да нећете порицати да су два угла троугла равна двама правима.“ „Ништа јасније од тога“, одговори му онај, и погледа по нама важно, као обично. „Врло добро“, повика поседник, брзајући у говору, „пошто смо тако утврдили премисе, ја прелазим на то да истакнем да конкатенација стварî што саме собом постоје, пошто тече у наизменичној двогубој сразмери, сасвим природно производи проблематичан диалогизам, који у неколико доказује да суштина духовнога може довести на другу предикабилну.“ „Стан’те, стан’те“, повика онај, „то ја поричем: мислите ли да ћу ја тек онако пристати уз тако јеретичка начела?“ „Шта“, одговори поседник, као љутит, „не пристајете! Одговорите ми мени на просто питање: мислите ли ви да Аристотело има право кад вели да, што стоји у односу, је односно?“ „Без сумње“, одговори онај, „Кад је тако“, повика поседник, „одговорите ми мени начисто на ово: мислите ли ви да је аналитички претрес моје ситимеме непотпуни *secundum quoad* или *quoad minus*? и изнесите ми своје разлоге, ваше разлоге, велим, просто на просто.“ „Право да вам кажем“, рече Мојсије, „ја то више разлагање не разумем како треба; али, ако га ви сведете на један прост став, мислим, могао бих вам онда одговорити.“ „Онда, господине“, повика поседник, „слуга сам понизан; ви бисте, видим, да вам ја дам и разлога и намети. Не, господине мој, кад је тако, ја с вама не могу изићи на крај.“ На то се сви насмејаше Мојсију, и тако он један сеђаше смењен код толиких насмејаних лица, нити проговори једне речи за све време гозбе.

Колико се ово мени није свиђало, с Оливијом је било сасвим друкчије: она мишљаше да је нека намет што је било само ствар памћења. Он је у њеним очима био господин врло отмен, и ко помисли шта чине леп стас, лепе хаџине, и велико имање, лако ће јој за то опростити. Г. Торихил, и ако је у ствари био незналица, био је лак на говору и могао је течно расправљати о обичним предметима разговора. Није, дакле, никакво чудо што су му такви дарови придобили наклоност девојке која је по свом васпитању навикла ценити спољности у себе, те их, према томе, ценила и у других.

Кад он оде, вратисмо се опет на наш разговор о њему. Како се он и очима и говором обраћао Оливији, нисмо више могли бити у двоумици да нам он долази заради ње.

А ни њој као да није било врло мрско кад би је брат и сестра за то задиркивали. И сама Девора као да дељаше славу тога дана, те преузношаше победу своје кћери, као да би била њена рођена. „Сад ћу ти, човече.“ говораше она, „право рећи да сам ја то научила своју кћер како ће ободравати нашег поседника. Ја сам свагда на више гледала; сад видим да сам у томе имала право, јер ко зна на што то може најпосле изићи?“ „Занста, ко зна?“ одговорих ја, и узданух; „што се мене тиче, не допада ми се много; и ја бих више волео кога сирромаха а поштена него тог великога господина, богата, а неверника; јер, то да знаш: ако би он био оно што ја мислим да је, ја својег детета не дам слободну мислиоцу¹.“

„Ти си, оцђ“, рече Мојсије. „у томе и одвећ строг; Бог никога неће судити по ономе што мисли, него по ономе што твори. У свакога је човека тисућу скрвених мисли што му на памет долазе а он нема снаге да их од себе отури. Што овај господин слободно мисли о вери, може бити да је и мимо своју вољу; зато, нека би он и грешно у својим погледима, кад је пасиван у

¹ Слободни мислиоци (freethinkers) звали су се људи који су, на измаку XVII и у првој половини XVIII столећа, исповедали слободније погледе у питањима верским и устајали нарочито против откровене религије.

томе, не треба га осудити зарад његове заблуде, исто као ни старешину града, који нема бедема за одбрану, што пушта непријатеља који у њега уђе.“

„Тако је, сине“, рекох ја, „али ако старешина непријатеља дозове у град, онда је крив заиста. А тако је свагда с онима који пристају уз заблуде. Није порочно што они признају доказе што их виде, него што су слепи према толиким доказима што им се сами намећу. И зато, ако би нам заблуде и биле нехотичне док их стварамо, што смо се од обести искварили, или их пустили да ухвате корена, за то смо заслужили да будемо кажњени за своју порочност, или презрени с лудости своје.“

Моја жена пристаде сад у разговор, али не и уз разлоге. Она помену како су толики наши знанци људи врло разборити, па су и они слободни мислиоци и добри су мужеви; и како она зна паметних девојака које, кад се удаду, умеле би своје мужеве обратити у веру. „А ко зна, човече“, настави она, „шта је и Оливија кадра учинити? Она о свему зна доста шта рећи, и, колико је мени познато, врло је вешта у препирци.“

„Какве је она то препирке могла читати?“ рекох. „Ја се не опомињем да сам јој давао таквих књига; ти то претерујеш хвалећи је.“ „Не претерује, отац“, одговори Оливија, „читала сам ја доста препирака. Читала сам све препирке између Твакума и Сквера¹; препирку између Робинсона Крусо и Петка дивљака; а сад читам препирку у Побожној Дворби.“ „Врло добро“, рекох, „то си ти красна девојка: видим да си потпуно спремна да обрађаш свет у веру, зато, иди помози мајци да умеси ниту од огрозда.“

¹ Твакум и Сквер две су комичне фигуре у Филдингвом бесмртном роману Том Доне (1749); они су учитељи у кући богатог поседника Алворти, и непрестано се претерују о вери и о философији, позивајући се, Твакум, као благослов, на откровене истине Св. Писма, а Сквер, као философ стожичке школе, на оно што он називље вечним складом ствари. Пр.

ГЛАВА VIII.

Љубав која обриче мало среће, али је може донети много.

Сутрадан ујутру опет нам дође Г. Барчел, и ако мени, с неких разлога, поче не бивати мило што нам тако често долази; тек, те не могах му отказивати ни својега друштва ни својега огњишта. „Додуше, он би урадио много више по што би нас стало да га угостимо; радио је живо с нама, и, било у ливади, било код пласта, свуд је био први. Уз то би свагда нашао да што забавно рече што би нам олакшало посао; а био је у исто време и тако расејан и тако смишљен, да сам га и волео, и смејао му се, и жалио га. Једно ми се само није допадало, што се поче показивати као да се загледао у моју млађу кћер; звао би је у шали својом малом младом, а кад би девојкама кунуо каквих трака, оне њој биле су лепше. Не знам откуд то, али он као да сваким даном постајаше пријатнији, дух његов јачаше, а простота његова као да поче узимати претежнији израз мудрости.

Ручасмо у пољу, и поседасмо, или управо испружисмо се око скромна обеда, застирач прострт по сену, а Г. Барчел нам својом веселошћу оживљаваше гозбу. „Да нам уживање буде веће, два коса дозиваху се из шипрага, питоми црвендаћ слеташе и узимаше мрве из наших руку, и сваки гласак као да одјекиваше спокојством. „Колико год пута овако седим“, рече Софија, „сетим се оно двоје драгих што их онако слатко описује Геј¹, како су, погођени громом, пали једно другоме мртви у паручја. Има нечега тако дирљивог у том описивању, да сам га по сто пута читала с новим усхићењем.“ „По моме мњењу“, онази мој син, „и што је најлешње у том опису, много заостаје иза описа у Апису и Галатеји у Овида. Римски се песник боље разуме у употреби контраста; а од веште употребе овога зависи сва сила патетичности.“ „За чудо“, рече

¹ Џон Геј (Gay 1688—1732) чувен лиричар енглески, и данас још цењен. Пр.

Г. Барчел. „како су оба песника што их поменуше подједнако допринели томе, да се у њиховој домовини одомаћи лажан укусу, тиме што су претоваравали своје стихове епитетима. Буди у којих је било мало дара опазише да је најлакше подражавати њиховим манима: и данас наше песништво, као и песништво римско за време познијег царства, није ништа друго до једна смеша од раскошних слика, без заплета и без везе: ниска епитетâ, који стиху дају звучности, али му не дају и смисла. Али ви ћете, може бити, госпође, кад ја тако кудим друге, помислити, право је да дам прилике, да се то исто и мени врати: ја сам ово и поменуо колико да ми се да прилика да изнесем друштву једну баладу, која каквих год она маиу иначе имала, нема, мислим, бар оних што их поменух.“

Б А Л А Д А.

„Пустињиче смерни, што знаш краје ове,
Хајд' у шетњи мојој пратилац ми буди,
Тамо где буктиња примамљиво зове
И долини радост и весеље нуди!

Остављен залутах у дољу дубоку,
Пустиња под ногом умореном лежи,
А граница њена, при свакоме кроку,
Све даље и даље пред очима бежи.“

Пустињак узвикну: „Буди пажљив, сине!
Том опасном зраку не поклањај вере:
Зрак варљиви плане, па се даље вине,
Да путнику одар самртнички естере.

Никад чеду беде, ког невоља прати,
Од колибе врата затворио не би';
И ако ти много не узмогнем дати,
Од срца се нуди и то мало теби.

Преноћи код мене, да лутао не би:
Узми, што ти може ћелија да пружи:
Сем постеље прости понудићу теби
Благослов и покој, што и мене кружи;

Залутало стадо, што пустињом блуди,
 Моја рука ножем никада не коси;
 Онај, коме Господ милосрђе нуди,
 Сажаљење мора у срцу да носи.

И обрасле травом блиских брда стране
 Мени увек дају скроман обед стални:
 Воћем и поврћем довољно ме хране;
 А водом ме поје извори кристални.

Поклониче, што си с јада изнемог'о,
 Окани се туге, мани и све друго:
 Човеку на земљи и не треба много,
 Па још и то мало не треба му дуго!“

Као роса рана, што са неба пада,
 Слетаху са уста ове речи благе;
 И странац се смерно поклонио тада,
 И ступио за њим међ' зидове наге.

У пустињи, што је пукла неизмерно,
 Станиште се крило, сред мрачнога кута,
 Беднима нудећи уточиште смерно
 И путнику што је изгубио пута.

Испод сламна крова ни сребра ни злата,
 Што чувати треба увек будним оком;
 Пред њима се мала отворише врата,
 Те уђоше мирно, полаганим кроком.

И у часу када чобан гони стада,
 Да вечерњи покој, заморена, приме,
 Пустињак је ватру заложии тада,
 Да суморног госта развесели тиме.

Суд са биљном храном стави пред свог госта,
 И осмејак љубак на лицу му сину,
 Стародревних бајка наприча му доста,
 Те им час за часом неосетно мину.

И, делећи радост свога господара,
Играло се маче, несташно и чило;
Попац под огњиштем своју песму чара,
Ватрица пуцкара и светлуца мило.

Али то за странца немађаше дражи,
Јер његови јади постајаху већи:
Тугу срца болна ништа не ублажи,
Низ лице му сузе отпочеше тећи.

И пустињак, дирнут са овога јада,
Осети учешће у грудима својим:
„Откуд туга ова“, запитаће тада:
„Неприлична тако годинама твојим?“

Да ли те несрећа снађе неизмерна,
Те из завичаја вихри те однеше?
Да л' у другу пађе човека неверна,
Па' ти топла љубав враћена не беше?

Ах, радости оне, што богаство носи,
Ништавице су јако и краткога века;
И који од Бога ова блага проси,
Сам преставља собом ништавна човека.

Пријатељство, дружба, то су речи голе,
То је она чудна песма успављанка,
То је сенка, која прати срећне, холе,
А од сиромашка бежи без престанка.

А и љубав сама ништа друго неје:
Лепојкама нашим играчка је права:
Створена да гнездо грличино згреје,
Па се опет више попут неба плава.

Одолети јаду, буди срца вична,
За женскиње увек гаји мржње доста!“
И док он то збори, румен необична
Ко љубавну жртву издала је госта.

Он, зачуђен, виде, к'о у милу санку,
 Где странчево око чудним сјајем сину,
 Нежним као зора што је на уранку,
 Блесну дивним зраком, што брзо умину.

Оборена ока свога госта виде,
 И груд узбуркана где одушке тражи;
 И сад лепи странац образину скиде:
 Беше то девојче, у свој својој дражи.

„Ах, опрости мени, преклињем те Богом,
 Што сам нерасудно, прогоњена злбом,
 Ступила на земљу, непозваном ногом,
 Где небеса плава ту бораве с тобом!

Милосрђа бедној девојци удели,
 Са љубави што је жртва црне туге,
 Која мира тражи, да ране исцели,
 Ну, сем очајања, друге нема друге.

Живљаше мој отац, лорд, на реци Тајну,
 Беше чувен, богат, милостив и смео,
 И све своје благо, у прђију сјајну,
 Јединчету свом је оставити хтео.

Да би ме отели са очева крила,
 Просилаца мојих тма Божја навали;
 Збораху ми да сам лепа као вила,
 И лажан и искрен сваг ме много хвали.

И све већи хор се око мене вио,
 Нудећи ми срце, благо, сваког дана;
 И млађани Едвин међ' њима је био,
 Ну реч „љубав“ њему не бејаше знана.

Одевен је био у одело скромно,
 Не беше код њега ни власти ни силе;
 Мудрост и поштење красише га помно —
 И те ми врлине беху тако миле.

Као кад би зором цвет росни заблист'о,
Кад зорином зраку круницу отвори:
Едвиново срце беше тако чисто,
Миомирна уста, када реч прозбори.

Јесте дивна роса, јесте ружа мила,
Ал' су ово чари променљиве лако;
И код њега беше истих чари сила,
Променљива и ја бејах исто тако.

И вештине разне употребих тада,
Да сујети говем, без стида и срама,
И док и ја страдах са његова јада,
Уживах гледећи где га туга слама.

Док му се презрење моје не досади,
Те остави мене мојој охолости;
У пустињу оде овај човек млади,
Где га самрт туге и мукâ опрости.

Погрешка је моја, не могу на ино,
И то ће ме жића млађаного стати,
А пустиња иста, где је он премин'о,
Мом несрећном телу смртни одар дати!

И лећи ћу тако, сред пустиње саме,
Под теретом свога неизмерног јада:
То је Едвин негда учинио за ме,
То ћу ја за њега учинити сада!“

„Не, до Бога, немој!“ тад пустињак писну,
И на груди бурне притисну је силно;
И када девојка увређена врисну,
Едвиново око гледа је умилно.

„Ходи, Ангелина, зоро моја рана,
Срећо, коју ничим заменио не би,
Враћа ти се Едвин после много дана,
Љубави се враћа, повраћа се теби:

Отпочини тако на мом срцу дуго,
Сахрањена нек је наша прошлост цела;
Раставит' нас може смрт и ништа друго,
Мој животе цели, моја вило бела!

Растајак на страну, заборав'мо јаде,
Уживајмо што нам љубав, верност, нуде.
И кад ти, с уздахом, срце б'ити стане,
Нек' и мени уздах то последњи буде!“

Док се читала ова балада, Софија, осим одобравања, као да показиваше и нежности. Али нам тишину око нас ускоро прекиде и пуцањ пушке са свим у близини, а одмах за тим испаде из ширага човек, који пође да дигне што је уловио. Ловац беше поседников капелан, а беше убио једног од она два коса, што су нас онако пријатно веселили. Силап пуцањ, и још тако близу, поплаши моје кћери, и ја опазих где се Софија, престављена, Г. Барчелу бацила у наручја ради заштите. Онај нам господин приђе и извињаваше се што нас је узнемирио, говорећи да није знао да смо тако близу. Затим седе крај моје млађе кћери, и, по ловачком обичају, понуди јој што је то јутро уловио. Она хтеде одбити, али је мати крадом погледа, те се поправи, и узе поклон, и ако с устезањем. Моја жена, као обично, шапатом хваљаше се како је Софија освојила капелана, као њена сестра поседника. Ја сам, опет, с више вероватноће, помишљао да се она загледала на другу страну. Капелан је имао да нам изручи поруку, да је Г. Торихил наредио свирку и закуску, и да те вечери мисли по месечини направити игранку на рудини пред нашом кућом. „А нећу крити“, настави он, „да ми је по вољи што сам ја први донео ту поруку, јер се надам да ћу у име награде бити почаствован да ми Госпођица Софија буде друг у игри.“ На то моја кћи одговори да се не би томе противила, само да може а да се не замери. „Али овде је, ево“, настави она, „један господин“, и ту погледа у Г. Барчела. „који ми је био друг данас на раду, и право је да подели са мном и данашњу забаву.“ Г. Барчел јој

се поклоном захвали на томе, али је остави кашелану, додајући да му те вечери ваља прећи пет миља, јер су га звали на вечеру негде где је била жетва. Отказ његов дође ми мало чудан, а ни то не могах разумети, како тако наметна девојка као млађа моја кћи да претпостави човека имовно пропала другоме, који је имао много бољих изгледа. Али, онако исто као што људи најбоље могу оценити вредност женску, тако и женскиње најбоље суди о нама. Ова два пола као да су ухода један другоме, и као да су им способности различне, удешене како ће моћи једно друго боље упознавати.

ГЛАВА IX.

Улазе две врло отмене госпође. Господско одело као да вазда доноси собом и велико господство.

Истом што се Г. Барчел опрости с нама и што Софија пристаде да кашелану буде друг у игри, кад дотрчаше деца да нам јаве да је дошао поседник с великим друштвом. Кад се вратисмо, затекосмо нашега поседника с још два господина, који се налазили око њега, и две младе госпе, које нам он приказа као врло отмене и чувене у престоници. Десило се некако да нисмо имали доста столица за све друштво. Г. Торихил одмах учини предлог да сваки од господе седне у крило једној од госпођа. Ја се томе успротивим сасвим одсечно, премда ме жена погледа с недовољањем. Посласмо Мојсија да позајми коју столицу: а како немадосмо ни женскиња колико се хтело за игру, она два господина пођоше с њим да потраже себи играчица. Дође се брзо и до столица и до играчица. Господа доведоше кћери мојег суседа Фламборо-а, обе румене у лицу, а у косу ушледе црвене траке. Али на једну невољу не бејасмо помишљали; и ако су Госпођице Фламборове важиле као прве играчице у свој парохији и знале не може бити боље како треба подскочити и обртати се у игри, у контру се нису

разумевале никако. То нас у први мах пометаше, али после нешто гурања и вучења тамо-амо, упутише се на послетку и оне у игри. Музику нам чињаху два ћеманета, свирала и бубањ. Била је лепа месечина. Г. Торихил и моја старија кћи поведоше игру на велико уживање гледалаца; јер суседи, кад чуше шта је овамо, навалише јатомице. Моја се кћи креташе са толико гинкости и живахности, да ми жена не могаше одолети а да не ода таштину срца својега, доказујући ми да, што, чедо моје, игра тако вешто, то је, што је сваки корак примала од ње. Госпође из престонице упињаху се што су могле, не би ли и оне биле тако лаке у игри, али не могоше у томе успети. Батргаху се, подиграваху, препемагаху се, и подскакиваху, све залуду: гледаоци, истина, признаваху да је лепо, али сусед Фламборо говораше да у Госпођице Ливије ноге иду за музиком као да би јој се одазивале. Пошто игра потраја око једног часа, госпође, које се бојаху да како не назебу, предложише да се играшка прекине. Једна од њих том приликом, како се мени учини, изрази се врло грубим начином, те рече како је, до врага, сва у голој води. Када се вратисмо у кућу, затекосмо господску хладну вечеру, коју Г. Торихил беше наредио те се донела од његове куће. Разговор сад постаде затегнутији по дотле. Госпође бацише моје кћери сасвим у засенак; ни о чему другоме не разговараху него о вишим круговима и одличну друштву и о другим отменим предметима разговора, као о укусу, о сликама, о Шекспиру и о музичким чашама¹. Истина, у један или два маха, би нам зазорно чути где им се у разговору омаче и псовка, али се то мени учини као да је најпоузданији знак њихове отмености (и ако су ме од онда поучили да су у отмену свету сасвим противни псовању). Њихова раскош међу тим застирала је као нека копрена сваку неприличност у

¹ Музичке чаше (musical glasses) биле су чаше које су неједнако наливане течносту, водом или вином; пошто су, услед тога, неједнако одавале глас, кад би се гудалом прелазило преко њих, њима су се могле изводити свакојаке мелодије. Свирање у те чаше било је нарочито у јеку за Голдсмитова времена.

њихову разговору. Моје кћери као да су са завишћу гледале њихова велика преимућства; а што би им се учинило неприлично, приписивале су превеликом отменом васпитању. Али је снисходљивост госпођа била још већа по друга њихова преимућства. Једна од њих помену како би се Госпођица Оливија, да је да види мало више света, знатно дотерала. На то она друга додаде да би једна цигла зима у престоници њену малу Софију направила сасвим другом девојком. Моја им жена то живо одобри обема, додајући како ништа не жели толико као да својој деци да прилике, те да се преко једне зиме дотерају. Не могах а да на то не одговорим како њихово васпитање и овако премаша њихов мираз, и како би већа углађеност само учинила смешним њихову сиротнију и у њих пробудила вољу к задовољствима на која оне немају права. „А која задовољства“, повика Г. Торихил, „не би биле заслужне уживати оне које су га саме кадре толико пружити? Што се мене тиче“, настави он, „имање ми је доста велико; љубав, слобода, и уживање, то су ми начела у животу; али, да знам да ће мојој дивној Оливији учинити задовољство те да јој препишем пола мојег имања, нек ме носи бес, ако не би било њено: једино што бих тражио у накнаду за то, било би, да томе поклону придружим и себе сама“. Нисам био толико невежа, да не бих био знао да је то господски начин говора, како да прикрије дрскост најсраминије понуде. „Господине“, повиках, „породица коју се ви снисходите да почаствујете својим друштвом, одгајена је, што се тиче части, исто тако брижљиво као и ви. Сваки покушај да јој се нанесе вреда повукао би за собом опасних последица. Част нам је, Господине, данас једино што имамо, а то последње благо ми морамо брижљиво чувати“. — Убрзо се покајох што то рекох с толико жестине, јер млади господин, стискајући ми руку, узме ме уверавати како он цени часност, и ако му је криво на мене што га тако сумњичим. „Што овог часа навестисте“, настави он, „будите уверени, ништа није даље мојему срцу по таква помисао. Не, не био који сам, чедност која је кадра издржати ре-

довну опсаду није ми нигда била у вољи; све сам ја своје успехе односно једним *coup de main*“.

Госпођицама, које се чињаху да оно друго не беху дочуле, као да би врло неповољно ово што он на послетку одвећ слободно рече, и оне окретоше врло смишљен и озбиљан разговор о чедности; моја жена, капелан и ја одмах га прихватисмо, и на послетку и сам поседник би доведен доле, да призна како жали своје некадање иступе. Разговарасмо о милинама што их собом доноси умереност, и о ведрини душе која није окаљана грехом. То ми би толико мило, да задржах децу преко њиховог обичног времена, да би се сазидавала толиким угодним разговором. Г. Торихил оде даље но и ја сам, и зашта хоће ли ми бити што противно да читам коју молитву. Радосно прихватих тај предлог, и тако нам ноћ прође врло угодно, кад друштво на послетку поче помишљати да се разлази. Госпођама као да беше врло противно одвајати се од мојих кћери, које беху веома завољеле, и оне обе мољаху да им учинимо то задовољство и пустимо их да пођу с њима. Поседник потпомагаше тај предлог, а и моја жена узме ме молити; и девојке гледаху у мене као да би желеле поћи. У тој невољи, ја изнех две или три извине, које моје кћери часом отклонише, тако да их, на послетку, морадох на просто одбити; а за то имадосмо свега идућега дана само патмурена лица и кратке одговоре.

ГЛАВА X.

Моји узимљу гледати на боље од себе. Невоље од сиротиње када се она упише да се чини бољом по што је.

Ја сад почех увиђати да на моје дуге и трудне поуке о умерености, простоти парави, и задовољавању оних што имамо, нико ни главе не осврће. Одликовања којима нас недавно беху почаствовали виђенији од нас, пробудише таштину, коју ја бејах успавао, али је не бејах савладао. Прозори нам, као и од пре, беху

пуни водица за врат и за лице. Сунце је удило кожи напољу, а ватра кварила лице у кући. Жена ми напомињаше да ће сувише рано устајање кћерима јој удити очима: да ће им од рада по ручку носови доћи црвени: и убеди ме да руке нису никад беље него кад ништа не раде. Зато оне сад, место да сврше кошуље Ђорђу, преправљаху своје старе газове, или се бављаху везом. Фламборове, сиротице, од пре њихове веселе другарице, напустише што им беху просте, и само разговараху о вишим круговима и отмену друштву, о сликама, укусу, Шекспиру и о музичким чашама.

Али све смо то могли сносити, да не дође некаква Циганка гатара, те се још више понесмо. Истом што се указа гарава пророчица, кад моје кћери дотрчаше да им дам свакој по шилинг¹, да јој ставе на белегу. Право да кажем, досадило ми је било све мудричити, и не могах да им не учиним по молби, јер сам их волео видети срећне. Дадох им свакој по шилинг; зарад нашег угледа ваља ми, међутим, напоменути да оне никада нису биле без новаца, јер им моја жена штедро беше даровала свакој по гвинеју, да имају уза се, али да је нипошто не мењају. Пошто су се за неко време биле затвориле с гатаром, ја им, кад се вратише, по очима познадох да им је морала нешто велико обећати. „Па, девојке, како прођосте? Реци ми ти, Ливијце, јеси ли колико добила за свој новац?“ „Ја знаш, оцо, да она има посла с оним што се не помиње: прорекла ми је као извесно да ћу се удати за некога поседника, неће проћи ни година!“ „А ти, Софијце, чедо моје“, рекох, „каква ћеш ти младожењу добити?“ „Ја ћу, оче“, одговори она, „добити лорда, само док ми се сестра уда за поседника.“ „Шта“, повиках, „зар је то све што ћете добити за ваша два шилинга? Само лорда и поседника, за два шилинга! Луде једне, ја сам вам могао обрести кнеза и набоба² за пола тога новца.“

¹ Шилинг је сребрни енглески новац у вредности наших динар и тридесет пара. Пр.

² Набоби су, управо, били главари појединих покрајина у царству Великога Могола од Индије; али се данас под том речи разуме човек који се у Индији јако обогати. Пр.

Ова њихова радозналост, међутим, донесе врло рђавих последица собом: ми почесмо мислити да нам је у звездама писано да ћемо доспети до чега особитога, и у напред већ уживасмо у својој будућој величини.

Речено је по хиљаду пута, а и ја то морам још једанпут рећи, да су часи што их проводимо погледајући што радосно што нас чека, пријатнији од оних у којима то уживамо. У првом случају, ми сами себи готовимо јестиво, према својем прохтеву; у другоме га природа готови за нас. Не дају се испричати све оне сањарије што им се предавасмо, да се њима забавимо. Гледасмо се како онет напредујемо у добру; и како сва парохија доказиваше да се поседник заљубио у моју кћер, она се од истине заљуби у њега; они јој доказаше, те се заљуби. За све време док то тако трајаше, жени мојој долазили су не може бити лепши снови, које се она старала да нам свако јутро исприча, сасвим свечано и потајко. Једне би ноћи уснила мртвачки ковчег с прекрштеним моштима, знак скорога венчања; другом приликом представило би јој се као да су јој кћерима џепови пуни ситних парница, поуздан знак да ће се ускоро напушити златом. И девојке су имале својих претказања. Осећале би баш као да би их неко пољубио у уста; виђале би колџетове око свеће; из ватре би избијале варнице све на прилику некаквих кесица; а узли од милости огледали би се на дну сваке шоље с чајем.

Крајем седмице добисмо писамце од госпођа из престонице, у којем нас поздрављаху и поручиваху нам да се надају видети нас те недеље у цркви. Све Суботом јутро могао сам опазити где ми се, услед тога, жена и кћери нешто кришом сашаптавају, и овда-онда погледају у мене, а види се по њима да су нешто тајно удесиле. Ако ћу право рећи, подозревао сам на јако да не спремају какав неупутан предлог, те да га сутра дан изнесу у свој красоти његовој. У вече оне отпочеше своје операције сасвим по правилу, а моја жена узе на себе да управља опсадом. После чаја, кад се чинило да сам добре воље, она поче

овако: „Све нешто мислим, човече, да ћемо сутра имати у цркви пуно одлична друштва“. „Може бити, жено“, одговорих ја; „само то не треба да те ни мало брине; проповеди ће бити, било га или не било“. „То знам зацело“, одговори она; „тек мислим, човече, треба да изгледамо што пристојније; ко зна шта може бити“. „Твоје старање“, одговорих ја, „вредно је сваке хвале. Пристојно понашање и пристојан изглед у цркви за мене је право уживање. Треба да смо смерни и скрушени, ведри и задовољни“. „Јесте“, рече она, „то знам; али ја велим треба да одемо што приличније, не баш као свака рита“. „Имаш пуно право, жено“, одговорих ја; „и сâм сам хтео то предложити. Најприличније је отићи што раније, те да се има времена за размишљање пре но што служба почне“. „За Бога, Чарлсе“, прекиде ме она, „све је то тако; али не мислим ја то. Ја мислим треба да одемо по господски. Знаш да је до цркве две миље; а то ћу ти рећи да ја не волим видети да ми кћери седају у своје столове све задухане и запурене у лицу од хода, да изгледају, ни узми ни остави, него као да су прве стигле на некој трци. Дакле, човече, мој је предлог ово: имамо она два коња што их хватамо у плуг, ждребац, што је у нас ово је девета година, и Кушина, која није радила ништа цео овај месец. Оба су се утовили и олењили. Што не би и они радили, кад можемо ми! А да знаш, кад их Мојсије мало дотера, биће прилични на изглед“.

Ја јој на то напоменух да је двадесет пута пристојније отићи пешнице но тако жалосно на коњу, јер Кушина не види на једно око, а ждребац нам је кус; колико смо им год пута метали узде, љутили су се; на послетку, да у свој кући немамо но само једно женско седло. Али ми оне све те разлоге побихе; те немадох куд него да пристанем. Сутрадан ујутру оназих где су у не малој журби да искупе све што би им могло требати за овај поход; али кад видех колико им треба за то времена, ја напред одох цркви пешнице, а оне обећаше да ће и оне убрзо за мном. Чекао сам на њих скоро пуни час за проповећом; али кад видех

да их нема, морадох већ једном почети, и отпочнем службу, а све ми је било за бригу што их то нема. Још ми више би за бригу, кад се све сврши, а мојих никако да дођу. Зато, кад пођох кући, ударим колеским путем, којим је било захода пет миља, и ако је пешачким било тек две миље хода; кад бих на пола пута, угледам их како се као нека литија полако упутили цркви; мој син, жена и двоје деце на једном коњу, а моје две кћери на другом. Запитах их што су се толико задржали; али видех одмах по њима да им се уснут морало догодити сила непријатности. Коњи им у први мах нису хтели маћи од куће, док Г. Барчел не би тако добар те их за једно двеста корака потера својом тојагом. После пуче колап на седлу моје жене, те, пре но што би наставили пут, морадохе застати да га поправе. После се један од коња узјогуни, и ни бој ни молбе не могоше га приволети да пође напред. Управо се беху извукли из овог незгодног положаја кад ја наиђох; али, пошто видех да су сви остали на миру, не би ми, признајем, много криво што су се толико намучили; знао сам да ће то мени ваљати за унапредак, а моје кћери да ће поучити да буду скромније.

ГЛАВА XI.

Моји све једнако гледају на високо.

Како је као сутра падао Михољ-дан, позваше нас нашем суседу Фламборо-у да жаримо орахе и проводимо свакојаке шале. Наш скорашњи удес мало нас је био смирио, иначе бисмо, по свој прилици, одбили позив с презрењем; овако, пристадохмо да будемо весели. Гуска и ваљунци¹ нашег честитог суседа беху прекрасни, а његово замедљано пиво, и по

¹ У очи Михоља-дне се у Енглеској спрема за вечеру гуска и ваљунци; кажу да је то вечерала краљица Јелисавета кад јој је стигао први глас да је разбијена Велика Армада коју је Филип II послао био на Енглеску (1588). Пр.

оцени моје жене, која се у томе разумевала, било је изврсно. Приче му, додуше, нису биле исто тако добре. Биле су одвећ дуге и одвећ досадне, а све о њему самом, и ми смо им се смејали десет пута пре тога; тек, бисмо тако љубазни, да им се насмејемо још једном.

Г. Барчел, који је био с нама у друштву, волео је свакада отпочети какву невину забаву, те крену момке и девојке да играју слепа миша. И моја се жена даде наговорити те пристаде у игру, а мени би мило помислити да још није престарила. Међутим, сусед и ја гледасмо, и смејасмо се свему, и хваљасмо се како смо били вешти док смо били млади. После дође пјескавица, затим дођоше питања и одговори: на по-слетку, окретоше тражити панучу. Како неће сваки знати ову старинску игру, треба поменути да у њој све друштво поседа по поду у круг, а један остане у среди и треба да уграби панучу, коју остали додају једно другоме испод-а-се, отприлике као оно чунак кад се тке. Како женско, кад је у кругу, не може са-гледати све играче у један мах, највеће је весеље у овој игри што је сви ударају поплатом од обуће тамо откуда се она најмање може бранити. Тако су моју старију кћер били затворили у круг, и ударили је и отуд и одовуд, а она, сва зашурена, разиграла се и све виче да се игра како је ред, виче да би надви-кала и оне што по улицама певају, кад, наше забуне! ко да уђе него два наша велика познанства, Леди Влариџева и Госпођица Каролина Вилхелмина Амалија Скегсова! Не да се описати ова нова наша неприлика, а и на што описивати је? До Бога! да нас тако високе госпође онакве виде! На што боље није могла ни изићи она простачка игра што је пред-ложи Г. Фламборо. У први мах не знадосмо ничим маћи, баш као да смо се скаменили били од чуда.

Госпође беху долазиле нашој кући да се виде с нама; а кад нас не нађоше код куће, дођоше за нама овамо, јер им беше за бригу што нас је то могло смести, да не будемо ранијег дана у цркви. Оливија узе на себе да им на то одговори, и исприча целу ствар у кратко, рекавши, „пали смо били с коњом“. На

то се госпође осетише веома смућене; али кад чуше да нико није повређен, би им особито мило; а кад сазнадоше да за мало не изгубисмо од страха, би им одвећ жао; тек, кад чуше да смо добро провели ноћ, би им особито мило. Биле су не може бити предусретљивије према мојим кћерима; оне вечери, кад беху с нама, биле су пуне топлине, али сад већ не знаћаху мере. Увераваху нас како им је жеља да с нама учине трајније познанство. Леди Бларнијева нарочито беше запазила Оливију; Госпођица Каролина Вилхелмина Амалија Скегсова (хоћу баш да јој кажем цело име) више беше заводела њену сестру. Оне између себе вођаху разговор у друштву, а моје кћери сеђаху и ћутаху, дивећи се њиховом превеликом васпитању. А како сваки читалац, колико био убог, воли чути за разговоре из виших кругова и што-шта о лордовима, о ледијама, и о витезима подвезице¹, нека би ми било слободно изнети му овде свршетак овог разговора.

„Све што знам о тој ствари“, рече Госпођица Скегсова, „то је, да то може бити, а може и не бити истина; али толико могу уверити ваше господство, све се друштво беше запрепастило; његово лордство сваки час је мењало боју у лицу, миледи паде у несвест; али Сер Томкин исука свој мач, и заклињаше се да ће за њу пролити и последњу кап крви“.

„А ја“, одговори наша племићкиња, „знам толико да ми херцегинја о томе никад ни речи није рекла, а њена милост мислим да не би ништа од мене тајила. На то се слободно смете ослонити да је сутрадан господин херцег три пут викнуо момку што га двори: „Цернигане, Цернигане, Цернигане, донеси ми подвезице“.

Али требао сам претходно поменути врло неуљудно понашање Г. Барчела, који је за време овог разговора седео лицем окренут ватри, и како би која свршила говор, узвикнуо би „којешта“, израз који нам свима би противан, и који у неколико устави полет који разговор беше узео.

¹ Орден подвезице, највиши државни орден у Енглеској, који се, као подвезица, носи испод левог колена. Пр.

„А, после, драга моја Скетс“, настави наша племићкиња, „о томе нема ништа у стиховима што их је Др. Бордок на ту прилику испевао.“ „Којешта!“

„То ми је за чудо“, рече Госпођица Скетсова, „он ретко што пропусти, јер пише само за своју забаву. Да ли бисте могли учинити ми љубав да ми их покажете“. — „Којешта!“

„Мислите ли ви, драга моја“, одговори наша племићкиња, „да ја такве ствари носим уза се? Лепи су, то је истина, а мислим да се нешто и разбирам у њима; знам, ако ништа друго, шта ми се свиди. Доиста, ја сам свагда била обожатељка свих његових песмица: осем онога што сачине он и наша драга грофица с Хајоверанскога Трга, све друго што излази, све је не може бити простије, ни трукне отмености у њему“. — „Којешта!“

„Ваше би господство“, вели она друга, „требало изузети од тога своје властите ствари у Женском Магазину¹. Допустићете, мислим, да у њима нема никакве простоте? Али с те стране, бојим се, немамо више шта ишчекивати“. — „Којешта!“

„Знате, за Бога, драга моја“, вели јој миледи, „да ме је оставила моја читачица и дружбеница, удаје се за капетана Роча, а сама писати не могу због својих јадних очију, те тако толико време већ тражим другу. Није лако наћи погодну личност, а тридесет ливара на годину није Бог зна шта за добро васпитану девојку која би знала читати, писати и понашати се како треба у друштву: што се тиче оних варошких, ко ће их сносити уза се“. — „Којешта!“

„И сама то знам“, рече Госпођица Скетсова, „из својег искуства. Три сам их променила за ово пола године; једна није хтела радити прост шав сахат дневно; другој се чинило мало двадесет и пет гвинеја на годину; трећу сам морала отерати што ми се чинило да је имала нешто с капетаном. Поштење, драга моја Леди Блариџева, вреди више по све друго; али где вам је данас поштење“. — „Којешта!“

¹ Књижевни лист, на којему је Голдемит једно време радио. Пр.

Моја жена пратила је за дуго не може бити пажљивије сав овај разговор; а највише је била заузета овим на послетку. Тридесет ливара и двадесет и пет гвинеја на годину, то је чинило педесет и шест ливара и пет шилинга нашега новца: толики новац да оде тек онако, а могао је без по муке остати нама. Она за часак погледа у мене, да види хоћу ли јој ја одобрити што је смислила: а право да речем, мислио сам и сâм, два таква места била би управо погодна за моје кћери. А после ако је поседник од истине замиловао старију, то је био пут да се она у сваком погледу упути и спреми за срећу која је чека. И тако, жена моја одлучи да не да да нам се како измакну толике користи, зато што ми не бисмо око њих дозвољено настали, и узе реч од стране породице. „Надам се“, рече она, „да ће ми ваша господства опростити толику моју слободу. Ми, истина, немамо права тражити да нам се толико учини; али је сасвим природно што ја желим да децу своју изведем на пут; а то сам слободна рећи да су ми девојке добиле сасвим добро васпитање, а имају и од природе дара: ја, бар овде на селу, не знам бољих. Знају читати, писати, и знају рачун; умеју радити иглом и сваки шав; знају радити чинику, прост вез, на крстиће, на ланчиће; разумеју се нешто и у музици; знају нешто кројити хаљине и вести; старија ми зна правити којешта од хартије, а млађа врло вешто разметати карте“.

Пошто она заврши овај свој овако речити говор, оне се две госпође за неколико часака ћутом згледаше, с пуно важности и као да нешто премишљају. На послетку госпођица Каролина Вилхелмина Амалија Скерсова би толико снисходљива, те рече како јој се чини да су, колико их је она по овако кратку познанству могла оценити, погодне за таква места. „Али у оваквој ствари, Госпођо“, рече она, обраћајући се мојој жени, „треба се добро распитати и треба ближе познанство. Не што бих ја, Госпођо“, настави она, „и најмање што сумњала у поштење, разборитост и увиђавиност госпођица, него што је такав ред, ред је такав“.

Моја јој жена одобраваше што је тако обазрива, и додаваше како и сама воли у свему бити обазрива: што се тиче препоруке, може их унутити на све суседе; али то племићкиња рече није потребно, довољна је препорука њена рођака Торихила; и тако на томе месту остаде.

ГЛАВА XII.

Судбина као да је намислила да унизи нашу породицу.
Неприлике су често мучније по праве невоље.

Кад се вратисмо кући, све вече проведосмо смишљајући планове за наша потоња освојења. Девора показиваше много умне бистрине домишљајући се која ли ће од девојака имати боље место и више прилике да буде у одабрану друштву. Једина је сметња била да добијемо препоруку од поседника; али нам је он био дао толике доказе својег пријатељства да се о њему нисмо ни сад сумњали. И из поштеље моја жена настављаше исти разговор. „Баш ми, човече, међ нама буди речено“, говораше она, „данас добро свршисмо посла“. — „Прилично“, рекох, не знајући шта да кажем. — „Како прилично!“ одговори она; „ја мислим баш са свим добро. Помисли се само, док девојке у престоници учине отмена познанства! То сам уверена, један је Лондон на свету, где се могу добити какви хоћеш мужеве. А после, човече, и већих чуда бива сваким даном; кад су те отмене госпође толико за мојим кћерима, шта ће тек бити од отмене господе! Entre nous, не умем ти казати како ми се допада Леди Бларнијева, тако је љубазна. Тек, опет, Госпођица Каролина Вилхелмина Амалија Скегсова као да ми је за срце прирасла. Кад узеше говорити оно за места у престоници, виде ли како их ја дочеках? Реци, човече, зар се нисам добро заузела за своју децу?“ — „Јеси, како ниси“, одговорих, не знајући шта да о свему мислим. „Да Бог да да све то на добро изиђе од данас па за три месеца!“ Ово ми је била једна од оних напомена

што сам их обично чинио да се пред женом покажем како сам mudar; ако би девојке добиле место, испунила се била моја побожна жеља; а ако би испало како не треба, излазило би као да сам ја то у напред прорекао. Али је сав овај разговор тек био увод за нешто друго, а тога сам се ја и бојао. То је било ни више ни мање, него да, сад кад треба показати томе свету, продамо ждренца, који је омагорио, на оближњем сајму, и купимо коња, којег би могло јахати једно или двоје, и како би то лепо изгледало кад се пође цркви или куда у походу. Ја се томе, у први мах, жестоко успротивих, али и навалише жестоко на мене; на послетку ја сустадох, а противник доби маха, и тако најзад би одлучено да се прода.

Сајам је падао као сутра, и ја сам мислио поћи собом: али ми жена узе говорити како сам назебао, и никако ме не пушташе од куће. „Проћи се, човече“, говораше она, „наш је син Мојсије паметан младић, уме купити и продати као какав трговац; знаш да нам је он свршио све веће куповине. Не да се он никоме, за свашта се погађа, све док им се не досади и не даду му буд' зашто“.

Пошто сам и сам ценио да ми је син доста разборит, пристадох да му поверим овај посао; и сутрадан ујутру видех како су му сестре навалиле да га спреме на сајам, како му дотерују косу, чисте копче на обући, и придевају игле за шешир. Једва једном, пошто се сврши све то спремање, дочекасмо и да га видимо да је узјахао ждренца и метнуо преда се дрвени сајдучић, у коме ће донети кући нешто бакарске робе. На њему је био канут од чохе што је зову гром и муња, истина мало му је био окраћао, али се још могао носити да се не баци. Прсник му је био на зелено, а сестре му беху везале приу траку у косу. Испратили смо га сви за неколико корака од куће, довикујући му: „Нек је са срећом, нек је са срећом!“ све док не замаче.

Тек што он оде, кад дође настојник Г. Торкила да нам честита: чуо је, вели, где његов млади господар с великом хвалом помиње наша имена.

Добра срећа као да беше наумила да не долази сама. Стиже и други момак, опет отуда, који мојим кћерима донесе писамце, у којем стајаше да су госпође од Г. Торихила добиле о нама тако повољно извешће, да мисле да ће, док се још мало распи-тају, бити потпуно задовољене. „Ето“, узвикну моја жена, „сад видим да није лако ући у великашке породице, али кад човек једном уђе, да може, што рекао Мојсије, слободно спавати на оба уха“. Уз ову шалу, јер тиме је хтела начинити шалу, моје две кћери при-стадоше, и смејаху јој се од свега срца, пуне радости. Једном речи, толико се беше обрадовала овој одлуци да се од истине маши у џеп и даде момку седам пенџа и по.

Тога дана навалише походе. Први нам дође Г. Барчел, који је био ишао на сајам. Донесе деци сваком за пени медених колачића, које моја жена узе да им остави, па да им даје све слово по слово. И мојим кћерима донео је био две кутијце, у којима ће моћи држати обланде, бурмут¹, фластер, а и новце, ако би их откуд добиле. Жена ми је највише волела кесу од ласичије коже, што највише среће доноси; али то тек онако мимогред помињем. Још смо назвали Г. Барчела, и ако нам је било мало противно што се онако неприкладно понаша; не могосмо да му се не похвалимо својом срећом и да не затражимо његова савета; и ако смо ретко кад примали савета, свагда смо били готови да их затражимо. Он, пошто прочита писамце од госпођа, махну главом, и рече да у таквим стварима треба бити што се може обазривији. Мојој жени би криво што се показује тако нероверљив. „Ја, Господине“, рече она, „никад нисам сумњала о томе да ви нисте ради никакву добру ни мени ни мојим кћерима. Кад будемо тражили савета, тражићемо га у оних који су се сами знали њим кори-стити“. „Шта сам и како сам ја радно, Госпођо“, одговори он, „не спада овамо; а ако се ја нисам користио саветом, у толико ми је пре дужност дати га

¹ Није било ништа необично у прошлом столећу да и женскиње шмрче бурмут.

онима који ће се њиме користити“. — Како сам се бојао да овај одговор може лако изазвати други, који ће хтети јеткошћу надокнадити што му не буде стизало у духовитости, окретох други разговор, и узех се ишчуђавати шта се то Мојсије могао толико задржати на сајму кад је ево већ скоро поћ. „Не брини ти ништа за нашег сина“, рече моја жена, „зна тај шта ради. Не да се он ником преварити. Гледала сам га ја, како се тај уме погађати. Да вам само нешто испричам о њему, да се сити исмејете — али, ено, Бога ми, Мојсија где иде без коња, а сандук упртно на леђа“.

Док она то тако говораше, Мојсије долазаше к нама, сав у зноју, вукући онај сандук, који беше напртио на леђа, као оно трговци што од куће до куће носе те продају робу. „Добро дошао, добро дошао, Мојсије; па, сине, шта си нам донео са сајма?“ „Донео сам себе сама“, рече Мојсије, гледајући значајно по нама, и спуштајући сандук. „То знамо“, рече моја жена; „а где ти је коњ?“ „Продао сам га“, рече Мојсије, „за три ливре, пет шилинга и два пенија“. „Врло добро, сине“, одговори она; „знала сам ја да ћеш их ти надмудрити. Три ливре, пет шилинга и два пенија, Бога ми! си ти то данас добро зарадио. Камо, где ти је новац?“ „Новац нисам донео“, рече Мојсије. „Уложио сам га свег у једну куповину, ево, у ово“, и ту извуче из недара некакав свежањ; „ево у ово овде, ово пакло зелених наочари са сребрним оковима и шагринском кутијом“. „Пакло зелених наочари“, понови моја жена slabим гласом. „Зар си за то дао ждрепца, да нам донесеш те твоје жалосне зелене наочари!“ „Али, мати, слушај, за Бога. Добио сам их буд' за што, иначе их не бих био ни купио. За сами сребрни оков можемо узети два пут толико.“ „Какав сребрни оков“, љутито повика моја жена; „знам да нећеш узети ни пола тога новца, да га продаш као старо сребро, по пет шилинга лот“. „Не треба да вам је нимало за бригу“, рекох ја, „како ћете продати оков; не вреди ни шест пенса; видим да је од сама бакра на посребрен“. „Шта“ повика моја жена, „није

сребри, није сребри оков!“ ..Колико ни твој тигањ“, рекох. ..То смо ми“, рече она. ..дали ждрепца, а добили за њега само пакло зелених наочари са бакарним оковом у шагринској кутији. Чума их однела и с тим тричаријама. Нашли будалу, па га преварили, а он не уме да отвори очи, те да зна с каквима има посла“. ..Ту, жено“, рекох јој. ..немаш право: није се требао ни познати с таквима“. ..Прођи се, молим те, будале“, одговори ми она; ..то да ми донесе. Само док ми дођу до руку, одмах ћу их бацити у ватру“. — ..Ту опет немаш право, жено“, рекох: ..ако су и од бакра, нека их нек стоје, боље су и бакарне наочари него ништа“.

Сад и Мојсије виде, веселик, шта је. Виде и он да га је преварио некакав препредењак, који је одмах по њему познао да ће лако наићи на лепак. Зансках да чујем ближе како су га то преварили. Продао је, види се, био коња, и пошао по сајму тражити другога. Некакав човек достојанствена изгледа одведе га до неког шатора, казав му да у њега има коњ на продају. ..Ту“, настави Мојсије, ..затекосмо другог неког човека, врло лепо одевена, који тражаше да узајми двадесет ливара на ово овде, говорећи да му требају новци и да би све дао за трећину онога што вреди. Онај први господин, који се чињаше као да би ми био пријатељ, пришао ми да их купим и да не упуштам тако добру прилику. Поручим по Г. Фламборо-а, и они обрлатише и њега као год и мене, те на послетку узесмо оба пакла заједнички“.

ГЛАВА XIII.

Г. Барчел се показује да нам је непријатељ, јер се усуђује давати нам непријатне савете.

Наша је породица до сада већ више пута покушавала да се дигне на више; али свакад би нас по какав непредвиђен удес ометао у томе, док бисмо само почели. Ја сам гледао да сваку такву прилику окренем на добро, те да своје, колико им се год не

дâ да се понесу, толико унутим како ће бити разбо-
рити. „Ви, децо“, говорах им, „видите колико се мало
постизава кад неко хоће да покаже свету како и он
може као они што су од њега богатији и вићенији.
Оне који су сиромаси а хтели би друговати само са
богатима мрзе они којих се клоне, а презиру их они
за којима пристају. Неједнака дружба свагда доноси
штете слабијој страни: богатима падају у део задовољ-
ства, а сиромасу остају само непријатности што их
таква дружба собом доноси. Али, ходи, Диче, сише,
и испричај друштву причу коју си данас читао“.

„Спријатеље се, тако“, отпоче дете, „једном, див
и кенец, и живљаху се као браћа. Погоде се да ни у
какој невољи не остављају један другог, него да
пођу по свету делити мегдане. Прво се ударе с два
Сарацена; кенец, како је био срчан, потегне и једнога
удари што је могао жешће. Сарацену не би скоро
ништа, него потеже свој мач, те јадном кенецу од-
сече руку. Кенец се сад пађе у невољи; али му див
прискочи у помоћ и за час обори оба Сарацена, а
кенец од зла оном једном одсече главу. После пођоше
тражити других мегдана. Ударише на три дивља чо-
века крволока, који беху уграбили некакву девојку од
господског рода и повели је својој кући. Кенец овај
пут није био тако полетан као испрва; али опет за-
подену бој, док му не исконаше око; онда див на-
вали на њих, и, да не побегоше, побио би их све
до једнога. Обрадоваше се обојица, кад видеше да је
њихов мегдан; а девојка што је избавише загледа се
у дива и удаде се за њ. Онда пођоше далеко, да се
не да испричати докле, док се не намерише на неку
разбојничку дружину. Див сад први пут заметну бој;
али ни кенец не изостајаше много иза њега. Див, где
год је стизао, све је падало пред њим; а кенец у два
три маха у мало не погибе. На послетку, њих двојица
однеше мегдан; али кенец изгуби једну ногу. И тако
је сад био без руке, без ноге и без једног ока; а див
не беше допао ни једне ране, него рече својему малом
другу: „Јуначино моја, ово ти је дивна игра; још
један мегдан да однесемо, па наше части и славе

нигде. „Нека. рече кенец, који сад беше стекао намети. „нека, мени је доста, не требају ми више мегдани; ја видим где у сваком боју част и добит допадају теби, а ударци мени“.

Хтедох извести морал из ове приче, кад нам пажњу обрати на се жива распра, која се водила између моје жене и Г. Барчела о намераваном одласку мојих кћери у престоницу. Моја жена упорно доказиваше каквих ће нам све то користи донети. Г. Барчел опет одговараше је од тога с пуно ревности: ја сам био неутралан. Ово што нас је одговарао био је само наставак оног јутрошњег што смо му онако за злу примили били. Распра узе маха; „девога, јадница, место што би разложније доказивала, само више пусти глас, и мораде на послетку, да би избегла пораз, прибећи вици. Завршетак њена говора би нам свима веома противан. Зна она, говораше, неке и неке, који имају својих потајних разлога, зашто дају савета; али, по њој, ти исти слободно могу у напредак и не долазити у њену кућу. — „Госпођо“, одговори Г. Барчел, гледајући је са свим миром и прибрано, што њу само још више ражести. „што се тиче потајних разлога, ту имате право; ја имам потајних разлога, али их нећу помињати, јер ви не знате куда ћете ни с онима што их не тајим; тек, видим да су моје посете овамо постале досадне; зато сад идем, а доћи ћу, можда, још једном да се на свагда опростим, кад будем одлазио из овог краја“. Како то рече, узе шешир: ни покушаји Софије, која га очима прекореваше са његове наглости, не могоше га задржати да не оде.

Кад он оде, ми се сви за неколико минута збуњено погледасмо. Моја жена, која знађаше да је она томе узрок, труђаше се да прикрије колико јој је за то криво, те се узне на силу смејати и погледати пркосно, за што је стадох корити: „Зар се, жено“, повиках, „тако поступа с људма страним? Зар им се тако враћа за њихово добро? Знај, жено, да су то преке речи и мени најмучније што сам их икада чуо из твојих уста!“ „А он не био ме изазивати“, повика она: „знам ја врло добро зашто он даје те своје савете.

Хтео би да девојке не оду у престоницу, само како би он могао уживати у друштву моје млађе кћери. Али ма шта да буде, тражиће она себи боља друштва, а не којекакве као он.“ ..Велиш, којекакве, жено“, повиках ја; „а може бити лако да се ми варамо о овоме човеку; он у понекој прилици изгледа господин не може бити углађенији. Реци ми, Софија, кћери моја, је ли ти он давао каква год тајна знака да ти је наклоњен?“ ..Разговори су му, оцо, са мном били свагда смишљени, смерни и пријатни; за друго никад ништа. Јесте једном, сећам се, рекао да још није видео да би жена наша каква год добра у човека који јој се чини да је сиромах“. ..То, кћери“, рекох, „говоре сви из реда злехудници или нерадници. Ја се уздам да ти знаш како треба судити о таквим људима, и знаш да је лудост мислити да би те могао усрећити онај који није знао како треба наредити ни са својом рођеном срећом. Твоја мати и ја спремамо ти нешто боље. Ове зиме, коју ћеш, по свој прилици, провести у престоници, имаћеш прилике те ћеш моћи учинити разумнији избор“.

Како је Софија мислила у овој прилици, не бих знао казати; али мени у души није било противно што смо се опростили госта, којег сам се толико прибојавао. Мало ме је као мучила савест што смо се огрешили о гостољубље; али убрзо ућутах тог кориоца двама или трима привидним разлозима, који ме задовољише и помирише са самим собом. Досада што је савест причињава човеку који је већ учинио криво брзо пређе. Савест је страшљивица; она погрешке које нема снаге да спречи, ретко је кад правична да осуди.

ГЛАВА XIV.

Нове невоље. Види се да оно што се чини да би било зло, може у ствари изићи на добро.

Одлучисмо, дакле, да ми кћери пођу у престоницу, а Г. Торихил би добар те се обећа сам собом

одвести их и писмом нам јавити како им је тамо. Ми-шљамо, међутим, да је преко потребно спремити их како се приличи величини онога што их чека, а то се није могло учинити без трошка. Зато се узесмо саветовати у пуној седници, како ће се најлакше доћи до новаца, или, правије рећи, шта бисмо понајуре могли продати. Бисмо брзо готови са саветовањем; нађосмо да коњ што нам је остао није више за плут, кад немамо и другог, а није ни да се тера, јер нема једног ока. Одлучисмо, дакле, да га за горе поменути циљ продамо на оближњем сајму, а да нас не би опет преварили, да пођем ја собом. И ако ми је ово био један од првих трговачких послова у животу, нисам, онет, нимало двоумио о томе да ћу га свршити себи на част.

Миљење што га човек има о својој памети управља се по друштву у којем се он креће: а како сам ја највише био са својима, то нисам ни мало неповољно мислио о својој световној мудрости. При свем томе, жена ме сутра дан, при поласку, кад бејах одмакао за неколико корака, викну с врата, да ми пришапе да добро отворим очи.

Кад стигох на сајам, давао сам коњу, како је ред, све кораке: али за неко време не би питача. На посетку, јави се један кунац, и пошто је позадуго загледао коња са сваке стране, кад виде да је слеп у једно око, рече да није за њега; дође други, али кад опази да има оток, изјави да га не би узео да му га поклоним; трећи опази да има гуту на прегибу, и не хтеде казати шта је за њега; четврти му по оку познаде да има глисте: а пети се узе ишчуљавати кога беса тражим на сајму са слепим, отеченим, гутавим кљусетом, које није ни за што осим да се убије и баци псима. Сада и ја сам почех из све душе презирати бедно живинче, и готово би ме било срамота кад би дошао какав кунац: ако и нисам веровао свему што су говорили, помишљао сам, онет, кад толико њих кажу, лако може бити да је тако: а и Св. Гргур, у спису својем о Добрим Делима, суди исто тако.

Био сам тако на муци, док ми приђе један брат свештеник, давнашњи пеки мој знапац, који је такође имао посла на сајму, те, пошто се рукова и здрави са мном, предложи ми да се увратимо где у крчму да попијемо по чашу, већ шта тамо нађемо. Примих одмах ову понуду, и кад уђосмо у неку пивницу, уведоше нас у једну собицу од дворишта, у којој сеђаше стар некакав достојанствен човек, који се сав беше задубио у неку књигу и читаше. Никад још у своме животу не видех човека да би ме тако био одмах придобио за себе. Праменови седе косе надаху му по слепим очима, а видело се по њему, како је крпак, да је одржана здравља и шитоме нарави. Ми, међутим, и у његову присуству не прекидасмо нашег разговора; разговарасмо се о томе шта је кога од нас спалазило; о Вистоновској размирици; о мојој последњој брошури; о протођаконову одговору; и о злом удесу који ме је био постигао. Али ускоро нам пажњу обрати некакав младић, који, како уђе у собу, с пуно поштовања приђе непознатом странцу, и нешто му пришапу. „Немој се правдати, синко“, рече странац, „чинити добро дужност је коју дугујемо свима својим ближњима; узми ово, камо да могу и више; тек, пет ливара помоћи ће ти ипак у твојој невољи, а од мене нек су ти просте“. Смерни младић проливаше сузе захвалности, али захвалност његова тешко да је била колико моја. „Да сам како могао, загрлио бих добру старицу, толико ми би по вољи његова доброта. Он настави читање; а ми продужисмо наш разговор, док се после неког времена мој друг не опомену да има некакав посао да сврши на сајму, те рече да ће ускоро вратити се, додајући да свагда жели остати што може дуже у друштву с Доктором Примрозом. Старац, кад он помену моје име, као да ме неко време пажљиво погледаше, и, пошто мој пријатељ оде, запита ме, с пуно поштовања, да ја нисам откуд какав род великоме Примрозу, смеломе моногамисту, браичу цркве. Никад ми још срце не осети искренијег усхићења као тада. „Господине“, узвикнух, „одобравање тако добра човека као што сте, увераи сам, ви, чини још већма

радост што у срцу својему осећам са ваше доброте. Ви, Господине, гледате пред собом истог оног Доктора Примроза, моногамиста, којег вам је било по вољи назвати великим. Ви овде видите истог тог несрећног свештеника, који се тако дуго и, није прилично рећи, тако успешно борио противу вишежењства својега времена. „Господине“, повика странац, пуи дубока поштовања, „ја сам, бојим се, био одвећ слободан: али ви ћете опростити мојој радозналости: извините, Господине“. „Господине“, рекох, стискајући му руку, „не само да је далеко од мене да вам што за зло примим вашу слободу, него вас морам молити да примите и моје пријатељство, као што сте већ задобили моје уважање“. „Онда са захваљношћу примам вашу понуду“, повика он, „ти дични стубе ничим непоколебаног правоверја; да ли ја гледам пред собом“. — ја га ту прекидох што хтеде рећи: ако као писац и јесам могао поднети приличан део ласкања, смирност ми не допушташе више. И тако, ни двоје заљубљено у какву роману не везаше овако од часа пријатељство. Разговарасмо се о разним предметима. У први мах помислих да ће више бити побожан по што је научен, и мишљах да презире све људско звање као беспослицу. Али то ни у колико не умањаваше мојега уважања према њему; и сâм сам од неког времена био почео у себи гајити такво мњење. Зато у разговору напоменух како је за осуду колико је свет почео бивати немаран што се тиче верских ствари, и дао се одвећ на световна разматрања. „Тако је, Господине“, одговори он, као да је сву своју ученост био оставио за овај тренутак. „тако је, Господине, свет је престарео, а космогонија или, пак, постање света задавало је муке филозофима свију времена. Каквих све мњења нису износили о постању света: Сапхониатон, Манетон, Беросије и Оцело Лукан, сви су се они око њега узалуд трудили. У овога последњег налазимо речи Анархон аракај ателутајон топан, по којима излази да ствари немају ни почетка ни свршетка. И Манетон, који је живео од прилике за времена Невухадон-Асера, — а Асер је реч сиријска, и давала се обично као надимак

краљевима над том земљом, као Теглат-Фел-Асер, Наон-Асер, — и он је, велим, саставио био исто тако бесмислену конјектуру; јер, као што се обично вели, ек то библион кубернетес, што ће рећи да се свет не да научити из књига, тако је и он покушао био да испита, — али, извините, Господине, удаљио сам се од питања“. И био се, доиста, удаљио; ја, да ме ко убио, писам могао увидети каква посла има постање света са ствари о којој сам ја говорио; тек, опет могох и по томе познати да је човек од књиге, и уважавах га тим више. Намислих да га ставим на пробу; али он беше и сувише тих и благ, да би се отимао за победу. Колико год бих пута ја опазио што по чему би се чинило као да хоћу да изазовем препирку, он би се осмехнуо, махнуо би главом, и не би ништа рекао; по томе сам могао познати да би он имао много што рећи, само кад би мислио да треба. И тако неосетно пређемо од разговора о дрвености томе, каквим смо који послом дошли на сајам; ја сам, рекох му, дошао да продам коња, а он, опет, тако се однекуд срећно стекло, да купи каква за једног од његових закупника. Изведох му одмах својега коња, и на послетку погодисмо се. Остајало је још само да ми плати; и он изнесе новчаницу од тридесет ливара да му је променим. Како то писам могао, он нареди те му дозваше његова момка, који уђе у врло богатој ливреји. „На, Авраме“, рече он, „иди ишти нек ти даду злато за ово; можеш променити ту у суседа Џаксона, или где било“. Пошто момак оде, он ми узе држати читаву предикку како је мало сребра, што ја узех да допуним тиме што жаљох како је и злата врло мало; сложисмо се да никада није било теже доћи до новаца по данас. Аврам се врати да нам јави како је обишао сав сајам а није могао разменити новчанице, и ако је давао пола круне. То нас обојицу доведе у велику неприлику; али старац, пошто се мало замисли, упита ме да ли не знам неког Соломуна Фламборо-а, овамо у мојем крају; и кад му одговорих да ми је то први сусед, он онда рече: „Кад је тако, мислим да се можемо наредити. Даћу вам унутницу на њега да вам је исплати

по виђењу, а то ћу вам рећи: човек је то, да пођете пет миља уокруг, пећете му паћи равна. Нас се двојица знамо толике године. Сећам се, увек сам му могао одскочити, кад бисмо скакали трипут из места, али је он могао дуже скакати на једној нози но ја. Упутница на мојега суседа за мене је била што и готов новац, јер сам знао да је човек поуздан; потписа ми упутницу и даде ми је тако; и Џенкинсон (тако се стари господин звао), момак му Аврам, и моје кљусе, стара Кунина, одоше сви задовољни једно другим.

Мало затим, док могох размислити шта сам учинио, дође ми на памет да сам погрешно што сам примао упутницу од непознатог човека, и тако, мудро одлучим да пођем за кућем и вратим од њега коња. Али је сад било доцне; те зато се упутим право кући, с намером да упутницу наплатим у својега пријатеља што пре. Затекох својега честитог суседа где пред кућом пуши лулу, и кад му казах да имам с њим неки мали рачун, он упутницу двапут пречита. „Можете, мислим, прочитати име“, рекох, „Јеврем Џенкинсон“. „Могу“, рече, „име је читко написано; а знам и тога господина, највећи лупеж под небом. То је иста она варалица што нам продаде и наочаре. Није ли то био човек достојанствена изгледа, седе косе, а нема заклонаца на његовима; и није ли на дугачко причао нешто учено о грчком, о космогонији, и о свету?“ Ја на то само узданух. „Јесте“, настави он, „он само то једно од науке и зна, и то оснура причати где се год намери на човека учена; знам га, лупежа, али ми неће умаћи“.

И ако ме је ово доста узнемирило, чекала ме је још већа невоља, како да изиђем пред жену и кћери. Дете које побегне од школе, не боји се толико да се опет у школу врати и изиђе на очи учитељу колико сам се ја бојао вратити се кући. Смислим да предупредим њихову љуту тиме што ћу се сам први ражестити.

Али јада! кад уђох, онаких где моји нису ни мало расположени за свађу. Жена и кћери ми беху све уплакане, јер је тога дана био долазио Г. Торихил

да им јави да од њихова пута у престоницу нема ништа. Оне две госпође чуле су биле од неког пакосника нешто о нама и кренуле истог дана за Лондон. Он нити је знао откуда је то, ни ко је могао учинити; али био ко му драго или шта било да је изнео, он ће нам, говораше, остати пријатељ као и доле. Зато их видех где врло мирно спосе моју недаћу, јер је она изостајала иза њихове. Што нас је највише бунило, била је помисао ко је то могао бити тако низак да нас оцрни, који нисмо ником ништа чинили, који смо били незнатни да бисмо могли пробудити завист, и безазлени да бисмо могли изазвати злу вољу.

ГЛАВА XV.

Открива се одмах све неваљалство Г. Барчела.

Људост бити одвећ мудар.

То вече и један део сутрашњег дана проведосмо узалуд трудећи се да изнађемо наше непријатеље. Мало на коју породицу да нам не падне сумња, а сваки је од нас за оно што мисли имао разлога које је сам најбоље знао. Док смо били у тој недоумици, један од наших мушкараца, који се играо ван куће, донесе некакву белешницу, коју беше нашао у пољу. Одмах познадосмо да је Г. Барчелова, у кога смо је већ виђали, и кад је прегледасмо, нађосмо у њој нешто белешака о разним предметима; али што нарочито привуче нашу пажњу, беше неко запечаћено писмо с печатом Пренис од писма које треба послати госпођама у Торихилеском дворцу. Одмах нам паде на памет да је он тај писки онадач, и узесмо се саветовати да ли да отворимо писмо. Ја сам се томе противио; али Софија говораше како је она поуздана да сваки други пре може учинити такву неискост по он, и наваљиваше да се прочита. У томе је помагаху и остали, и кад сви сложише навалише, ја прочитах ово што иде:

„Госпође,

„Доносилац овога обавестиће вас о томе од кога вам ово долази: неко се, бар, нашао да буде пријатељ невиности и да не дâ да се она заводи. Сазнао сам као извесно да намеравате повести собом у престо- ницу, те да буду уз вас, две госпођице, које ја нешто познајем. Пошто ја не дам, ни да се простодушност обмањује, ни да се на поштење баца љага, морам вам изјавити да ће такав неприличан корак повући за собом врло опасних последица. Није ми никад било у обичају бити прекр према сиротанима или распусницама, и ја се не бих ни сад послужило овим начином да се изјасним или да прекорим људост, да она није поумила да учини грех. Зато примите савет пријатеља, и озбиљно размислите о ономе што ће наступити, ако се срамота и порок буду увукли тамо где су досад бо- равили само спокојство и невиност“.

Нашим сумњама сад је био крај. Чинило се до душе, као да би се по нешто у писму могло ти- цати обе стране и прекори у њему односити на оне којима је писано, као год и на нас; тек, јасно је било да је смисао наостан, и ми не истраживасмо даље. Моја жена готово немаде стрљбења да ме саслуша до краја, него узе с пуно срџбе ружити онога ко га је писао. Оливија је била такође строга, а Софија је била сва у чуду са толике њихове нескости. Што се мене тиче, мени се чинило као да је то један од најод- вратнијих примера незахвалности ничим неизазване. А писам је могао себи ничим другим објаснити до же- љом његовом да моју млађу кћер задржи код куће, како би имао што чешће прилике састајати се с њоме. Тако смо седели и смисљали планове како да се за то осветимо, кад дотрча други наш мушкарац, да нам јави да Г. Барчел иде озго преко ноља нама. Дакше је представити себи него описати смешана осећања што долазе од скорашње увреде, која нас заболџи, и од уживања кад очекујемо освету, која је блиска. И ако смо мислили да му само пребацимо рани његове не- захвалности, онет, закључисмо да то учинисмо начином

како ће добро осетити. Сложисмо се да га дочекамо обичним смешењем, да ћеретамо с њим изнајпре љубазније по обично, да га мало расположимо; а после, усред те угодне тишине да навалимо на њ као трéшња, те да га смождимо под осећањима његове рођене нижности. Пошто то тако смислисмо, моја жена узе на себе да ствар изведе, а имала је доиста нешто дара за такав посао. Видесмо га где долази; уђе, примаче столицу, и седе. „Леп дан данас, Г. Барчеле“. „Врло леп дан, Докторе; али опет, мислим, имаћемо кише, јер ми севају жуљеви“. „Севају ми жуљеви“, повика моја жена и грохотом се насмеја, па му се онда узе извињавати, како воли шалу. „Драга моја Госпо“, одговори он, „извињавам вас од срца радо; будите уверени, не бих ни мислио да је то каква шала, да ми не рекосте“. „Може бити, Господине“, рече моја жена, и учини на нас очима; „тек, знам опет, да нам умете казати колико шала иде у лот.“ „Мора бити да сте јутрос читали какву књигу од пошалица, те вам се чини да је лот досетака тако добра мисао; ја бих опет, Госпођо, више волео видети ако ће бити и пола лота памети“. „Верујем да бисте волели“, рече моја жена, смејући се и даје на нас, и ако јој смех није ишао од срца; „видела сам ја и људи разметати се памећу а имати је врло мало“. „А без сумње сте“, одговори њен противник, „познавали и госпођа да се истичу својом досетљивошћу а немају је“. — Ја убрзо познадох да ће моја жена у овом послу мало добити; зато се одлучих да га ја сам дочекам с већом општрином. „И досетљивост и памет“, рекох, „без честитости ситнице су; она је која даје цене сваком карактеру. Неписмени сељак без погрешке већи је од филозофа с многима; јер шта је геније или храброст, где није срца? Честит човек најдивније је дело Божје“. „Ја сам свагда сматрао да је та изањгала реч Попова“, одговори Г. Барчел, „недостojна човека од

¹ Александар Поп (Pope, 1688—1744) био је врло знатан песник енглески; његова дела важе као класична, и читају се и данас много. Наведена реч је стих, који се налази у његовом великом дидактичком спеву Покушај о Човеку (1732-1734).

генија, и да се он њоме срамно одриче својега рођенога преимућства. Као што се цена књигама подиже не по томе што ће оне бити без недостатака, већ по томе колике су у њих лепоте, тако би и цену људима требало мерити, не по томе јесу ли и они без погрешака, него по томе колике су им врлине. Научник може немати обазривости, државник може бити поношљив, а јунак суров; али зар да ставимо више њих простог рукоделца, што трудно пролази кроз живот, без покуде и без одобравања? Онда бисмо, исто тако, и лаке правилне слике фламанске школе могли ставити више погрешних, али узвишених творевина талијанске кичице.“

„То је, Господине“, одговорих, „што сад поменусте, тако, где има светлих врлина а ситних недостатака; али где се догоди да се у једној души јаве велики пороци, напореда с необичним врлинама, такав је карактер достојан презрења.“

„Можда“, рече он, „има и таквих чудовишта као што их ви описујете, где су велики пороци удружени с великим врлинама, али се ја, откако знам за себе, нисам још намерио на њих; напротив, свагда сам опазио гдје је крепак ум да су ту и склоности добре. Чини се да је Промисао с пуно милости то тако уредио, те да смете ум где је срце покварено, и ослаби силе где би било склоности да се учини зло. То правило као да важи и за саме животиње: оне ситне што гмижу свакад су подмукле, опаке и страшљиве, док су оне што су одарене снагом и јачином великодушне, срчане и благе.“

„Те напомене лепо звоне“, одговорих, „али бих ја, опет, лако могао овог часа указати на човека (и ту га погледах право у очи) у којег се памет и срце не може бити одвратије, противе једно другоме. Јесте, Господине“, наставих јачим гласом, „и мило ми је што ми се дала прилика да га могу обелоданити, код свега тога што мисли да га не знају. — Познајете ли ви, Господине, ову бележницу?“ „Познајем, Господине“, одговори он сасвим поуздано, „то је моја бележница, и мило ми је што сте је нашли.“ — „А познајете ли“,

повиках. „ово писмо? Немој извијати, него ми погледај право у очи: познајете ли, велим, ово писмо?“ „То писмо“, одговори он, „познајем, то сам писмо ја писао.“ „А како сте могли“, рекох, „бити тако ниски, тако незахвални, да се усудите написати ово писмо?“ „А како сте могли ви“, одговори он с беспримерном дрскошћу, „бити тако ниски да отворите ово писмо? Знате ли ви да вас за то могу све до једно обесити? Треба само да се у првој судници закунем да сте обили затвор од моје бележнице, па да вас све редом повешам на овим вратима.“ Ова ме неочекивана бестидност толико наљути да једва могох владати собом. „Незахвална хуљо, одлази, и немој ми скрнавити више дома мојега својом нискошћу. Одлази, да те не гледам дуже својим очима; одлази с мојега прага: сва казна, коју ти ја желим, нека би ти била немирна савест, она ће ти бити довољан мучитељ.“ Како то рекох, бацих му његову бележницу, коју он подиже смешећи се; и пошто је прикочча с највећом прибраношћу, оде, да се чуђасмо толику његову поуздању. Моја жена, нарочито, била је изван себе, што га ништа не могаше наљутити, ни учинити да се постиди са својега неваљалства. „Мили моји“, рекох, да бих стишао страст која нас толико беше обузела, „не треба да се чудимо што у рђавих људи нема стида: они се постиде само кад се ухвате да чине што добро, а пороцима својим диче се. Грех и Стид, вели алегорија, изнајуре су друговали, и кад пођоше по свету, не одвајаху се један од другог. Али у брзо познадоше да им је та дружба обома непријатна и незгодна; Грех је Стид често доводио у неприлику, а Стид често одавао шта Грех у потаји смишља. Зато се, после многих несугласица, на послетку сложе да се растану на свагда. Грех сам смело пође да стигне Коб, која је ходила пред њим у виду крвника; а Стид, како је од природе био срамежљивији, врати се да проводи дружбу с Врлином, коју беху оставили за собом када су кретали на пут. Тако, децо моја, и људи, пошто учине неколике конаке с пороком, стид их оставља, и враћа се да буде уз оно мало врлине што им још преостане.“

ГЛАВА XVI.

Служимо се лукавством, али ударамо на веће.

Како год да је било Софији, остали се од мојих лако утешили за Г. Барчелом у друштву нашега поседника, чије походе сад почеше бивати чешће и дуже. И ако му се није дало да прибави мојим кћерима уживања у престоници, како је мислио, гледао је, сваком приликом, да им прибави оно мало забаве што се могло у нашем забаченом крају. Обично би долазио с јутра: и док бисмо мој син и ја ишли за својим пословима изван куће, седео би с мојима код куће и забављао их, описујући им престоницу, у којој је сваки крај добро познавао. Знао је причати све духовитости што се крчме по позориштима, и знао је на изузет све речи великих досетљиваца много пре но што би оне ушле у збирку од пошалица. Кад би се прекинуо разговор, учио би моје кћери шкету, а кадшто би наместо мушкарце да се несичају, да би се отргли, како он говораше: нада да нам буде зет чинила је те смо донекле превиђали његове недостатке. Треба признати, жена ми је смишљала хиљаду планова како да га улови, или, да се приличније изразим, чинила је све могуће како ће увеличати добре стране своје кћери. Јесу ли колачи уз чај били разабрани и сипкави. Оливија их је месила: је ли вино од огрозда резило, она је огрозд брала: она је својом руком оставила воће, те је изгледало тако свеже: а кад је мешан пудинг¹, она је смешала све како ваља. После би, веселица, говорила поседнику како јој се чини да су он и Оливија једног раста, и рекла би им обома да устану, да види које је више. Ова лукавства, која она мишљаше да се не даду провидети, а која сваки прозираше, била су са свим у вољи нашем добротвору, који сваким даном даваше нових доказа своје наклоности, те, и ако се они не подизаху до прошевине, ипак мишљасмо, нису ни далеко од ње; његово оте-

¹ Пудинг је омињена посластица у Енглеза, која се прави од брашна, шећера и сила свакојаким зачина. Пр.

зање приписивасмо покадшто урођеној срамежљивости, а покадшто томе што се боји да не би увредно стрица. Нешто, међутим, што се догоди мало за тим, показа нам, ван сваке сумње, да намерава ући у нашу породицу; жена ми то чак сматраше као да би већ дао био реч.

Моја жена и кћери, враћајући једном приликом походу нашим суседима, Фламборовим, видеше где им је скоро израдио слике некакав молер који је ишао од места до места те снимао свет по петнаест шилинга с главе на главу. Како су они и моји издавна надметали се што се тиче укуса, у мојих се узбуни дух, кад видеше како су их они у потаји претекли, и колико год да сам ја говорио, а говорио сам много, би одлучено да и ми наручимо да нам се израде наше слике. Пошто, дакле, погодисмо сликара (јер шта сам знао чинити?), прво нам је било да се посаветујемо како да се наместимо, те да покажемо надмоћност својега укуса. Што се тиче суседових, њих је било седморо, а били су насликани с пет наранчи, што је било без икаквог укуса, без икакве разноликости и без игде икаква распореда. Ми смо хтели нешто у вишем стилу, и, после многог већања, на послетку се једнодушно сложисмо да се сликамо сви заједно на једној великој историјској слици породичној. То би дошло јевтиније, пошто би био један оквир за све, а било би куд и камо господственије; све се породице од укуса данас тако сликају. Како нам не паде одмах на памет никакав историјски предмет да би нам се био допао, задовољисмо се тиме да свако од нас буде насликано као историјска фигура за се. Жена моја желела је да буде представљена као Венера, а сликару је казано да не штеди својих дијаманата на хаљини, ни у коси. Два њена мушкарца да буду крај ње као Купидони; а ја, у свом округу и с пошом, да јој пружам своје књиге о Вистоновој размирици. Оливија је хтела да буде насликана као Амосонка, како седи у цвећу, у зеленој јахаћој хаљини, богато везеној златом, и с бичем у руци. Софија је требала бити пастирка, с овцама колико их год сликар буде хтео

насликати без плате: а Мојсије у шеширу и с белим пером. Укус наш толико се допаде поседнику, да навали да и њега примимо, као да би и он био од наших, и то као Александра Великога код ногу Оливијиних. Сви смо сматрали као да нам тиме хоће да наговести своју жељу да уђе у нашу породицу; а нисмо му ни могли одбити његове молбе. Сликар, дакле, навали на посао; а како је радио живо и вешто, за непуну четири дана било је све готово. Слика је била велика; а ваља признати, није штедео боје, за што му моја жена одаваше велику хвалу. Сви смо били потпуно задовољни његовим послом; само се једне невоље не бејасмо сетили, све док слика није била довршена, те се сад упрепастисмо од чуда. Била је толико велика, да у кући нисмо имали места где бисмо је наместили. Како смо сви то могли смести с ума такву важну ствар, то је непојмљиво: толико је извесно да смо поступили несмишљено. И тако, слика, место да нам задовољава нашу таштину, како смо се ми надали, стајала је, на нашу срамоту, као неко чудо, наслоњена уз зид у кујни, где је платно разавињато и моловано, одвећ велика да бисмо је могли пропети кроз која год врата, и на подсмех свих наших суседа. Један је упоређиваше са дугим чуном Робинсона Крусо, који је био одвећ велики да би се могао померити с места; другоме је више долазила као кад се у боцу угура нешто што се не да после извући: једни се питаху како би се то могла изнети, а други се ишчуђаваху како се у оште могла унети.

Али премда је изазивала подсмевке од понеких, давала је и повода накоснијем наговештавању од стране многих. Што се слика поседникова видеала у друштву с нашим, то је била и одвећ велика част да би могла избећи завист. Поче ићи свакојаки шапат на наш трошак, а мир нам поче редовно нарушавати свет, који нам долажаше што нам је пријатељ, да нам исприча шта о нама говоре наши непријатељи. Такве смо речи свагда одбијали с пуно срдбе; али оговарање свагда дибија више маха кад се оно побија. Зато се онет узесмо саветовати, како бисмо избегли накост својих

непријатеља, и на послетку смислисмо нешто што је било и сувише препредено да ме могло потпуно задовољити. Било је ово: како нам је било главно да дознамо шта и колико часно Г. Торихил мисли, моја се жена прими да га искуша, тим начином, што ће као тражити његов савет како да изабере мужа својој старијој кћери. Ако то не би било довољно да га наведе те да се изјасни, смишљено је било поплашити га такмацем. На ово последње, међутим, ја никако нисам пристајао, док ми се Оливија није најсвечаније обећала поћи за онога, кога буду узели да му буде такмац за ту прилику, ако он то не би спречио тиме што би је узео сам. Такав је био удешени план, који ја, и ако му се нисам одсудно противио, нисам у свему одобравао.

И тако, први пут иза тога када Г. Торихил дође да нас обиђе, девојке се постараше те се склонише, како би својој мајци дали прилике да изведе свој план; али се повукоше у собу до те, из које су могле прислушкивати цео разговор. Моја жена вешто отпоче, те помену како ће једној од госпођица Фламборових испасти добра прилика, што ће поћи за Г. Спанкера. Кад јој поседник то одобри, она настави говорити како оне што имају доста новаца могу свакада добити добре прилике: „Али тешко онима до Бога“, настави она, „што немају. Шта вреди лепота, Г. Торихиле, шта вреди поштење, шта вреде све добре особине на свету, данас, кад свак гледа себе? Нико не пита данас шта је и каква је, него колико носи.“

„Госпођо“, одговори он, „ја високо ценим истинитост и новину тога што рекосте; и да сам откуда краљ, друкчије би било. Синули би онда заиста бољи дани девојкама без новаца; а прво би се постарао за наше две госпођице.“

„Е, Господине“, одговори моја жена, „вама је по вољи да се мало нашалите; а ја бих, да сам краљица, знала онда где би моја старија кћи тражила себи младожењу. Али, кад већ поменуште, осем шале, Г. Торихиле, да ли бисте ми ви могли препоручити каква момка према њој? Њој је сад деветнаест го-

дина, лепо је израсла, добро васпитана, и, по мојем скромном нахођењу, уме се кретати у великоме свету“.

„Госпођо“, одговори он, „да је до мене да ја бирам, ја бих изабрао кога у кога су сва савршенства те да може аиђела усрећити. Човека разборита, богата, од укуса, и честита; такав би човек, Госпођо, по мојем нахођењу, био према њој“. — „Е, мој Господине“, рече она, „а да ли ви знате где таква човека“. — „Не, Госпођо“, одговори он, „није могућно наћи човека који би заслуживао да јој буде муж; она је и сувише велико благо да би је који год човек могао имати за себе: она је богиња. Душе ми, ја то говорим како мислим. — она је аиђео“. „Ви то, Г. Торихиле, само ласкате мојој јадној девојци. Него, мислили смо да је дамо за једнога од ваших закупника, којему је скоро умрла мати, те му треба домаћица. Ви знате кога мислим, господара Виљамса; човек је у стању, Г. Торихиле, имаће код њега свега доста, а тражио је неколико пута (тако је доиста и било); али бих ја волела, Господине“, заврши она, „да и ви одобрите наш избор“. „Шта, Госпођо“, одговори он, „ја то да одобрим! Да одобрим такав избор! Никада. Жртвовати, зар, толику лепоту, памет, и доброту створу, који не зна ценити такво благо! Оппростите, али ја такву неправду никоме не могу одобрити. А имам и својих разлога за то!“ „Онда, Господине“, повика Дезора, „кад имате својих разлога, то је друга ствар; али бих ја волела знати те разлоге“. „Опростите, Госпођо“, одговори он, „они леже сувише дубоко да бих могао износити их (и ту положи руку на срце), они су положени и затворени овде“.

Пошто он оде, узесмо се сви скупа саветовати, али не могосмо ништа учинити од свих ових његових лепих речи. Оливија их сматраше као доказе најчистије љубави; али ја не бејех толико раздраган; дело се прилично јасно да је у њима више љубави но помисли на женидбу: тек, буди шта оне значиле, одлучисмо да прихватимо ствар са господарем Виљамсом, који се, како је моја кћи први пут дошла овамо, показивао да је замиловао.

ГЛАВА XVII.

Види се како чедност мало кад може одолети дугу и примамљиву искушењу.

Како сам једино мислио о истинској срећи својега детета, било ми је по вољи што је хоће Г. Виљамс, јер је био добра стања, честит и разборит. Није га требало много слободити те да оживи његова ранија наклоност према њој; и тако, вече или два после тога, нађоше се он и Г. Торихил код нас, и погледаху се за неко време преким погледима. Али Г. Виљамс није дуговао својем поседнику ништа од закупа, и мало се освртао на његову љутњу. Оливија је не може бити вештије изигравала кокету, ако се може назвати изигравањем оно што јој је било прави њени карактер, и чинила се као да обасишће свом својом нежношћу својега новог љубавника. Г. Торихил се чињаше сав снуђден тим запостављањем, и опрости се од нас смућен у лицу, премда морам признати да ми је долазило чудно видети га да му то тако тешко долази, кад му је било у власти да отклони узрок томе, тиме што би се изјаснио о својој часној наклоности. Али буди колико да је њему долазило тешко, лако је било опасити да се Оливија још више кидала. Колико би се год пута тако налазили њени љубавници, а то је бивало више пута, она би се после повлачила у осаму, и ту се предавала својој тузи. Тако је затекох једно вече, пошто се пре тога силом била начинила весела. „Ти видиш, дете моје“, рекох, „да је твоје уздање у љубав Г. Торихила било само један сан; он пристаје да му други, у свему нижи од њега, буде такмац, и ако зна да му је у власти да будеш његова, само да се отворено изјасни“. „Јесте, оче“, одговори она, „али он има разлогâ, што то одгађа; ја знам да их има. По његовим искреним погледима и речима, уверена сам да ме он истински цени. За мало, надам се, показаће се племенитост његових осећања и ви се уверити да је моја оцена о њему била правичнија од ваше“. „Оливија, чедо моје“, одговорих ја, „сваки план

kojim smo ga do sada mislili prisiliti da se izjasni, ti si sama predlagala i smišljala, niti можеш рећи да сам те ја у чем год спречавао. Али не треба да мислиш, кћери, да ћу ја икада ићи на руку томе да се ради твоје несмисљене наклоности води шала са његовим честитим такмацем. Колико ти год буде требало времена да доведеш твога замишљеног обожаваоца те да се изјасни, даћемо ти: али пошто истече то време, а он и даље не буде ништа хајао, ја тражим без поговора да честити Г. Виљамс буде награђен са његове верности. То тражи од мене добар глас који сам до данас сачувао у животу: нежност моја као родитеља неће никада помести моју честитост као човека. Реци до кога дана, нека би до њега било колико ти мислиш да ће ти требати: а међу тим гледај те извести Г. Торихила за које време тачно мислим да те дам другоме. Ако те он доиста воли, његова ће му рођена памет казати да је само један пут како да те не изгуби за навек. С овим предлогом, који не могаше на ино него признати да је потпуно праведан, она се радо сагласи. Она опет понови своју тврду реч да ће поћи за Г. Виљамса, ако би онај други остао нехатан; и одмах, кад би прва прилика, у присутности Г. Торихила утврдисмо дан, од тад па за месец дана да се венча с његовим такмацем.

Овако одлучне мере као да удвојише забринутост Г. Торихила; али што је Оливија у себи патила, то ми је задавало бриге. У овој борби између разума и љубави, са свим је остави њена живахност, и она само тражаше осаму и пролеваше сузе. Прође једна недеља дана: али Г. Торихил не покушаваше да поквари њену удадбу. Иза те недеље још нам је често долазио; али није био отворенији. Треће прекиде са свим своје походе; а моја кћи, место да показује каква немира, како сам ја очекивао, изгледаше мирна и замишљена, што ја сматрах као да се предала судбини. Што се мене тиче, ја сам се искрено радовао при помисли да ћу удомити своје дете где ће имати свега доста, те сам је хвалио са њене одлуке, што је избрала срећу место сјаја. Било је на четири дана пре

но што је требало бити венчање, кад се моја мала породица беше искупила око веселе ватре, причајући приче из давнина, и спујући планове за унапредак. Смишљајући тако тисућама пројеката, и смејући се свакој будалаштини која би откуд искрсла, — „Па, Мојсије“, рекох, „ето ћемо, синко, имати свадбу у кући; него како ти мислиш о свему и свачему у опште?“ — „Ја, оче, мислим да је све добро; а сад баш нешто се мишљах како ћемо, кад се сестра Ливија буде удала за господара Виљамса, моћи и онако добити на послугу његово цедило за јабуковачу и казане“. „Како да нећемо“, рекох; „и још ће нам, уз то, отпевати и песму о Смрти и Госпођи, те да смо још веселији“. „Ту је песму он научио нашега Дика“, рече Мојсије, „и рекао бих да је уме лепо отпевати“. „Не може бити“, повиках ја; „онда да чујемо. Камо, где је мали Дик? Слободно нек изиђе“. „Мој је брат Дик“, повика Бил, мој најмлађи, „сад баш изишао са сестром Ливијом; али мене је Г. Виљамс научио две песме, па ћу ја, тата, да ти их отпевам. Коју ћеш песму, или Лабуд на умору, или Елигију на смрт бесна пса?“ „Елигију, никако друкчије, дете моје“, рекох; „још је нисам чуо; а ти, Девора, благо мени, знаш и сама да тугу треба спрати, него нам изнеси боцу најбољег вина од огрозда, да нас не би како тута оборила. Толико сам ово последње време оплакао свакојакних елегџа, да, без чашице да ме подржи, ова ће ме, знам зацело, савладати; ти, Софија, чедо моје, узми свој гитар, те мало прати дете“.

ЕЛЕГИЈА

на смрт једнога беснога пса.

Добри људи, браћо слатка,
 Чујте моју песму сада;
 Па ако вам буде кратка,
 Биће мања и досада.

Ислингтон човека роди,
 Ког обдари срећа славом:

Кад год храму Божјем ходи,
Ишао је стазом правом.

Гладнога би нахранио,
Кад би за пун сто засео ;
Кад би капут облачно,
Голога би задео.

И нас неки града тога
Понуди му дружбу нову —
Препеличар, бастард, дога,
Како ли га тамо зову.

Слагали се нису дуго,
И наступи свађа многа;
Цето, кад би јутро друго,
Побеснело, ујело га.

И суседа одмах ето ;
Ту признаше сви, без спора,
То је сасвим бесно цето,
Јер уједе добротвора.

Гледећ' рану колика је,
Клели су се из свег гласа :
Цето мора бесно да је,
И човеку нема спаса.

Ал' је исход друкчи био,
Бог учини чудо своје :
Човек брзо оздравио,
Али цето мањкало је.

„Баш се наш Бил не шали, а елегџа му је, може се заиста рећи, трагична. Ову ћемо, децо, у Билово здравље, да Бог да једнога дана био владика.“

„Радо и од срца“, повика моја жена, „иако буде умео придиговати као што уме певати, хоће зацело и бити. Сви су му у материној породици умели лепо певати: одакле сам ја, обично би се рекло како Влеп-

кинсонови не умеју гледати преда се, ни Хугинсонови утудити свећу: и да нема Грограма да не би умео запевати, ни Мардорама који не би знао приче испричати. — „Како му драго“, рекох, „тек мени се и најпростија старинска песма боље свиди по ове данашње прослављене оде и ствари што нас чисто пресеку у једној јединој строфи, производи који су нам у исто време и мрски и хвалимо их. Додај брату чашу, Мојсије. Велика је погрешка ових елегичара што се дају у очајање заради јадâ који паметноме делу човечанства мало жалости задају. Каква госпођа изгуби свој муф, своју лезу, или псето које на крилу држи, а будалести песник одмах трчи дома, да ту недаћу у стихове сложи“.

„То може бити да је тако“, рече Мојсије, „у вишим саставима; али песме из Ранела¹ што стижу овамо до нас, све су сасвим обичне, и све по једном начину спеване. Колин застане Долу, и окрену какав разговор: он јој донесе што са сајма да накити косу, а она њему да киту цвећа; после оду цркви, и ту упућују све неве и све младе момке да гледају да се што пре узму“.

„Добар савет, ва истину“, рекох; а кажу ми да нема на свету места да би било приличније за такве савете од тога; јер осем што нас склањају на женидбу, ту нам нађу још и жену; а то, благо оцу, мора бити добро тржиште, где нам казују шта нам треба, и налазе нам што нам треба“.

„Јесте, оче“, одговори Мојсије, „и ја знам само за два таква тржишта са женама у Европи: Ранела у Енглеској и Фонтарабија у Шпанији. Шпанско тржиште ради само једном у години, а наше се енглеске жене могу добити свако вече“.

„Право кажеш, сине“, повика његова мати, „нема преко наше старе земље енглеске места где ће момци наћи себи жена“. „Ни за жене да управљају својим људима“, прекидох је ја. „Има на страни пословица

¹ Тако се звао врло чувен јавни локал у Лондону, у којему су приређивани концерти, играње и друге забаве.

која каже, кад би се сазидао мост преко мора, све би жене отуда овамо прелазиле да се угледају на наше, јер нема у свој Европи жена какве су наше“.

„Али, изнеси нам још једну боцу, Девора, благо мени; а ти, Мојсије, да нам што лепо отпеваш! Колико хвале дугујемо Вогу што нам је овако даровао спокојства, здравља, и свега доста! Ја себи долазим срећнији но највећи владар на свету. Он нема оваква отишња, ни овако веселих лица око себе. Ето, Девора, ми смо почели старити; али вече нашега живота као да ће нам бити срећно. Наши старији, који су нас изродили, нису знали ни за какву љагу, а и ми ћемо оставити добар и честит пород за собом. Док будемо били живи, они ће нам бити наша потпора и радост наша на земљи, а кад умремо, они ће часност нашу неоваљау предати потомству. Камо, сине, ми чекамо за твојом песмом: нешто да и ми помажемо. Али где ми је чедо моје Оливија? Тог анђелка глас најслађи је у свему збору“.

— Истом ја то рекох, кад утрча Дик. „Тата, тата, отишла нам, отишла нам, сестра моја Оливија, отишла нам на свагда“.

— „Отишла, сине?“

— „Јесте, отишла с два господина у поштавским колима, и један је пољубио, и казао је да ће да погине за њу; а она је много плакала и хтела да се врати натраг, али јој он опет нешто говорио, па је ушла у кола, и казала: „О, шта ће радити мој јадни отац, кад чује да сам пронала““.

— „Онда“, повиках, „децо моја, идите те будите бедна и несрећна; више нећемо имати радосна часа. О, нека би вечни гнев Божји стигао и њега и његове! И хоће га стићи, занета, што ми заведе мило моје и безазлено дете, које сам ја повео био путем закона. Дете моје, тако добро и чедно! Сада нам нема више среће на земљи! Идите, деца моја, идите и будите бедна и срамотна; срце је моје пренукло у мени“.

„Оче“, повика мој син, „зар је то крепост твоја?“

— „Крепост, сине! Јесте, видеће он да у мене још има крепости! Дохити ми моје ништоље. Хоћу да гоњим неваљалца. Док га знам на лицу земље, хоћу да га гоњим. Ако сам и стар, видеће да ћу му платити за то. Неваљалац! Срамни

неваљалац!“ — У то сам био скинуо своје пиштоље, кад ми се обисну моја жена, која није била тако жестоке нарави. „Човече, драги мој човече“, повика она, „Библија је једино оружје које доликује твојим остарелим рукама. Отвори је, мили мој, и читај нам из ње, те нам ублажи бол срца нашега, јер нас је она срамно обманула.“ — „Занста, оче“, прихвати мој син, „јарост је твоја велика и неприлична. Ти би требао мајци бити тјешитељ, а ти јој само причињаваш још већи бол; није дошловало твојем пречасном позиву да проклињеш ни твога највећег непријатеља; ниси га требао крети, ма колико да је неваљалац.“ — „Нисам га клео, сине; или, јесам ли?“ — „Јеси, оче, јеси; два пут си га клео.“ — „Онда нека ми Бог опрости, и мени и њему, ако сам. Сад познајем, сине, да је била више по људска благодот што нас учаше да благосиљамо своје непријатеље! Нека је благословено свето име његово, заради добра што га даде, и за све што узео. Тек, није, није мала жалост која нагони сузе на ове остареле очи што нису плакале за толике године. Дете моје! — Да ми упропасти чедо моје! Бог му судио! — Боже, опрости ми, шта ја поумих рећи! Сећаш се, мила моја, како је добра била и како умиљата? Све до овог злокобног часа све јој је старање било како ће нас учинити срећнима. Камо да је умрла. Али она оде, част је наше породице овањана, а срећу своју мени ваља погледати на другоме свету, а не на овоме. Али, ти си их, дете моје, видео кад одоше; можда је и силом одвео? Ако је присилио, може бити још и невина.“ — „Није, тата“, говораше дете, „само је пољубио, и казао јој да је она његов аићео, а она је много плакала, и била се насловила на његову руку, и врло су се брзо одвезли.“ „Незахвалница једна“, повика моја жена, „тако да учини са нама. Писмо јој ни у чему бранили кога је хтела. Неваљалица једна, да тако срамно, без узрока, остави своје родитеље, да те седе косе отера у гроб, куда ћу и ја убрзо за тобом“.

Тако ту ноћ, прву ноћ наших истинских несрећа, проведосмо горко јадајући, и силом се храбрећи и оти-

мајући. Ја, међутим, одлучих да изнађем њена заводника, био он где му драго, и да га узмем на одговор за његово неваљалство. Сутрадан ујутру би нам тешко о доручку без нашег јадног детета, где је она обично уносила живота и веселитости. Моја жена, као и пре тога, покушаваше да срцу свом олакша прекорима. „Никада“, повика она, „неће та срамота наше породице прећи овога поштенога прага. Никад је више нећу назвати својом кћери. Нека је, нека живи, неваљалица једна, с њеним срамним заводником: може нас срамотити, али нас неће више преварити.“

„Жено“, рекох, „немој говорити тако немилостивно: и ја се гнушам њене погрешке као и ти; али ће свагда ова кућа и ово срце бити отворени јадној грешници која се каје. Што се пре поврати са стазе којом је залутала, више ће ми бити добро дошла. Први пут и најбољи може погрешити: лукавство може приволети, а новост разасртити своје чари. Прва погрешка је чедо простодушности: све остале пород су греха. Јесте, увек ће, бедница, бити добро дошла овоме срцу и овој кући, нека би била укаљана с десет тисућа порока. Ја ћу опет слушати музику њенога гласа, опет ћу с љубављу пазити јој груди, само ако у њима нађем кајања. Сине, донеси ми моју Библију и мој штап; хоћу за њом, ма где она била: и ако је не могу сачувати од срамоте, могу не дати да и даље грешн“.

ГЛАВА XVIII.

Отац тражи кћер, да би је вратио на пут добродетељи.

И ако дете није умело описати како је изгледао господин што је помагао његовој сестри да уђе у поштаиска кола, ипак, по свему, сумња ми паде на нашега младога поседника, за кога се и сувише добро знало како је готов на тако што. Зато се унутих према Торихилском дворцу, намеран да му пребацим за оно што је учинио, и, ако какд могу, да вратим своју кћер

кући: али ме, пре но стигох до његова дворца, срете један од мојих парохијана, који ми рече да је видео неку госпођицу, која личаше на моју кћер, у поштанским колима с некаквим господином, о којем, по његову опису, нисам могао мислити, да је нико други до Г. Барчел. и да су врло брзо терали. То што чух, међутим, не би ми никако доста. Пођох, дакле, до поседника, и, премда је било још рано, навалих да одмах говорим с њиме. Он ускоро изиђе сасвим отворено и изгледаше као да је у велику чуду, како да моја кћи одбегне, и увераваше ме својом чашћу да о томе ништа не зна. Ја сад отурих од себе своје раније сумње, и само их могох окренути против Г. Барчела, који је, сетих се, у последње време, више пута бивао на само с њом. Јави се и други сведок, који ми не остави никакве сумње о његову неваљалству, и који тврђаше да су се он и моја кћи упутили према бањи, око тридесет миља од места, где је пуно света подлазило. Како сам био доведен у стање кад волимо пренаглити место да хладно расудимо, нисам помишљао да ли и одговори не долазе од људи који би намерно били потурени те да ме заведу, него одлучим да пођем за својом кћери и њеним замишљеним заводником. Пођох журно, и распитивах се успут од више њих; али нико ми ништа не знаде казати, док, како уђох у град, срете ме некакав човек на коњу, којег се опоменух да сам виђао код поседника, те ми он као за извесно рече да пођем за њима до трка, до којих нема више него тридесет миља, па ћу их извесно стићи; видео их је, вели, као прошле ноћи на игранци, и све се друштво дивило вештој игри моје кћери. Сутрадан зором пођох где су биле трке, и око четири по подне стигох тамо.

Друштво је изгледало врло сјајно, и све се било дало само на једно. — да ужива: не као ја који сам пошао да вратим залутало дете на пут добродетељи. Учини ми се као да Г. Барчела смотрих, подаље од себе: али он, као да се бојао састанка са мном, како ја пођох к њему, помеша се с гомилом, и више га не видех. Премислих се да је узалуд настављати трагање, и одлучих да се вратим кући, својој невиној породици,

којој је требала моја потпора. Али душевни потреси и напори што их бејаш поднео навуклоше ми грозницу, од које сам опазио знаке још пре но што се вратих с трке. То је био још један ненадан удар, јер сам био преко седамдесет миља далеко од куће. Свратим се у некакву неугодну пивницу у крај друма, и ту се, где су обично увраћали оскудица и немаштина, склоним те да сачекам исход својој болести. Ту ме је болест ломила скоро три недеље; на послетку надвлада мој јак састав, премда писам имао новаца те да могу платити за негу. Можда би ми се и од саме бригае око тога наметнула била нова болест, да ми се не нађе путник један, који се беше увратио да се с ногу мало заложити. То није био нико други него онај књиџар човекољубац до порте Св. Павла што је написао толике књижице за децу¹. Он је себе називао њиховим пријатељем; али је он био пријатељ свега рода људскога. Још није био честито ни сјахао, а већ је хитао да пође даље; вазда је био заузет врло важним пословима, а у то је време прибирао грађу за причу о некаквоме Томи Трипу. Ономенух се одмах црвених образа овога добричине: он ми беше издао оно о девтерогамији наших дана, и у њега позајмих нешто новаца, да му их вратим по повратку кући. Полазећи из крчме, како сам још био слаб, одлучих да у повратку кући не прелазим више но по десет-миља на дан. Беху ми се готово повратили здравље и моје обично спокојство, и ја сад осуђивах охолост с које сам се противно руци што ме хтеде поправити. Човек мало зна каквих све невоља не може поднети, све док не покуша: као год што нам, кад узлазимо уз висове честољубља, што оздо изгледају да су сјајни, сваки корак на више, у нову и суморну видлику, показује по какво скривено разочарање, — тако и кад слазимо с врхуница задовољства, и ако долина беде, сниже, на први мах изгледа мрачна и суморна, опет послени дух, тражећи и даље себи забаве,

¹ Голдсмит овде мисли књиџара Њубери-а, а за кога је он једно време писао. Види напред у Предговору. — Околина цркве Св. Павла у Лондону била је онда, а и данас је још, великим делом, средиште књиџарске радње у Лондону. Пр.

како се спуштамо на ниже, налази што му годи и мили му се. Што им више прилазимо, и најмрачнији предмети чине се као да би били веселији, и умно се око привикава својој суморној околини.

Ишао сам тако напред и учинио око два часа хода, кад угледах нешто што ми се из далека учини као да су кола, те рекох да их стигнем; али кад дођох до њих, видех да су то таљиге некакве путничке дружине што носе декорације и друге позоришне потребе до оближњег села, у којем је требала представљати. С колима је био само један који их је терао и један од дружине, а остали су глумци требали доћи за њима идућега дана. „У добру се друштву“, вели пословица, „лакше пређе пут“. Зато се упустих у разговор са сиромашним глумцем; а како сам се некада и сâм разумевао нешто у игрању, узех говорити о томе с мојом обичном отвореношћу; како сам био прилично непознат с данашњим стањем позоришне, запитах ко су данас на гласу позоришни писци, ко су Драјдени и Отвеји¹ наших дана. — „Ја бих рекао, Господине“, повика глумац, „да би мало ко од данашњих драмских писаца сматрао да му се чини велика част када се он пореди с писцима што их ви поменуште. Начин Драјдена и Ро-а² данас је сасвим изишао из обичаја; наш се укус вратио за читаво столеће у назад: Флечер, Бен Џонсон³ и све редом игре Шекспирове, једине су ствари што пролазе“. „Шта“, повиках, „може ли бити да се данашњем свету свиди онај застарели говор, онај старински хумор, они претерани карактери, којима пишете дела што их ви помињете?“ „Господине“, одговори мој путни друг, „публика не пита за говор, ни за хумор, нити за карактере; све се то ње ништа

¹ Отвеј (Otway, 1651—1685) био је знатан драмски енглески писац својега времена. Најпознатије му је дело Млетци Спасени (Venice Preserved). Пр.

² Ро (Rowe, 1673—1718) је, такође, био чувен драматичар. Од њега је Лена Покајница (The Fair Penitent), која се мало даље помиње. Пр.

³ Флечер (Fletcher, 1573—1637), а тако исто и Бен Џонсон (Ben Jonson, 1576—1625) били су некада веома цењени драмски писци и савременици Шекспирови. Пр.

не тиче; она иде да би се забавила, и срећна је, кад може уживати у каквој пантомими под окриљем Џонсонова или Шекспирова имена. — То бих ја, онда, рекао, приметих, „да наши данашњи драмски писци пре подражавају Шекспиру по природи“. — „Право рећи“, одговори мој сапутник, „не знам да ли они подражавају чему било; ишти то, пак, публика од њих тражи: не по томе како је комад састављен, него по томе колико се у њему може утурити измахивања и пренемагања, томе се данас пљеска. Ја сам познавао комад у којему није било ниједне шале да је тако постао омиљеним; а знам и други, који је песник спасао што је у њега утурио превијања од грчева у трбуху. Не, Господине, у делима Конгрева и Фарквара¹ и сувише је много духа за савремени укус: наши данашњи говор много је природнији“.

У то је пртљаг путничке дружине стигао био у село, које је, чини се, било извештено о нашем доласку, и изишло да блене у нас: друг ми напомену да путничке дружине свагда имају више гледалаца ван куће но у кући. Нисам био ни помишљао како ми се не приличи да ме виде у такву друштву, док не оназих да се око мене окупила светина. Зато се склоним, што сам пре могао, у прву пивницу; кад уђох у општу собу, приђе ми некакав врло лепо одевен господин, који ме зашита да ли сам ја донета прави кашелан дружине или ми је то само маска у комаду. Кад му

¹ Конгрев (Congreve, 1670—1728) и Фарквар (Farquhar, 1678—1707) били су обојица, нарочито Конгрев, на гласу шведи комедија. Њихова радња пада у време рестаурације Стјуарта на енглески престо; и, једно са укуса какав се, нешто са расушнога живота на двору Карла II, а нешто и као реакција насупрот крутој стези за владе Пуританаца, развио био у свој енглеској књижевности. — њихове су комедије врло раскалашне; уз то су писане по угледању на француске пиесе и пуно живих и духовитих дијалога. Класички, по неким псевдокласички, начин Француза владао је, под окриљем свемоћнога књижевног диктатора Доктора Џонсона, и књижевношћу енглеском за времена Голдсмита. Тако се да разумети што Голдсмит, као што се види, више него углавном форму и духовитост оних драмских пиесаца но елементарну силу, страховиту трагику, и необуздани хумор бесмртнога генија Шекспирова, чије су се драме у ово време тек почеле биле ценити по правој њиховој вредности. Пр

то казах, и како ја ни по чему не припадам дружини, он би толико снисходљив, те мене и глумца позва на једну болу пунча, уз коју узме претресати дневну политику с пуно збиље и интересовања. Рекох себи да не може бити ништа мање него, у најмању руку, члан парламента; а у томе ме готово утврди то што он, кад ја запитах шта имају за вечеру, навали на глумца и на мене да с њиме вечерамо код његове куће, на што се ми после некога наваљивања склописмо те пристадосмо.

ГЛАВА XI.

Опис човека, који је незадовољан данашњом владом, и који страхује да не изгубимо како наше слободе.

Како је кућа, где смо имали бити угошћени, била подаље од села, домаћини наш рече да ће нас, пошто кола нису спремна, одвести пешнице; и ми ускоро стигосмо до једне од најдивнијих грађевина што сам их видео у томе крају. Соба у коју нас уведоше била је у свему господска и по најновијем укусу; он изиђе да нареди вечеру, а глумац учини на мене очима како смо се намерили не може бити боље. Наш се домаћин брзо врати; унесе господску вечеру, уђоше две-три госпође у лаком кућном оделу, и отпоче доста жив разговор. Политика је, однекуд, била главни предмет о којем наш домаћин разговараше; и он нас увераваше како му је слобода његов понос а уједно и брига његова. Пошто распремише сто, запита ме јесам ли читао последњи Гласник; а кад му ја одговорих да писам, он повика: „Шта! то ви, јамачно, нисте читали ни Весник?“ — „Ни њега“, одговорих. — „Чудновато, врло чудновато!“ одговори домаћин. „А ја читам све листове што излазе: Дневни, Јавност, Партијалник, Дневник, Лондонске Вечерње, Вајтхалске Вечерње, седамнаест Магазина, и оба Часописа; и премда се они између себе мрзе, ја их све волим. Слобода, Господине, слобода је Британцу дика његова;

и тако ми свих мојих угњених мајдана у Коривалу, ја уважавам њене чуваре.“ — „То, онда, могу мислити“, рекох, „да уважавате и краља.“ — „Уважавам“, одговори мој домаћин, „кад ради што ми хоћемо: али, ако настави како је ово сад почео, није ми ни мало стало за њим. Ништа ја не велим: само нешто, мислим. Ја бих неке ствари боље био наредно. Рекао бих да није имао ни довољно саветника око себе: он би се требао посаветовати са сваким ко је год вољан дати му савета, и онда се ствари не би водиле овако несумце.“

„Ја бих био за то“, рекох, „да се такви незвани саветници вежу за колац. Требало би да је дужност сваког честитог човека да стане уз страну по нашем уставу слабију, ону освећену моћ, што од неколико година на овамо е дана на дан опада и губи од удела што јој припада у државним пословима. Али незналице и даље вичу за слободом, а кад добију маха, претежу на страну што је нижа.“

„Шта“, повика једна од госпођа, „зар то да дочекам да видим човека тако ниска, тако покварена, да је непријатељ слободи и бранилац угњетачев. Слободи, том светом дару од Бога, дици и поносу Британаца!“

„Је ли могуће“, повика наш домаћин, „да се данас може наћи кога да брани ropство? кога ко ће се кукавички одрећи преимућства Британаца? Може ли, Господине, ко бити дотле подао?“

„Не, Господине“, одговорих, „ја сам за слободу, то божањско право, Дивна слобода! — тај предмет данашњег декламовања. Ја бих да су сви људи краљеви. Ја бих да сам и сâм краљ. Сви ми од природе имамо једнаких права на престо: сви смо ми од природе једнаки. То је моје мњење, а то је било мњење једнога кола честитих људи, које су звали Нивелаторима. Они су хтели прибирати у задругу у којој би сви били подједнако слободни. Али, на жалост, не даде им се, јер неки од њих беху јачи, неки вештији по други, и ти овладаше осталима: јер, исто као што ваш коњушар јане ваше коње, што је паметнија зверка по они што су, тако ће и зверка која је паметнија или

је јача по он, уести њему за врат. Пошто је, дакле, то тако додељено људима, да се покуравају, јер неки су рођени да господаре, а други да слушају, — питање је оца, кад мора бити господара, је ли боље да буду у истој кући у којој и ми, или у истоме селу, или још даље, — у престоници. А ја, Господине, што се мене тиче, како по природи својој мрзим видети тиранина, што је даље од мене, све ми је више по вољи. И већина људи мисли на мој начин, и зато су једногласно изабрали за краља једнога, чији избор и смањује број тирана и намешта тиранију што даље од највећег броја људи. Великаши, међутим, који су и сами били тирани пре но што би изабран један тиранин, сасвим природно противни су да имају над собом силу чија ће се власт свагда највише ослањати на потчињене редове људи. У интересу је, дакле, великаша да што више ограничавају краљевску власт; јер што год узму од ње, природно се враћа њима; и све што имају радити у држави, то је, да раде насупрот једноме тиранину, јер тако повраћају своју првашњу власт. Може, опет, држава бити у таквим приликама, или јој закони бити тако удешени, или богати људи у њој тако расположени, да се сви сложе на томе послу да поткопавају монархију. Јер, пре свега, ако би прилике у нашој држави биле такве да оне потпомажу нагомилавање богатства, и да се они што су богати још већма богате, то ће неминуовно њихово честољубље учинити већим. Нагомилавање богатства, међутим, мора неминуовно наступити кад, као што је данас, више поваца доноси спољна трговина по радиност у земљи; јер спољну трговину само богати могу с коришћу водити, а њима пада у део, у исто време, и све што доноси радиност у земљи; те тако, у нас богати имају два извора благостања, док сиромаси имају само један. Зато видимо где се у свима трговачким државама нагомилава богатство, и да су све оне до данас, временом, постајале аристократијама. После, и сами закони наше земље могу потпомагати нагомилавање богатства; као кад они раскидају природне везе што везују богата и сиромаша, те се тражи да се богати

жене само богатима: или кад се мисли да научени људи нису за то да послуже својој домовини као саветници, само зато што нису богати, те тако мудри људи гледају само како ће се обогатити; — тако се, велим, и слично томе нагомилава богатство. А онај, опет, у кога има нагомиљана блага, пошто прибави себи што му треба да живи и да ужива, нема на што употребити што има сувише, него да купи власт: а то је другим речима, да неке учини да зависе од њега, тим што ће купити слободу потребних, или поткупљивати оне, који су вољни подносити беду од угњетавања само да би имали хлеба. Тако се сваки богат човек обично окружава најсиромашнијима из народа; а друштвена заједница, у којој је толико нагомиљано богатство може се упоредити с вртлозима Декартовим, свака звезда с вртлогом са себе. Они, међутим, што су вољни да се крећу у вртлогу велика човека, то су само такви што имају бити робље, измет човечанства, који су у души, и по томе како су упућени, само да робују и који слободу не познају иначе осем по имену. Али мора бити још доста њих што су ван круга утицаја богатог човека, онај ред људи што је између врло богатих и самога измета; то су они што имају сувише да би се могли потчинити оближњем човеку од силе, а опет мало да би сами могли установити тирању. У овога су средњег реда људи сва уметност, мудрост и врлине друштва. Зна се да је једино тај ред истински чувар слободе, и он се може назвати Народ. Може се, сад, догодити да овај средњи ред људи изгуби сваки утицај у држави, и да се његов глас не чује од гласа измета: јер, кад је данас имање, које се хоће те да неко има гласа у државним пословима, десет пута мање по колико се мислило да треба да је кад је стваран устав, јасно је да се ту у политички систем увлаче сила њих од олоша, и они ће, крећући се вазда у вртлогу великаша, ићи тамо куда их ови упућују. Зато, у таквој држави, све што преостаје средњему реду, то је, да сачува прерогативе и повластице онога једнога главнога управљача с највећом обазривошћу. Јер он разбија власт богатих, и не да великашима да

навале десетоструком тежином на средњи ред што је под њима. Средњи се ред може упоредити с градом који опсађују богати а старешина му споља долази у помоћ. Док се они што опсађују боје непријатеља који је према њима сасвим је природно да нуде становницима градским најбоље услове, да им ласкају речима и забављају их повластицама: али само ако потуку старешину за собом, бедеми градски биће становницима слаба обрана. Чему се онда могу надати, то се може видети ако се погледа Холандија. Бенова или Млетци, где закони управљају сиротињом, а богати управљају законима. Зато сам ја за монархију, и погинуо бих за њу, за свету монархију; јер ако има што свето у људи, то је помазана глава народна, и свако ограничавање његове власти, у рату или у миру, ударање је на истинске слободе поданика. Празне речи, слобода, патриотизам, и Британци, починиле су већ много што, надајмо се да прави синови слободе неће дати да оне почине још и више. Видео сам доста тих вајних бораца за слободу, али се не опомињем ни једнога да није у души био тиранин и према својима.“

Опазих где сам са своје ревности наставио био беседити дуже но што је било у реду; нестриљење мојега домаћина, који ме у више маха хтеде прекинути, није се више могло оставити. „Шта“, повика он, „то сам ја за све ово време гостио језуита у поповској одећи; али, тако ми свих мојих угњених мајдана у Коривалу, излетеће он напоље, тако се ја не звао Вилкинсон.“ Ја сад видех да сам отишао сувише далеко, и узех молити за опроштај што сам говорио с толико жестине. „За опроштај!“ одговори он разјарен: „за таква се начела хоће десет хиљада опроштаја. Шта! — одрећи се слободе, имовине, и, што рекао онај у новинама, погнути главу да нам свако најахује за врат! Господине, одмах да сте ишли одавде, да вам се не догоди и што горе; јесте ли чули!“ Хтедох поновити своја уверавања, кад чусмо момка да куца на врата¹,

¹ У Енглеској су куће и преко дан забрављене, те с тога сви који долазе морају куцати звекиром, који је намештен на вратима кућним.

а оне две госпође повикаше : „Наопако, то се господин и госпођа вратили кући.“ Мој домаћин као да није био ништа више него настојник, коме се допало да се у одсуству господареву, начини и он нешто, и да представља за неко време својега господара: а, ако ћемо право, разговарао је о политици како разговарају махом господа са села. Нигде моје забуне, кад видех где уђоше господин и његова госпођа; ни они нису били мање у чуду кад затекосе овакво друштво и овако расположено. „Господо“, рече прави господар од куће мени и мојем другу, „мило нам је особито, мојој жени и мени: али, будите уверени да је то тако ненадна част, да не знамо како да је поднесемо.“ Колико се они нису надали нашем друштву, ми смо се зацело још мање надали њихову; и ја бејах онемео од чуда и од срамоте, кад, кога да видим да улази сад у собу него драга моја Госпођица Арабела Вилмотова, што се најпре требала удати за мојега сина Ђорђа, па се после покварило, као што сам већ испричао. „Драги мој Господине“, повика она, „каквоме то срећном удесу имамо захвалити на тако ненадној посети? Знам зацело да ће ми се теча и тетка веома обрадовати кад виде да им је добри Доктор Примроз дошао у госте.“ Кад чуше моје име, стари господин и госпођа приђоше ми врло учтиво, и најсрдачније ме поздравеше добродошлицом. Не моглоше се уздржати да се не насмеју, кад им казах како сам доспео до те походе; веселику момку, кога у први мах као да хтедоше отпустити, па моје заузимање, опростише.

Г. Арнолд и госпођа му, којих је била кућа, навалише сад на мене да им учиним задовољство, те да останем код њих за који дан; и пошто им се у томе придружи и њихова нећака, моја лепа ученица, која се је у неколико васпитавала под мојим руководством, ја пристадох. То вече уведоше ме у прекрасну собу, а сутрадан рано Госпођица Вилмотова позва ме да се прошетамо по врту, који беше уређен по новом начину. Пошто ми је неко време показивала лепоте места, заига, као уз реч, кад ми се последњи пут јавно мој

син Ђорђе. „Е, моја Госпођице!“ рекох, „отишао је ево је скоро три године, а није ни једанпут писао, ни својим пријатељима, ни мени. Где је, не знам; можда пећу више ни знати за њега, ни за срећу. Не, драга моја Госпођице, пећемо више видети онако пријатних часова као оних што их некада проводисмо крај нашег огњишта у Векфилду. Моја се мала породица, ето, нагло растура, а сиротиња нам је допела не само оскудицу, него и срамоту.“ На то добродушна девојка пусти сузу; а ја кад је видех тако милостивну, не хтедох јој даље казивати о нашим патњама. Била ми је, међутим, нека утеха кад видех да време није ни у чем изменило њена осећања, и да је она одбила више прилика, што их је имала откако смо ми отишли били из њена краја. Она ме проведе свуд унаоколо, где је било много што поправљено; показиваше ми разне стазе и сенице, а код свачега би налазила да запита што ново што би се тицало мојега сина. Тако проведосмо пре подне, док нас звонце не позва на ручак, и ту затекосмо управника путничке друштине што је напред поменућ, који бејаше дошао да растура улазнице за Лепу Покајницу¹, која се имала играти те вечери, с неким младим господином, који још дотле није био излазио на позорницу, у улози Хорација. Чињаше се да су му пуна уста хвале новог представљача, и он тврђаше да још није видео никога да би толико обећавао. „Глумачка се вештина“, говораше он, „не учи за дан; али овај господин“, настављаше он, „као да се родно да се креће на позорници. Глас, стас, и покрети, све му је да се човек мора дивити. Случајно се намерисмо на њега силазећи овамо.“ То у неколико пробуди нашу радозналост, те се на наваливање госпођа приволах да их пратим у позориште, које не беше ништа друго до кошара. Како је друштво с којим бејаш било, без поговора, прво у месту, дочекаше нас с највећом поштом, и наместише нас у први ред сидишта; ту сеђасмо неко време, погледајући с не мало нестрпљења кад ће се појавити Хорације, те да га видимо. Нови представљач на послетку изиђе; нек ро-

¹ Види напред, у напомени на стр. 82.

дитељи по себи цене како ми је било кад видех да је то мој несрећни син. Хтео је почети, кад погледав по публици, спази Госпођицу Вилмотову и мене, и застаде нем и непомицаи. Глумци иза сцене, који то одуговлачење приписиваху природној бојазни, хтедоше га слободити: али он, место да почне, бризну платати, и оде с позорнице. Не умем рећи какви су били моји осећаји у тој прилици: они су наваљивали и сувише брзо да би се дали описивати: али ускоро ме трже из тих непријатних мисли Госпођица Вилмотова, која тражаше, бледа и дрхтавим гласом, да је водим на траг течиној кући. Кад дођосмо кући, Г. Арнолд, који се у први мах зачуди што се вратисмо, чувши да је нови представљач мој син, посла му своја кола и позва га к себи: како он ништа више не хтеде излазити на бину, глумци узеше другога на место њега, и он ускоро беше код нас. Г. Арнолд га прими не може бити љубазније, а ја га дочеках, као и свагда, с истинском радошћу, јер се ја никада нисам умео чинити љут. У дочеку Госпођице Вилмотове било је као неог привидног немира, али сам опет могао опазити да се она то силом тако прави. Узбуна у души као да јој се још не беше стишала: говорила би сила свакојаких ствари, да се чинило да је раздрагана, а после би се сама смејала својој лудости. Покад што би се крадом погледала у огледалу, као да јој годи што јој се лепоти не може одолети, и често би зашталала за понешто, не поклањајући никакве нажње одговорима.

ГЛАВА XX.

Житије скитача филозофа, који иде тражити промене
а губи срећу у себи самом.

Пошто вечерасмо, Госпођа Арнолдовица услужно се понуди да пошаље два своја момка по пртљаг мојега сина: он испрва хтеде одбити: али кад она узде наваљивати, немаде куд него казати јој да су му штап и ранац сва непокретност на свету којом се може похвалити. „И тако, сине“, повиках ја, „сиромаш

си отишао од мене, сиромах се, видим, и враћаш; тек, не сумњам, прошао си доста света“. — „Јесам, оче“, одговори мој син; „али поћи путовати те тражити срећу, није пут да се до ње дође; у последње сам време и одустао од тога да идем за њом“. — „Ја држим, Господине“, рече Госпођа Арнолдовица, „да причање о томе шта вам се све догодило мора бити врло забавно; први сам део тога често слушала од моје сестричине; и кад бисте се дали намолити и за остало, још бисте нас више обавезали“. — „Госпођо“, одговори мој син, „уверавам вас да задовољство, што ћете га имати слушајући, неће бити ни у пола колико је мени дика да све испричам, и ако вам не могу обећати скоро никаква чудна догађаја, јер више причам шта сам видео по шта сам починио. Прва моја несрећа у животу, за коју сви знате, била је велика; али ме она, и ако ме је смутила, није могла саломити. Нико још није имао тога уздања што ја. Што ми је срећа у једној прилици мање била наклоњена, више сам од ње погледао у другој; а како сам сад био под њеним точком, сваки ме је пови обрт само могао подићи, никако оборити ме. Упутим се, дакле, једнога лепога јутра према Лондону, ни мало не бригући се за сутрашњицу, него весео као оно птице што цвркутаху поред пута; а слободно сам се помишљајући да је Лондон тржиште где се способности сваке врсте цене и признају.

„Кад стигох у престоницу, прва ми је брига, оче, била да твоје писмо од препоруке предам нашему рођаку, који је и сам био у приликама мало бољим по ја. Први ми је план, знаш оче, био да будем помоћник у каквом васпитном заводу, и ја о томе затражиш у њега савета. Наш рођак ту мисао прими с правим сардоничким смехом. „Јесте то“, рече, „донста красно изабрали шта да будеш. Ја сам и сâм био помоћник у приватној школи; и, сутра да ми намакну замку за врат, па бих опет волео бити млађи кључар у Њугету¹. Био сам на ногама јутром и ве-

¹ Њугет се зове тамница у Лондону, у коју се затварају злочинци.

чером; господар се пречао на мене, госпођа ме мрзела што сам ружан у лицу, деца ме кињила, а из куће нисам смео никуда напоље где би се пристојно поступао са мном. А знаш ли ти јеси ли за школу? Хајде, да те пропитам мало. Јеси ли се ти спремао за тај посао?“ — „Нисам“. — „Онда ниси за школу. Умеш ли ти намештати деци косу?“ — „Не умем“. — „Онда ниси за школу. Јеси ли одлежао богиње?“ — „Нисам“. — „Онда ниси за школу. Можеш ли лежати где вас је тројица у кревету?“ — „Не могу“. — „Онда ти ниси никако за школу. Не, мој Господине, ако ти је до тога да радиш пристојан и лак занат, а ти се погоди на седам година те служи у каква пожара и окрећи му камен на коме точи ножеве; само се школе клони... Али стани“, настави он, „ти си, видим, паметно момче и доста знаш. — шта мислиш да окренеш да будеш писац као и ја? Ти си, без сумње, читао у књигама да су људи од генија код тога посла скапавали од глади; а ја ћу ти показати четрдесет сушних глаука што с тим живе у изобиљу, све красни људи од реда, што све лепо и како треба, и пишу о историји и политици, и свет их хвали; људи, Господине, који би, да су се спремали за обућаре, целог свога века само кршили обућу, а никад је не би правили“.

„Видећи да позив учитељског помоћника није толико цењен, одлучим да усвојим његов предлог. И, како сам веома уважавао књижевност, с дубоком поштом поздравих Граб-Стритску¹ *antiqua mater*. Сматрао сам да је за мене дика да пођем путем, којим су ходили Драјден и Отвеј пре мене. Држао сам да је божица овога краја мајка врсноће; и колико год нас саобраћај са светом унапређује, сиротињу, коју она пружа, сматрао сам као да подиже генија! Пуи тих

¹ Граб-Стрит је улица у Лондону. У неколиким кафанама у тој улици скупиљали су се, у прошлом столећу, књижевници, и ту претресали свакојака питања, која су се тичала књижевности; ту се расправљало о књижевном укусу, водили разговори о најновијим књигама, одатле су излазиле све духовите речи, и ту су, на послетку, књижевници претресали један другога. Граб-Стрит је, отуда, добио шире значење, те се под тим именом често разумевало све што има везе с књижевношћу. Пр.

мисли, заседох, и пошто нађох да се најбоље што се још има рећи тиче заблуде, смислих да напишем књигу која ће бити у свему нова. Удесим врло вешто нека три парадокса. Били су, истина, погрешни, али су били нови. Драго камење истине толико су већ били износили други, да мени није преостајало ништа него да изнесем што сјајно, што ће из далека изгледати у свему исто тако као и оно. Ви сте ми сведоци, вишиње моћи, каква се уображена важност спустила била на моје перо док сам писао. Сав учени свет, у то нисам ни мало сумњао, устаће да побија моје системе; али се и ја бејех спремио да побијем сав учени свет. Као оно бодљикаво свињче, и ја сам се био скупио, а свако ми се перо наострешило на противника“.

„Добро велиш, сине“, повиках, „а о чему си расправљао? Уздам се да ниси смео с ума важност једноженства. Али ја те прекидам, настави: објавио си своје парадоксе; добро, а шта је учени свет рекао на твоје парадоксе?“

„Учени свет, оче“, одговори мој син, „није рекао на моје парадоксе ништа, нигде ништа, оче. — Сваки од њих, колико их је год, имао је посла хвалећи своје пријатеље и себе сама, или ружећи своје непријатеље, а како ја, на пакост, нисам имао ни једних ни других, дочекао сам највећу пегову, да нико на мене ни главе не осврће.“

„Тако сам једнога дана, у некој кафани, размишљао о судбини својих парадокса, кад, од некуд, уђе неки омален човек, те седе према мени, и, после некога разговора, дознавши да сам човек књижеван, извуче неки свежањ објавâ, тражећи од мене да се претилатим на ново издање Проперција, које се он припрема да изда на свет с напоменама. На тај захтев нисам могао не одговорити му да немам новаца; те ме он, пошто му то исповедих, узе испитивати каквих изгледа имам за унапредак. Кад сазнаде да су ми изгледа каква ми је и кеса, он повика: „Видим да сте непознати с престоницом; него ћу вас ја мало упутити. Погледајте ове објаве; од ових сам се истих објава ја врло лепо издржавао неких дваесет година.“

Чим се какав племић врати с пута, или стигне какви Креолац с Јамајке, или каква удова великашица са свога пољскога добра, ја отворим упис. Прво им срце опседнем ласкањем, па онда навалим с објавама где буде отворен пролаз. Ако се одмах од прве претилате, ја онда окренем тражити што на рачун посвете. Ако ми и то даду, хватам их да даду што и на име тога да се на челу њену изреже њихов грб. Тако ја“ настави он. „живим од таштине и смејем јој се. Али, међу нама речено, сад су ме добро увекбали, те бих се радо мало послужио вашим лицем; сад се баш вратио неки племић из Италије: моје лице његов вратар добро познаје, али ако ви однесете ову књигу стихова, успећете, ево главе, па ћемо поделити плен“.

„По Богу, Ђорђе“, повиках ја. „а зар се на то песинци данас дају? Зар се могу људи толиких дарова тако понизити да просјаче? Зар могу дотле срамотити свој позив да воде тако ружну трговину, те да своју славу продају за хлеб?“

„О не, оче“, одговори он, „истински песник не може никада бити тако низак; јер, где је год генија, ту је и поноса. Бедници што их ја описујем само су просјаци у стиховима. Прави песник, као год што заради славе пркоси свакој невољи, исто се тако боји презрења; и само они што не заслужују потпоре пристају да за њу моле.“

„Како сам био одвећ поносите духа, те да бих се могао приклонити такву недостојну послу, а имање ми било одвећ скромно да бих могао и по други пут потражити славе, морао сам ударити средњим путем, те писати за хлеб. Али ја нисам био за посао у којему је једино приљежање доносило успеха. Нисам могао угушити у себи потајне жудње за одобравањем, те сам обично, упињући се да урадим што ће бити изврсно, тропио време, које сам требао корисније употребити на развучене саставе, осредње, али који носе плода. Мој мали састав, код сиљних повремених списа, пролазио би, отуда, непажени и незнаи. Публика је имала преча посла но да мотри на неусиљену простоту мојега стила или на складност мојих периода. Табак

по табак одлазио је у заборав. Моји састави претрпавани су саставима о слободи, источним причама, лековима од уједа бесна пса; Филаут, Филалет, Филелутар и Филантрон¹, сви су писали боље, зато што су писали брже но ја.

„Сад почнем друговати само с писцима који, као и ја, нису могли ништа учинити, и који су један другог хвалили, жалили и презирали. Задовољство које смо налазили у саставима прослављених писаца стајало је у обрнутој сразмери према вредности њиховој. Опажао сам да ми не годи кад у другог има генија. Са мојих злосрећних парадокса усахиуо ми је био тај извор насладе. Није ми се миљило ни читати ни писати, једила ме је изврсност у другог, а писање ми је било занат.

„У овакву суморну расположењу седео сам једнога дана на клупи у Сен-Џемском Врту², кад ми приђе млад отмен господин, с којим сам се добро знао с университета. Здрависмо се с неким устезањем, он се стидео што се зна с човеком тако бедна изгледа, а ја сам се бојао да ме не одбије. Али ме убрзо прође зебња; Нед Торихил био је, ипак, велика добричина.“

„Како рече, Ђорђе“, прекидох га ја, „Торихил, тако се звао? Зацело то није нико други но мој поседник“. „Шта говорите“, повика Госпођа Арнолдовица, „зар је Г. Торихил тако близу с вама? Он је издавна наш пријатељ, и ми га ускоро погледамо да нам дође у походе“.

„Прва брига мојега пријатеља“, настави мој син, „била је да ме дотера лепим оделом, које ми од својих хаљина одвоји, и онда ме прими за свој сто, да му будем пола као неки пријатељ, пола млађи његов. Посао ми је био да га пратим кад иде на распродаје, да га расположим кад седи сликару да га слика, да му у колима седим с леве руке, кад не би седео други нико, и да му помажем чинити лудости, кад би му

¹ Под свима је овим псевдонимима Голдсмит сам једно време писао.

Пр.

² Јаван врт у Лондону, у близини Сен-Џемског Дворца.

Пр.

дошло на памет да протера своје. Осим тога имао сам ваздан других ситнијих послова у кући. Имао сам да урадим многе ситнице и да ми се не каже; да носим уза се завртањ за чепове; да крштавам децу његову настојнику; да певам кад ми се нареди; да никада не будем зле воље; да вазда будем понизан; и, ако ми се може, врло срећан.

„На овоме часноме месту ја, међутим, нисам био без такмаца. Неки поморски капетан, који је од природе био створен за то место, преотимао ми је наклоност мојега заштитника. Мати му је била праља у некаква отмена човека, и тако се у њега зарана отворила воља за свођењем и за родословима. Како се овај господин свега свога века старао како ће се познавати с лордовима, он је, и ако га је више њих одгонило заради његове глупости, налазио пуно других, који су били туђавци као и он, те су га примали да буде уз њих. Како му је ласкање било посао, изводио га је не може бити лакше: с моје стране оно је испадало круто и неспретно; у мога је заштитника сваким даном жеља за ласкањем бивала све то већа, а ја сам, опет, сваким часом, пошто сам му боље упознао недостатке, бивао све то мање расположен да му ласкам. Тако сам опет хтео једном уступити пред капетаном, кад мој пријатељ улучи прилику да ми притече у помоћ. То није било ништа мање но да за њега изиђем на двобој једноме господину, према чијој се он сестри као био показао како не треба. Пристанем одмах на оно што је тражио од мене; и, премда видим да ти није по вољи што сам чинио, опет, пошто је то био дуг што сам га без поговора дуговао пријатељству, нисам га могао одбити. Примим се ствари, обезоружам свога противника, и ускоро имадох то задовољство да дознам да је она госпођа тек нека женска с улице, а онај човек њен пратилац и нека протува. За ту услугу награђен сам најтоплијим изјавама захвалности; али како је мој пријатељ за који дан полазио из престонице, он не знађаше како би ми друкчије био на услузи него да ме препоручи својему стрицу, Сер Виљаму Торихилу, и још једном знатном племићу, који је имао

неку државну службу. Пошто он оде, прва ми је брига била да његово писмо од препоруке однесем његову стрицу, човеку кога су сви с правом уважавали са његових врлина. Његове ме слуге дочекаше с гостољубивим осмејцима, јер се слуге вазда угледају на љубазност својега господара. Кад ме уведоше у велику једну собу, у коју ускоро уђе и Сер Виџам, ја се казах, и предадох писмо, које он прочита; и, пошто поћута за неколико минута, рече: „Молим вас, Господине, обавестите ме шта сте то учинили за мојега сродника, те сте заслужили овако топлу препоруку? Тек, чини ми се да погађам у чему је ваша заслуга; тукли сте се за њега, и за то очекујете од мене награду, што сте били оруђе његовим пороцима. Ја желим, искрено желим, да вам то што вас сад одбијам буде као нека казна за вашу кривицу; а још више да би вас навело да се покајете.“ Оштрину овога прекора поднех трпељиво, јер сам знао да је он оправдан. Све ми је уздање сад било писмо ономе великоме господину. Како је пред вратима племства готово свагда пуно просјака, који сви гледају како ће згодно дотурити какву молбу, није било лако добити приступа унутра. Али, пошто подмитих момке с пола својега световнога блага, уведоше ме на послетку у пространу собу, а моје писмо послаше преда миом његову господству да га разгледа. Док сам га тако са зебњом погледао, имао сам доста времена да се обазрем свуд око себе. Све беше величанствено и све лепо удешено; слике, намештај, позлата, да се готово скамених од чуда и од страха, и да се мишљах какав ли мора бити онај чије је све то. О, помислих у себи, како велик мора бити онај чије је све ово, онај што су му у глави послови државни и што му је у кући пола богатства читаве једне краљевине, дух се његов за цело не да измерити! Док сам ја, застрашен, ово премишљао, зачух неки спор корак. То је велики господин главом! Не, то је била собарица. Мало за тим зачу се други корак. То мора бити он! Не, то је био само момак који се налази уз великога господина. На послетку најави се и његово господство собом. „Јесте ли ви“, рече,

„доносилац овога писма?“ Ја се поклоних. „Видим овде“, настави он. „као да —“, али баш у то му један момак предаде неко писамце, и он, не осврћући се даље, изиђе из собе, а мене остави да на тенане премишљам о својој срећи. Више га не видех, док ми не рече један момак да његово господство слази у кола пред кућом. Пођох одмах доле, и придружих свој глас још тројици или четворици њих који, као и ја, беху дошли да моле. Али вам његово господство брзо измаче, и ја журним корацима пристигох до његових кола, те на сав глас запитах хоћу ли добити каква одговора. Он међу тим беше ушао и прогунђа некакав одговор, од којегачух само половину, а друга се половина изгуби у зврци од његових колских точкова. Стајао сам неко време испружене шије, као да бих хтео сачути драгоцене гласове, док се, погледавао око себе, не видех сам пред вратима његова господства.

„Стриљење ми је сад“, настави мој син, „било до краја исцрпено: тиштала су ме силна понижења што сам их дочекао, и био сам готов да учиним све од себе, само нисам знао попор, који ће ме примити у се. Сматрао сам се као једна од оних бедних ствари што као да их је природа сама наменила да стигну на њено сметлиште, те да ту у тами пропадну. Претицало ми је још пола гвинеје, и то, мишљах, неће ми ни сама природа преотети: али, да бих се о томе уверио, смислим да пођем одмах и потрошим је, док је још у мене, а за остало да се ослоним што ми прилике донесу. Идући тако, пошто сам то смислио, догоди се те ми се учини као да се радња Г. Криснова¹ широм отворила да ме дочека добродошлицом. У томе дућану Г. Крисн љубазно нуди свима поданицима његовога величанства великодушно обећање од тридесет ливара стерлинга годишње, а све што они у накнаду за то обећање дају, то је њихова доживотна слобода и допуст да их сме испратити у Америку као робове. Био сам срећан што сам нашао где ћу очајним начином опростити се своје беде, и ја

¹ Тако се звао један озлоглашен агент онога времена, који је врбовао људе у војску.

ступних у Ђелију, јер на то је личила, побожно као какав духовник. Ту затекох пуно бедника, сви у истим приликама у којима и ја, где ишчекују да стигне Г. Крисп, пружајући верну слику енглеске нестрпељивости. Све су то били упорни духови, у омрази са срећом, који се за њене неправде светили над својим рођеним срцем; сиђе на послетку Г. Крисп, те њихово гуњћање умуче. Он се спусти дотле да ме погледа изразом нарочитог одобравања, и то је за читав последњи месец био први човек који ми је говорио с осмехом. После неколиких питања, он нађе да сам добар за све на свету. Замисли се мало шта би као најбоље могао наредити за мене, и, пљеснув се по челу, као да би био нашао, узме ме уверавати као да се у тај мах поговара о неком посланству од стране синода Пенсилванскога Индијанцима Чикасоским, и како ће он заложити сав свој утицај да ми изради за секретара. Знао сам добро да лаже, и опет ми чињаху задовољство његова обећања, звонило је некако величанствено. Зато преполовим своје пола гвинеје, те пола оде његовим тридесет тисућа ливара, а с другом половином намислим да одем у прву гостионицу, да ту будем срећнији но он што је.

„Како сам ишао с том својом намером, на вратима ме застаде неки капетан с брода с којим сам се раније нешто мало знао, и он се приволе да ми буде друг крај боле пунча. Како, по обичају, нисам крио својега стања, он ми узме говорити да сам на путу да пронађем, ако будем слушао врбовникових обећања; он неће ништа друго него да ме прода плантаторима. „А ви“, настави он, „налазим, можете много краћим путовањем лако себи наћи хлеба пристојнијим начином. Послушајте мој савет. Мој брод сутра полази за Амстердам; што се не бисте укрцали као путник? Онога часа кад се искрцате, немате ништа друго радити него учити Холапђане енглески, а ја вам стојим добар, добићете доста ученика и новаца. Енглески сте, мислим, досада научили“, додаде он, „иначе зло и наопако“. О томе га тврдо уверих; али и казах своју сумњу хоће ли Холапђани штети учити енглески.

Он узе тврдити, и уз то и нешто опсова, да воле да не знају шта чине за енглески; те ја, код таквога уверавања, примим његов предлог и сутрадан навезем се пут Холандије, да Холађане учим енглески. Ветар је био повољан, а наше путовање кратко; и, пошто платих за превоз с пола својих покретности, нађох се стран, као да сам из облака пао, на једној од главних улица Амстердамских. У таквом положају нисам хтео да ми улудо пролази време, без поучавања, него се обратим двојници или тројници од оних које сретох и који ми се по изгледу виђаху да највише обећавају; али нам не беше могућно да један другог разумемо. Истом у овоме часу сетих се да треба, ако хоћу да Холађане учим енглески, они најпре мене да науче холандски. Како сам то могао превидети, и самом ми је за дивно чудо; тек, превидео сам.

„Пошто се тај план тако разби, помишљао сам да се лепо опет вратим у Енглеску; али се, однекуд, намерих на некога ђака Ирца, који се враћаше из Лувена, те се поведе разговор о предметима књижевним (а ја, мимогред речено, свакада сам заборављао тачност својега стања, кад сам се могао о томе разговарати) и од њега сазнадох да у целој великој школи нема ни два човека да би разумевали грчки. То ми би за чудо. Одлучим одмах да отпутујем за Лувен, и ту да живим предајући грчки; у томе ме храбраше и мој друг ђак, који ми наговештаваше како се тако може стећи имање.

„Весео, кренем се сутрадан на пут. Свакога ми је дана лакше било носити своју покретну имаовину, баш као Езопу његову котарицу с хлебом; а то зато што сам њом плаћао Холађанима за преноћиште уснут. Кад стигох у Лувен одлучих да не идем мањим професорима мољакати их, него да слободно понудим свој таленат старешини самом. Одем му: он ме пусти преда се, и ја му понудих своје услуге као учитељ грчкога језика, о којем су ми казивали да је потреба на томе универзитету. Старешина у први мах као да сумњаше у моје способности; али му се ја понудих да га о њима уверим, што ћу из којег било

грчкога писца превести што хтедне на латински. Он ми се, кад виде да ја свој предлог збиљски узимам, окрете овим речима: „Ево, видиш мене, млади човече, ја писам нигда учио грчки, и налазим да још до данас нисам био да не могу без њега. Ја сам стекао докторски шешир и хаљину без грчкога; имам десет хиљада форината на годину без грчкога; једном речи“, настави он, „како ја не знам грчки, ја не верујем да ваља чему год.“

„Сад сам био и сувише далеко од куће да бих могао помишљати да се вратим; и тако одлучим да пођем напред. Разумевао сам се нешто у музици и имао сам приличан глас; те тако окретох што ми је негда била забава да ми сад буде средство, којим ћу се издржати. Пролазио сам кроз Фландрију и бивао међу безазленим сељанима фландријским и француским, који су били довољно спромахни да су могли бити врло весели; оназио сам да су све то раздраганији што су оскуднији. Кад бих пред вече дошао пред какву сељачку кућу, засвирао би коју од највеселијих својих арија, и то би ми прибављало не само преноћиште, него и храну за сутрадан. Једанпут или двапут покушавао сам да одсвирам што пред отменим светом: али им је моја свирка свагда била досадна, нити су ми давали ни најмање награде. То ме је чудило, тим више што сам, кадгод бих у боља времена док ми је свирка била забава, што свирао друштву, свагда својом свирком све очаравао, а особито женскиње; а сад, кад ми је она једино средство, ето се прима с презрењем: то показује како је свет готов да потцењује дарове којима се човек издржава.“

„Тако путујући, кренем се у Париз, немајући друге намере него да се обазрем по њему, па да идем даље. Парижанима су милији странци који имају новаца, но они који имају духа. Како се ја нисам могао подичити да имам много ни једнога ни другото, нисам у њих нашао велике милости. Пошто сам четири или пет дана протумарао по граду и споља видео најбоље куће у њему, спремао сам се да оставим ово место, где се гостољубље за новац купује; кад, пролазећи

једном од главних улица, кога да видим него нашега рођака, којему си ме најпре био препоручио. Мени је тај састанак био врло пријатан, а ни њему, мислим, није био неповољан. Он ме узе питати што сам дошао у Париз, и каза ми шта он у њему ради, како прикупља слике, медаље, цртањије, и антике сваке врсте за једнога господина у Лондону, којем истом што је дошао укус за то и велико имање. Чудио сам се отуда да се такав посао повери нашем рођаку, тим више што ми је он сам толико пута говорио да се ништа у томе не зна. Кад га запитах кад пре изучи вештину познавалачку, он ме узе уверавати да ништа није лакше од тога. Сва је тајна у томе, строго се држати два правила: прво, да свагда треба приметити како би слика могла бити боља да је сликар дао себи више труда; а друго, хвалити радове Петра Перуђина. „Него“ рече, „као што сам те некада учио како да постанеш књижевник у Лондону, хоћу сад да предузнем да те упутим у вештини куповања слика у Паризу.“

„Драге воље пристадох на тај предлог, што сам тако имао отуда живети: а све ми је честољубље сад било, живети. Одем, дакле у његов стан, дотерам његовом помоћу своје одело, и, после некога времена, пратио сам га по распродајама слика, где су погледали енглеску господу као купце. Није ме мало чудило како је добро с првом отменом господом, која се сва обраћаху за сваку слику или медаљу, његову суду, као непогрешивоме мерилу укуса. Он се врло добро коришћаше мојом помоћи у таквим приликама: кад би га запитали што за његово мњење, он би ме озбиљно изазивао на страну, и припитивао ме, смицао би раменима, чинио се важан, враћао се и уверавао их да не може дати својега мњења у ствари од толике важности. Бивало је прилика где је могао бити више поуздан у себе. Сећам се где сам га гледао како је, пошто је изнео своје мњење као да колорит слике није довољно мек, мирно узео четку с мрким лаком, и њоме прешао преко слике с пуно поуздања, и питао их после није ли дотерао боју.

„Пошто је извршио свој налог у Паризу, остави ме с топлом препоруком неколиким отменим људима, као лице врло погодно за васпитача и пратиоца на путу, и после некога времена погоди ме као таквог један који беше довео у Париз своју пупилу, да пропутује по Европи. Ја сам имао упућивати овога младога господина, с том напоменом да му буде слободно упућивати се и сам. И донста, мој се ученик разумевао у вештини управе, што се тиче новца, много боље од мене. Био је наследио имање од неких двеста тисућа ливара, које му је остало од некога стрица у Западној Индији; а тутори његови, да би га спремили да њиме управља, били су га дали на науку једноме адвокату. И тако, тврдичење му је била главна страст; све што је на путу питао, било је, како би се могло заштедити новаца; којим је путем најјевтиније путовати; може ли се што купити на чему би се могло зарадити кад би се после продало у Лондону. Знаменитости на путу које су се могле видети бадава био је готов да обиђе; али, ако је требало платити те да се виде он би обично говорио како су му казивали да их не вреди ни гледати. Никада не би плаћао рачуна а да не примети како је за чудо скупо путовати; и све то и ако му још није била двадесет и једна. Кад стигосмо у Ливорно, док бесмо у шетњи да разгледа пристаниште и натоварене бродове, он се распита пошто је превоз морем натраг у Енглеску. Рекоше му како је то ситница према ономе шта стаје повратак сувим; он, онда, не могаше одолети искушењу, исплати ми оно мало плате што ми је имао давати, опрости се са мном, и укрца се с једним само пратиоцем за Лондон.

„И тако се опет нађем сам на свету; тек, на то сам био навикао. Моја ми вештина у музици није могла ништа користовати у земљи где је сваки сељанин био бољи музичар од мене; али сам ја дотле био стекао други таленат, који ми је ваљао исто тако, а то је била вештина препирке. На свима страним великим школама и по манастирима подржавају се, у извесне дане, филозофске тезе против свакога ко би их, као

намерник, хтео побијати, и зато онај који их буде вешто побијао, има права на нешто у новцу, на ручак и на постељу за једну ноћ. На тај начин пробијао сам се, дакле, путујући натраг у Енглеску; идући од места до места, испитивао сам људе изближе и, ако се могу тако изразити, видео обе стране од слике. Што сам опазио, није много. Нашао сам да је за сиротињу најбоље да живи у монархији, а за богаташе у републици. Нашао сам да је богатство у опште у свакој земљи то исто што и слобода; и да никакав човек не воли толико слободу да не би пожелео да вољу понеких у друштву потчини својој.

„Пошто сам се вратио у Енглеску, мислио сам прво јавити се вама, а после уписати се као добровољац у прву експедицију која куд крене; али се путујући овамо, премислих, јер се намерих на некога старога знанца, који је, чух, с неким друштвом глумаца, који су пошли да преко лета обиђу места по унутрашњости. Дружини изгледаше да није много цеповољно да им будем друг. Само, сви су ми говорили како је велики задатак којег се подухватам; како је публика чудовиште с много глава, и како му могу угодити само они који имају добру главу; како се глумовање не да изучити за дан, и како, без извесних одомаћених покрета што се чине од ово сто година на позорници, и само на позорници, не могу ни мислити да се допаднем. Друга је тешкоћа била, наћи ми улогâ, јер су готово све врсте карактерâ биле заузете. За неко време гледао се те овај те онај карактер, док се на послетку, не зауставише на Хорацију, којег ми се, срећом, не даде одиграти, заради присутности овога овде искупиљенога друштва.“

ГЛАВА XXI.

Како је кратка века пријатељство између порочних,
јер не траје дуже но док једно другоме требају.

Прича мојег сина била је одвећ дуга да је могао испричати је на једанпут: први део њен отпочео је

био те ноћи, и довршивао је што је још остајало сутрадан по ручку, кад се пред вратима појавише кола Г. Торихилова, те се учини као да покварише опште расположење. Надзорник, који ми је у тој кући постао био пријатељ, дошапу ми да се је поседник већ јављао Госпођици Вилмотовој као просац, и да јој тетка и теча чини се као да веома драге воље одобравају ту прилику. Г. Торихил, улазећи, кад виде мојега сина и мене, као да се мало трже: али ја то одмах приписах изненађењу, а не каквој злој вољи. И кад ми приђосмо да се с њиме здравимо, он нам на наш поздрав одговори, како се чињаше, веома усрдно; и тако, за мало, а његова присутност само унесе више расположености у нас.

После чаја, он ме изазва на страну, да се распита о мојој кћери; кад му ја казах да ми је распитивање било напразно, он као да се томе веома зачуди; рече ми, још, да је често одлазио мојој кући, да теши моје, и да их је све оставио у потпуну здрављу. После ме питаше да ли сам што помињао о њеној несрећи Госпођици Вилмотовој или својем сину; и кад му ја казах да нисам још ништа, он живо одобраваше моју увиђавност и смишљеност, говорећи ми да то свакојако држим у тајности; „на послетку“, рече, „то би било колико и причати своју рођену срамоту; а може бити и да Госпођица Дивија није ни згрешила колико ми сви мислимо да је.“ Ту нас прекиде момак, који дође да одазове поседника да буде при игри; и тако ме он остави, а мени би сасвим мило што се показује да се толико интересује за оно што се мене тиче. Његова дворба, међутим, око Госпођице Вилмотове била је очигледна те да се не би видело на што он иде, само њој она као да не беше сасвим по вољи, и она је примаше више да учини по вољи својој тетки по из истинске милости. Чак ми би и то задовољење да видим где баци неколике милостивне погледе мојему несрећном сину, којих онај други не могаше измамити ни својим богатством ни угађањем. Изненађиваше ме, међутим, не мало што се Г. Торихил чини толико прибраи. Тако смо ту остали недељу дана

на наваљивање Г. Арнолда, и што се Госпођица Вилмотова сваким даном показивала нежнија према моме сину, све то веће изгледаше да бива и пријатељство Г. Торихилово према њему.

Он нас је и отире најљубазније уверавао да ће се заложити да нам буде на услузи: али се сад његова великодушност није ограничавала само на обећања: онога јутра кад сам се ја спремао да пођем, дође ми Г. Торихил, истински радостан, да ми јави какву је услугу учинио својему пријатељу Борђу. То није било ништа мање него да му је прибавио чин заставника у једном пуку који је полазио за Западну Индију, за што је обећао само сто ливара, пошто је његов утицај био довољан да му оне друге две оставе¹. „Што се тиче ове мале услуге“, настави млади господин, „ја не тражим друге награде мимо задовољство што сам се нашао пријатељу: а што се тиче оних сто ливара што их треба положити, ако ви немате откуда, послужићу вас ја, а ви ћете ми платити кад узможете. То је била услуга да немадосмо речи да се на њој захвалимо, и тако му ја одмах издам обавезницу на новац, и толико му се показивах захваљан као да не мислим никада платити му.

Борђе је требао поћи у престоницу сутрадан, да би обезбедио себи наименовање, а то по упуту његова великодушнога заштитника, који налажаше да је преко потребно пожурити с тим, како се не би, међутим, јавио други ко с повољнијим условима. И тако је сутрадан рано наш млади војник био спреман за полазак, и чинило се као да је он једини од свију нас коме није тешко. Ни тегобе и опасности које су га чекале, ни пријатељи и драго његово, јер га је Госпођица Вилмотова занета волела, што је остављало за собом, није га смућивало у његовој раздраганости. Пошто се опрости с осталима, ја му дадох све што имадох, свој благослов. „Ти, синко“, рекох му, „полазиш да се бориш за своју земљу, опомени се како се твој јуначки дед борио за својега освећеног краља.

¹ У оно време, а и све до екора, могла су се у Енглеској звања у војсци куповати за новац.

онда кад је приврженост краљу у Британаца била врлина. Пођи, сине мој, и угледај се на њега у свему осем у његовим несрећама, ако је било несрећа погинути с Лордом Факландом¹. Пођи, сине мој, и, ако паднеш далеко, неопојан и неоплакан од оних који те воле, највредније су сузе оне којима небо орошава непогребену главу војникову“.

Сутрадан опростих се од добре породице која је била тако љубазна те ме за толико гостила, не пропуштајући да више пута изјавим своју захвалност Г. Торихилу на његовој последњој доброти. Оставих их да уживају сву срећу што је доносе изобиље и углађеност, а ја се кренух дома, очајавајући да ћу икада наћи своју кћер, него шаљући уздах к небу, да је поштеди и да јој опрости. Стигао сам био на двадесет миља од куће, јер сам био узео коња који ће ме носити, пошто сам још био слаб, и крепио сам се надом да ћу ускоро видети све што ми је најмилије овога света. Спусти се ноћ, и ја се увратим у неку малу крчму крај пута, и позвах крчмара да ми чини друштво крај сатљика вина. Седосмо крај ватре у кујни, која је била најбоље одељење у кући, и ћеретасмо о политици и о новостима онога краја. Између осталог разговора, случајно се узесмо разговарати и о младоме поседнику Торихилу, који је, увераваше ме крчмар, омражен, као год што му је стриц, Сер Виљам, који покадшто слази овамо, омиљен. Узе помињати како он само гледа како ће завести кћери оних који га приме у своју кућу, па их после, пошто буде с њима две или три недеље, одагна од себе без награде и пусти их у свет. Док смо тако водили разговор, жена његова, која беше изишла да промени новац, врати се, и кад виде где јој се муж наслађава задовољством у којему она не имађаше дела, она га љутитим гласом запита шта ради ту; на што јој он тек подругљиво одговори, пијући јој у здравље. „Господар’ Симондсе“,

¹ Лорд Факланд (Falkland), и ако сам није одобравао што су чинили Карло I. и његов министар Страфорд, борио се, ипак, на страни Краљевој, а против Кромвела, и погинуо је у битци код Њубери-а (1643).

повика она, „ви са миом поступате до зла Бога рђаво, и ја то нећу више да трим. Што је посла три четвртине је на мени да урадим, а она четврта остаје неурађена: ништа не радиш, него по цео дан баичиш с гостима, а ја, да знам да ће ми, да попијем колико кашика хвата, бити лек од грознице, немам да сркием ни капи.“ Ја сад видех шта јој треба и одмах јој наточих чашу, коју она прими, поклонив се према мени, и, пијући у моје добро здравље, настави: „Није то, Господине, да сам ја љута што заради пића, него ко ће гледати како пропада кућа. Ако је опоменути госта или путника, све је на мојим леђима, а он би пре прогутао ту чашу но што би се макао.

„Ето, горе имамо неку младу женску, што је дошла и узела стан овде, а не верујем да има новаца, сувише ми је учтива. Видим да је спора на плаћању, требало би је опоменути.“ „Што ћеш је опомињати“, повика крчмар, „ако је спора, она је сигурна.“ „То не знам“, одговори жена, „али знам да је она овде две недеље, а ми од ње писмо видели ни пребијене паре.“ — „Ја држим, жено,“ рече он, „добићемо све на једанпут.“ — „Све на једанпут!“ повика она, „добићемо ми како било: и, то сам одлучила, још колико вечерас, или ће излетети напоље, да се чуди шта је снашло.“ „Помисли само, жено“, рече муж, „да је од господског рода, и да заслужије више пажње.“ „Што се тога тиче“, одговори крчмарица, „била она господског или простог рода, излетеће она напоље неће ни сама знати како. Госпоштина може бити добра и красива где јој је места: тек, ја, за мој рачун, нисам од ње видела велика добра у гостионици код Дрљаче“.

Како то рече, она устрча уским степеницама што вођаху од кујне у собу горе, и ја на брзо познадох, по јачини њезина гласа и по јеткости њених прекора, да женско што је у ње на стању нема новаца. „Напоље, кад ти кажем, вуци се овога часа, неваљалице, бестиднице једна, или ћу ти показати да ћеш ме памтити три месеца. Где ти ње! Довући се и наместити се у поштеној кући, без једне пребијене паре;

напоље, кад ти кажем.“ ..Сажалите се, добра Госпођо“, повика странкиња: „сажалате се бедном, остављеном створу за једну ноћ, а смрт ће скорим учинити свему крај.“ — Одмах познадох глас мојега јадног пропалог детета. Оливије. Прискочих јој у помоћ, док је жена вуцијаше за косу, и примих мило остављену патницу у своје наручје. „Добро ми дошла, и вазда добродошла, мило моје залутало дете, благо моје, у наручја твојега јаднога остарелог оца. И ако те бездушници одгоне од себе, има још некога на свету који те нигда неће оставити; и да си учинила десет тисућа греха, он ће ти их опростити.“ — „Рођени мој, драги“, за неколико минута ништа више није могла рећи, „рођени мој, мили, добри мој оче! Могу ли анђели бити бољи! Чиме сам ја то заслужила! Неваљанац један, мрзим га, и мрзим себе саму: тако да ти вратим за толику твоју доброту. Ти ми не можеш опростити: знам да не можеш.“ — „Праштам ти, дете моје, са свега срца ти праштам! Само се покај, па ћемо обоје бити опет срећни. Видећемо још ведрих и веселих дана, Оливија моја.“ — „О никада, оче, никада. Што ми још остаје беднога живота, биће само поруга од света, а срамота на дому. Али, за Бога, оче! Изгледаш ми много блађи но обично. Зар те је могла несрећница, као ја што сам, толико ожалостити? Ја знам да је у тебе толико мудрости да не можеш последице моје погрешке примити на себе.“ — „Мудрост наша, девојко...“ почех ја. — „О, зашто ме зовеш тако хладним именом, оче?“ повика она. „То је први пут што си ме назвао тако хладним именом.“ — „Опрости ми, чедо моје“, одговорих ја. „хтедох само рећи да је мудрост спора да одбрани од беде, и ако је она на крају, ипак, поуздана.“

Крчмарица се сад поврати да припита хоћемо ли какву бољу собу: одобрисмо јој то, и она нас уведе у собу где смо се могли слободније разговарати. Пошто смо се разговором мало умирили, не могах а да је не узмем испитивати како је, степен по степен, доспела у ово бедно стање. „Онај ми је неваљалац, оче“,

рече она, „од првога дана како смо се познали чинио часне предлоге, али да их кријем.“

„Неваљалац један!“ повиках ја; „али ми је у неколико за чудо, како човек разборит и, како изгледаше, частан, као Г. Барчел, може тако мирне душе учинити толику нискост и увући се тако у породицу како ће је упропастити“.

„Драги мој оче“, одговори моја кћи, „ти си у чудној заблуди: Г. Барчел није никад покушавао да ме обмане. Напротив, он се користио сваком приликом да ме на само упућује како ћу се клонити замака што ми их плете Г. Торихил, који је, сад видим, још гори но што га је он представљао“. — „Г. Торихил“, прекидох је ја, „не може бити!“ — „Јесте, оче“, одговори она, „мене је завео Г. Торихил: он је довео оне две госпође, како их је он звао, а које су у ствари биле распуснице са улице, без образовања и милости, те да нас одвуку у Лондон. Њихова би лукавства, сећаш се, зацело била и успела, да није било писма Г. Барчелова, који је њима намењивао оне прекоре што смо их ми примили на себе. Откуда је он могао имати толико утицаја да им поквари њихове планове, то ми је и данас тајна, тек, уверена сам да нам је он свагда био најистинитији и најискренији пријатељ“.

„Ти ме зачуђаваш, кћери“, повиках ја; „сад тек видим да су моје прве сумње о Г. Торихилу биле и сувише основане; он може слободно ликовати: јер он је богат, а ми смо сиромаси. Али, причај ми, дете моје, мора да није било мало какво искушење, кад си могла тако поборавити све утиске од онаквога твога васпитања и твоје онако чедне нарави?“

„Знај, оче“, одговори она, „што ликује, то има захвалити жељи мојој да усрећим њега а не себе. Ја сам знала да обред нашега венчања, које је у тајности свршио некакав католички свештеник, ни по чему не важи, и да се немам ни на што ослањати осем на његову часност“. — „Шта“, прекидох је ја, „дакле вас је заиста венчао свештеник, уредно рукоположен?“ — „Јесте, оче, венчао“, одговори она, „само нас је објоје заклео да му не казујемо имена“. — „Кад је тако,

онда ходи, дете моје, опет у моја наручја; сада си ми по хиљаду пута више добродошла но пре тога; ти си му сад по свему његова жена, нити могу и сви закони људски, да би они били писани на таблицама од љутца камена, ослабити у чему год моћ те свете везе“.

„О, оче“, одговори она, „ти мало познајеш његова неваљалства; њега је тај исти свештеник већ венчао са шест или осам других жена, које је он, као и мене, преварио и оставио“.

„Је ли тако?“ повиках ја; „онда ћемо обесити тога попа; сутра ћеш га јавити“. — „Али, оче“, одговори она, „хоће ли бити у реду, кад сам се ја заклела да ћу то држати у тајности?“ — „Ако си, кћери“, одговорих, „учинила то обећање, ја нити могу, нити хоћу да те наводим да га погазиш. У свима уредбама људским одобрава се мање зло заради већег добра; у политици уступа се једна област, да би се спасла краљевина; по медицини, може се одсећи један уд, те да се сачува цело тело. Али у религији, закон је писан и неумитан, да се никада не чини зло. И тај је закон, дете моје, уместан; иначе, ако бисмо учинили мање зло, како бисмо дошли до већег добра, навукли бисмо известан грех заради користи, која се очекује за унапредак. И бап да би та корист наступила за извесно, могло би се догодити да време што је између учина и користи, а оно се признаје да је грешно, буде оно када смо позвани да одговарамо за оно што смо урадили, а књига се радња људских склопила за навек. Али, ја те прекидам, чедо моје, настави“.

„Одмах сутрадан,“ настави она, „познадох колико мало могу очекивати од његове искрености. То исто јутро представи ме он другим двома несрећницама, које, као и мене, беше обмануо, али које живљаху задовољне својом срамотом. Ја сам га и сувише нежно волела да сам могла трпети таквих супарница, и труђах се да у заносу од задовољства заборавим своју срамоту. Играла сам, одевала се, разговарала; али сам ипак била несрећна. Господа што тамо долажаху говораху ми сваким часом колика је моћ мојих дражи, а то је само доприносило да ми повећа тугу

што сам сву њихову моћ тако у лудо страћина. Тако сам постајала svakим даном све замисљенија, а он све безообзирнији. Док, на последку, то чудовиште не имаде образа да ме понуди некоем младом баронету, својему знаицу. Треба ли да ти казујем колико ме заболеда његова незахвалност? Била сам изван себе са таквог његова предлога. Рекох да ћу да идем. Кад сам полазила, он ми понуди једну кесу : али му је ја бацих пуна срибе, и одјурих ван себе од љутине, са које за неко време и не осећах свој несрећни положај. Али ускоро размислих о себи, и видех да сам срамна, презрена грешница, без и једнога пријатеља на свету да би ми помогао.

„Управо у тај мах наиђоше некаква пугничка кола, те узех места, а једино ми било за тим стало да ме одведу далеко од бедника којег сам презирала и гнушала га се. Изиђох овде, где су ми, како сам дошла, моје неспокојство и немилост ове жене били моји једини другови. Они часи задовољства што сам их проводила са својом мајком и сестром сад ми посташе мучни. Њихови су јади велики : али су моји већи по њихови, јер су помешани с грехом и срамотом!

„Смири се, дете моје“, повиках, „ја се надам да ће све бити боље. Отпочини мало за ноћас, а сутра ћу те повести кући, мајци твојој и осталој породици, који ће те сви љубазно дочекати. Јадица, коснуло јој се срца : али те она још воли. Оливија, и заборавање.“

ГЛАВА XXII.

Увреде се лако праштају где је љубави у срцу.

Сутрадан изјутра метнух своју кћер за собом на коња, и кренух на пут да се вратим кући. Успут, гледао сам од сваке руке да јој ублажим тугу и страх и да је наоружам одлучношћу, како ће поднети присутност своје увређене матере. Користио сам се сваком приликом, кад би се пред нама дао леп предео којим

пролажасмо, те јој напомињао колико нам је небо милостивније по ми једно другоме, и како је мало невоља да би долазила од природе саме. Уверавах је како она неће никада опазити какве промене у мојој милости, и да може, док у мени буде било живота, а то може бити још задуго, поуздати се у мене да ћу јој бити чувар и учитељ. Крепих сам је противу осуда света, казивао јој како су књиге мили другови, који не коре невољника, и како оне, ако нас и не могу довести да уживамо у животу, могу нас бар научити да га подносимо.

Коња на којему јахасмо за ту ноћ остависмо у некој крчми крај пута, око пет миља места од моје куће; пошто сам хтео припремити своје како ће дочекати моју кћер, смислих да је за ту ноћ оставим у крчми и да се вратим по њу, у друштву моје кћери Софије, сутрадан рано. Била је ноћ кад стигосмо где смо мислили преноћити; пошто јој наћох пристојну собу и пошто наредих крчмарици да спреми што за јело, пољубих је, и упутих се кући. Срце ми обузимаху све пови осећаји милине што сам се више примицао својем скровитом боравишту. Као птица која је, застрашена, прхнула из гнезда својега, и моји осећаји претизаху моју журбу и облетаху око мојега малогатогњишта, пуни усхићења од очекивања. Опомињех се свега милоснога што им имаћох казати, и унапред замислих како ће ме дочекати добродошлицом. Осећао сам нежни загрљај моје жене, и смешио се гледајући радост моје дечице. Како сам ишао споро, тако се и ноћ спуштала. Радници дневни беху сви полегали да отпочињу; свеће беху поташене у свим колибама; никадав се гласак не чујаше осем промуклих петлова и лавеза паса у даљини. Прилажах сав раздраган милеме дому, и не бејох пришао ни за двеста триста корака, кад наш честити зељов истрча преда ме да ме поздрави.

Било је скоро пола ноћи кад стигох да закуцам на својим вратима; све је било тихо и глухо; груди ми се надимаху неисказаном срећом, кад, на моје упронашћење, видех кућу где сва букти у пламену.

а свака се пукотина црвени од пожара! Ја дрекнух из свега гласа, и сруших се на земљу. То пробуди мојега сина, који је све доле спавао, те он, кад виде ватру, одмах пробуди моју жену и кћер; а оне, истрчавши голе и све претрнуле од страха, повратише ме у живот својим запомагањем. Али само како ћу видети нових страхота: ватра је у то била захватила кров од наше куће, те се рушио део по део, а моји стајаху неми од ужаса и гледаху као да би уживали у блеску од ватре. Погледах у њих, па се онда обазрех за моје двоје малих; али њих не могах видети. О, да несреће! „Где су“, повиках, „где су моја дечица?“ „Погорела у ватри“, рече моја жена мирно, „и ја ћу да умрем с њима.“ У том тренутку зачух вриску деце, која се истом беху разбудила од ватре, и ништа ме не би могло зауставити. „Где су, где су моја дечица?“ виках, јурећи кроз пламен, и оставих врата од собе у којој она беху затворена, „где су ми чеда моја?“ „Ево нас, тата, ево нас“, викаху она у један глас, а пламен ухвати кревет где лежаху. Дочепих их обоје у наручја, и изнесох их кроз ватру што сам могао брже, а кров, истом што изиђох, сруши се. „Сад“, повиках показујући на децу у наручју, „нека гори пламен и нека пронађе све што имам. Она су ту, спасао сам благо своје. Ево, жено, ево нашега блага, и ми ћемо опет бити срећни.“ Љубљасмо дечицу своју по хиљаду пута; она нам се обискиваху око врата, и као и да сама учествоваху у нашој превеликој радости, а мати њихова час се смејаше, час, опет, плакаше.

Ја сам сад стајао мирно проматрајући пожар, кад после некога времена почех опажати да ми је десна мишица до плећа сва страшно опржена. Нисам, с тога, могао помагати својему сину ни да спасава што од ствари, ни да угушује пожар да не ухвати и жито. У то се узбунише и суседи, и притрчаше нам у помоћ; али све што су могли чинити, било је, да стоје те да, као и ми, гледају несрећу. Ствари, међу којима беху и новчанице што сам их био оставио као мраз кћерима, беху све погориле, осем једне кутије с неким хартијама што је стајала у кујни, и још две

или три ствари, мале вредности, што их мој син у први мах још беше изнео. Суседи, међутим, учинише што су могли да нам олакшају нашу беду. Донеше платна, и наместише нам једну од кућа у дворишту кујинским посуђем: тако, да, кад свану, имаћасмо нов и ако бедан стан где ћемо се склонити. Честити први мој сусед и деца му нису били међу последњима да нас снабду свима потребама и тешаху нас како их је само учила њихова неука доброта и бољевост.

У мојих се, кад их мало пређе страх, узе јављати радозналост да сазнаду узрок што сам се толико задржао. Пошто сам их известно о свему редом, отпочех припремати их како ће дочекати ону коју бејасмо изгубили; и ако сада немадосмо с њоме ништа поделити до беде, хтео сам јој ипак спремити добродошлицу за оно што имамо. Тај би посао био много тежи да није било наше скорашње несреће, која је понизила охолост моје жене и отупела је већим ударом. Не могући собом отићи по своје јадно дете, јер ме је рука била почела болети, послах својега сина и кћер, који се ускоро вратише, водећи међу собом јединицу што беше сагрешила и немађаше храбрости да погледа у очи својој матери, коју никаква моја разлагања не могаше приволети потпуном измирењу; у жена је много јаче осећање за женске погрешке него у људи. — „Е. Госпођо“, повика њена мати, „ово је сад мало место за вас на које сте спали после толикога господства. Моја кћи Софија и ја мало ћемо моћи пружити забаве онима што су се мешале само са отменим светом. Јесте, Госпођице Ливијце, твој јадни отац и ја много смо препатили ово последње време; Бог ће ти, надам се, за то опростити.“ За време овога дочека, несрећна жртва стајаше бледа и дршћући, не могући пустити сузе, ни одговорити; ја не могах и даље мирно гледати њену невољу, него се, узев строгиости у гласу и у држању, којој се она одмах онога часа покоравала, окретох својој жени. „Хоћу, жено, да упамтиш моје речи једном за свагда; ја сам ти овде довео патраг јадну залуталу путницу; она се враћа дужности, а то тражи да јој се врати наша нежност. Праве тегобе

живота ето су брзо навалиле на нас; зато не дајмо да се оне увећају неслогом између нас самих. Ако будемо живели у међусобној слози, можемо још бити задовољни; нас је доста да можемо бити без света који ће нас претресати, и да можемо једно друго поддржавати. Милост небеска обречена је покајнику, угледајмо се на њу и ми са својом. Богу је, каже нам се, много угодније видети једнога грешника који се каје по деведесет и девет њих који су ходили и нису скретали с пута правце. И тако је и право, јер онај један напор да се зауставимо на стази што води правце у пронаст, по добродетељи већи је по стотину праведних дела.“

ГЛАВА XXIII.

Нико осем грешника не може бити задуго и сасвим несрећан.

Сад нам је ваљало прионути како ћемо своје ново боравиште учинити што угоднијим, и ми ускоро могамо овет уживати своје пређашње спокојство. Не могући сам помагати својему сину у нашим обичним пословима, читао сам својима из оно мало књига што их спасосмо, а нарочито из оних које, забављајући машту, доприносе да срцу буде лакше. И наши добри суседи долажаху нам сваким даном да нас поутеше, и одредише време у које ће сви помагати да се оправи мој ранији стан. Честити фармер Вилјамс није остао последњи од оних походилца, него нам свесрдно пуђаше своје пријатељство. Био би чак и поново настојавао око моје кћери; али та она одби начином да је за унапредак морао сасвим прекинути своју дворбу. Туга њена као да је не остављаше, и она беше једина у нашем друштву којој се ов недељу дана не поврати веселост. У не сад несташе оне отворене безаслениости која је негда учила како ће се уважавати и тражити милине у томе што ће бити мила. Забринутост јој беше силно освојила дух, вона се денота

поче губити како јој се и спага губљаше; а немар још више доприносише да јој се она умањи. Свака реч од милости њеној сестри дирала би је у срце а на око јој пагопила сузе; и како један порок кад се излечи сеје за собом друге, тако и њезино раније прегрешење, и ако одагнао кајањем, остављаше за собом саревњивост и завист. Трудно сам се на све начине да јој умалим бригу, и заборављах и свој рођени бол заради њеног, те прибирах забавне одломке из историје што би ми их јако памћење и нешто начитаности на памет доводило. „Наша је срећа, чедо моје“, говорио бих, „у власти онога је који може учинити на хиљаду непредвиђених начина што се отимају нашој увиђавности. Ако треба каква примера да то потврди, испричаћу ти, дете моје, причу коју нам прича озбиљан, и ако покашто романтичан, историчар.

„Матилда се млада беше удала за једнога од прве господе наполитанске, и остаде удовицом и мајком кад јој је било петнаест година. Како је стајала једнога дана и миловала своје детеце крај отворена прозора једне собе што је гледала на реку Волтурну, дете се у часу бацакну, те јој из наручја паде доле у реку, и у часу га нестаде. Мати, сва запрепашћена, и да би га спасла, скочи за њим у воду, али не само што му не могаше помоћи, него се и сама с тешком муком избави на другу обалу, а у то су баш неки француски војници пљачкали по томе крају, те и њу одмах заробеше.

„Онда се баш рат између Француза и Талијана водио не може бити љубе, те и они намисле да изврше најгоре што им налагаше њихова пожуа и свирепост. Али се тој срамној намери успротиви млад неки официр, који је, и ако су се морали повлачити што су могли брже, метну за собом на коња, и на миру је одведе у место из кога је био. Испрва му се допаде њена лепота, а после му честитост њезина освоји срце. Узеше се; он се подиже до највиших места: живљаху дуго заједно, и бејаху срећни. Али се за војничку срећу никада не може рећи да је стална. Прође више година, кад војска којом он заповедаше

би надбјена, те се он мораде склонити у град где је живео са својом женом. Ту их опседну, и град на послетку отму. Историја је мало забележила тих примера свирепости што су их у то време Французи и Талијани чинили једни над другима. Победници овом приликом намисле да побију све француске заробљенике; а понајпре мужа несрећне Матилде. Јер је он највише учинио те се опсада толико била протегла. Што би смишљали, то би се обично и извршивало готово док би се само смислило. Изводили би заробљена војника, а крвник би стајао спреман с голим мачем, док би гледаоци, са суморним ћутањем, чекали за кобним ударцем, кад ће он измахнути, што је трајало само док не би дао знак генерал, који је председавао као судија. У томе часу, пуном стрепње и очекивања, Матилда дође да се опорости са својим мужем и избавиоцем, облакујући своју тешку невољу и свирепост судбине, која је сачувала да не погине пре времена у реци Волтурни само како ће очима гледати још већу несрећу. Генерал, који је био човек млад, зачуди се њезиној лепоти и ражали се на њено јадиковање, али га још више потресе када је чу помињати њену ранију опасност. Он беше њезин син, оно дете заради којег је претрпела толику опасност. Одмах је признаде да му је мати, и нађе јој к погама. Остало је лако замислити; заробљенике пустише на слободу, а они дочекаше сву ону срећу што је љубав, пријатељство и дужност могаху донети.

Таквим начином трудно бих се да разговорим своју кћер; али би она слушала с мало пажње; њена рођена невоља односила је све жаљење што га је некада осећала за туђом, и ништа је није могло ублажити. У друштву бојала се презрења; а у самоћи налажаше само неспокојства. Тако се осећали бедном, кад нам јавише као извесно да се Г. Торихил жени Госпођицом Вилмотовом, о којој сам ја све помишљао да је од истине воли; и ако је он, кад год би му се дала прилика, излазицао своје презрење и према њеној личности и према њеноме изразу. Тај глас само увећа јаде сиротици Оливији; да тако на очиглед покази

верност. то је било више по што њена храброст могла се поднети. Ја, међутим, смислих да потражим да се поузданије распитам, и да спречим, ако се како може, да не изврши што је намислио, тиме што ћу послати својега сина староме Г. Вилмоту, и упутити га да сазна је ли тај глас истинит, и да однесе писмо Госпођици Вилмотовој, у коме ће бити изнешено како се Г. Торихил показао према нама. Мој син оде, како сам га упутно, и за три дана врати се, уверавајући нас о истинитости овога гласа; писмо му није било могуће предати, него га је морао оставити, пошто Г. Торихил и Госпођица Вилмотова иду по походама у околини. Они ће се, рече, венчати за неколико дана, и били су у цркви у Недељу пред што је он ишао тамо, с великим сјајем, уз младу шест девојака, а у уз њега толико исто њих од господе. Њихова скоро свадба била је весеље за сву околину, а они су се извозили обично заједно у најбогатијим колима што су се видели од толико година. Тамо су, рече, били сви пријатељи обе породице, исто тако и поседников стриц, Сер Виљам Торихил, који је био тако уважен са своје честитости. Још додаде да тамо не престају весеље и гозбе; како сви хвале деноту младину и наочитост младожењину; како се веома воле; и на послетку заврши те рече да нема бунд него мислити да је Г. Торихил један од најсрећнијих људи на свету.

„Нека га, нека буде, ако може“, одвратих ја; „погледај, сине, ову сламну постељу, и кров овај што не даје заклона; ове онале зидове и влажан под; моје мучно тело, онађено ватром, и децу моју како плачу за хлебом; па то си се, дете моје, повратио кући, и онет видиш овде, ево овде, човека који се ни за свет не би с њиме мењао. О, децо моја, да бисте се ви само научила да се разговарате са својим срцем, и да вам је знати какву честиту дружбу можете с њиме водити, ви бисте се мало освртали на раскош и сјај неостојиника. Сви су готово људи научени да живот називају путовањем, а себе путницима. То се поређење може развити још даље ако речемо да су добри весели и ведри, као путници што се дома вра-

ћају: а зли да су само тек понекад срећни, као путници што полазе у изгнанство“.

Поилаших се заради своје кћери, која беше савладана овим новим јадам, те прегидох што сам даље хтео говорити. Рекох јој мајци те је придржа, и за мало она се поврати. Од тога времена изгледаше да је мирија; и ја помишљах у себи да се прибира: али се у томе преварих: њена мириша била је само клоунлост са превелике унутарње гриже. Нешто једна што нам милостивно послаше моји добри парохијани као да унесе нове веселости у остале: а ни мени није било неповољно видети их раздрагане и без бриге. Било је неправедно кварити им њихово расположење, само зато, да би се угодило упорној меланхолији, или им товарити жалост коју они не осећаху. Тако се, опет једном, почеше обрешивати причама, и зачу се песма, и веселост се милостивно спусти на наше малено боравиште.

ГЛАВА XXIV.

Нове невоље.

Сутрадан сунце изгреја необично топло за оно доба године; договорисмо се да сви заједно доручкујемо у сеници од прорашљике; и ту, док сељасмо, моја млађа кћи по мојој жељи придружи свој глас концерту у дрвећу око нас. На овом месту јадница Оливија први пут беше састала својега заводника, и све би је опомињало туге њене. Али сета, што је буде предмети мили или је производе звуци хармоније, блажи срце, место да га зледи. И мати јој у овој прилици осећаше неку слатку тугу, и плакаше, и вољаше кћер своју као и докле. „Де, лена моја Оливија“, рече, „невај нам ону сетну песмицу што ти је отац толико воли; твоја нам је сестра Софија већ учинила по вољи. Де, чедо моје; биће мило твоме старом оцу“. Она учини по жељи, начином тако дирљивим да сам бих потресен.

Кад лепојка која кривим путем пође
 И кад касно позна вероломне људе,
 Како би је туга могла да мимође?
 Како би се спасла своје среће худе?

Једини јој излаз још остаје тада
 Да ни једно око не види јој срама,
 Заводнику своме да папесе јада,
 Да му срце гане, ништа до — смрт сама.

Како је она свршавала последњу строфу, којој прекидању у гласу, од туге, даваше необичне мекости, сви се узнемирисмо. јер се из далека показаше кола Г. Торихила, нарочито то још више повећа смућеност моје старије кћери, која се да би избегла својега заводника, са сестром врати у кућу. После неколико минута, искочи он из својих кола, и, дошав до места на коме сам још седео, питаше ме пријатељски као обично како сам са здрављем. „Господине“, одговорих ја, „то ваше поуздање даје само још више нискости вашем карактеру; било је једно време када бих био казнио вашу бесцидност што ми излазите на очи. Али сте сад сигурни; године су охладиле моју страст, а позив је мој зауставља“.

„Кунем вам се, драги Господине“, одговори он, „да се свему томе чудим, нити разумем шта то значи! Надам се да ви не мислите да је у скорашњој шетњи ваше кћери са мном било чега год што би било за осуду“.

„Одлази“, повиках, „ти си бедник, ниски, срамни бедник, и у свему лажа; али те нискост твоја брани од гнева мојега. Јесте, Господине, ја сам од рода који то не би отрпео! И ти си, неваљалче, да би задовољно тренутну страст, унесрећно једно јадно створење за цео живот и осрамотио породицу која осем части није имала друга дѣла“.

„Ако је она, или ако сте ви“, одговори он, „одлучили да будете бедни, ја вам не могу ништа. Али ви још можете бити срећни; и какво год миђење да сте ви себи створили о мени, ви ћете ме вазда наћи спремна

да томе допринесем. Ми њу можемо, за кратко време, удати за другога, и што је главно, она може задржати својега љубазника: а то вас уверавам да њу је свагда истински назити“.

Осетих како све у мени ускисе на ову срамну понуду: ако дух и може остати миран под великим ударима, мале пакости могу допрети до душе и довести је до беснила. „Иди ми с очију, гујо“, повиках, „и немој ме врећати и даље својим присуством. Да је овде мој врсни син, он ти то не би отрпео; али ја сам стар, и немоћан, и са сваке стране саломљен“.

„Видим“, повика он, „да сте ви умали како ћете ме присилити да се с вама разговарам опорије но што сам мислио. Пошто сам вам казао чему бисте се могли надати од мојега пријатељства, неће бити с горега ни да вам представим какве би могле бити последице од мојега гнева. Мој заступник, на кога сам ја пренео вашу скорошњу обавезницу, жестоко прети: ја не знам како бих иначе могао зауставити ход правде, осем да сам положим новац; а то ми није лако учинити, јер сам се у последње време доста истрошио спремајући се за женидбу. После, и мој настојник помиње о наплати кирије: он извесно зна шта му је дужност, јер се ја не бавим стварима те врсте. Ипак бих вам хтео бити од услуге, и волео бих, шта више, да ви и ваша кћи будете при венчању мојем са Госпођицом Вилмотовом; чак је то и жеља моје миле Арабеле, коју јој, надам се, нећете одбити.“

„Господине Торихиле“, одговорих ја, „чујте ме једном за свагда: што се тиче ваше женидбе којом било осем мојом кћери, на то се ја нећу никада сагласити; и да бих знао да ће ме пријатељство ваше посадити на престо, а гнев ваш свалити у гроб, презирао бих, опет, и једно и друго. Ти си ме једном срамно преварио да ти нема опроштаја. Иди, и уживај што ти је срећа доделила, лепоту, богатство, здравље и милице. Иди, а мене остави бедн, срамоти, болести и јаду. Али, колико сам понижен, срце ће моје бранити своје достојанство, и, према ти праштам, свагда ћу те презрети.“

„Кад је тако“, одговори он, „знајте да ћете осетити последице од те увреде, а ускоро ћемо видети ко је више за презирање, ви или ја“. И на то нагло оде.

Моја жена и син, који су били присутни овом разговору, као да се беху поплашили. И кћери моје, кад видеше да је отишао, изиђоше да чују на што је изишао наш разговор, и кад дознадоше, беху не мање запрепашћене но они. Што се мене тиче, ја се нисам освртао ни на какву његову злобу. Он је већ био измахнуо својим ударцем, а ја сам био спреман да одбијем сваки нов ударац; као једна од оних на-права што се њима служи ратна вештина и што се, како се год бацале, окрећу како ће опет дочекати непријатеља.

Познадосмо, међутим, ускоро да он није претио напрасно; одмах идућега јутра дође његов настојник да ми тражи годишњу кирију, коју ја, како су се биле стекле прилике што сам их већ испричао, нисам могао платити. Зато што нисам могао, он ми те вечери одагна стоку, и процени је и продаде сутрадан испод пола вредности. Жена и деца ме сад узеше преклињати да, пристајем на све, само да се не излажем извесној пропасти. Мољаху ме, чак, и да му одобрим да нас може опет похађати, и труђаху се свом својом малом речитошћу да ми представе све невоље што ћу их морати подносити: страхоте тамнице у овако студено доба године, и опасност што прећаше мојему здрављу са онога случаја недавно од пожара. Али ја остајам сталан.

„Што се, мили моји“, повиках ја, „што се трудите да ме приволиште ономе што није право? Дужност ме је моја учила да му опростим; али ми савест моја не одобрава да му повлађујем. Што тражите од мене да пред светом одобравам оно што у срцу својему морам осуђивати? Зар бисте хтели да мирно седим и да ласкам бестидном заводнику, и да бих избегао тамницу, трим чемерије окове да ми стежу душу? Не, никада, ако ћемо бити изагнани из овога боравишта, држимо се само правога пута, и, где били избачени,

наћи ћемо дивна склопишта, само ако будемо могли погледати у срца своја ведро и весело.“

Тако нам прође вече. Сутрадан зором, како је преко ноћ запао био велики снег, син ми је био у послу како ће га почистити и направити пртину пред кућом. Није дуго око тога пословао, кад утрча, сав блед у лицу, да нам јави да се два страна човека, које је знао да су судски људи, упутила нашој кући.

Истом он то говораше, а они уђоше, и, прилазећи постељи на којој лежах, пошто ми најпре казаше ко су и каквим послом долазе, објавише ми да сам затворен, и позваше ме да се спреим да пођем с њима у окружну тамницу, до које је било једанаест миља.

„Пријатељи“, рекох, „по злочесту сте времену дошли да ме водите у тамницу: нарочито се то сад несрећно стекло: једну сам руку недавно страшно ожегао, и то ме је бацило у малу грозницу: а ја немам хаљина да се покријем, и слаб сам одвећ и стар да толико идем по овоме дубоком снегу: али, ако мора бити —“

Онда се окретох својој жени и деци, и наредих им да искупе оно мало ствари што нам беше остало и да се одмах спремају те да пођемо отуд. Говорих им да се пожуре, а сину рекох да се нађе старијој сестри, која, знајући да је она узрок свим нашим невољама, беше пала на тле и обезнанила се, те је прешао немир у души. Стадох храбрити своју жену, која, сва бледа и дршћући, узе нашу дечицу у своја наручја, а она се ћутећи прибијаху уз њу, плашећи се да погледају у туђе људе. Међутим млађа моја кћи спремаше све за полазак, и, ако је више пута опомињасмо да пожури, за један час од прилике бејасмо готови да пођемо.

ГЛАВА XXV.

Нема прилике, ма како се она бедна чинила, да је не би пратило што било што ће бити на утеху.

Кренусмо из овога мирнога краја, и иђасмо логано напред. Старија ми је кћи била слаба од по-

тајне грознице, која јој је од неколико дана почела била поткопавати здравље, и један од службеника, који је имао коња, би добар те је метну иза себе; ни ти људи не могу се сасвим отказати душевности. Син ми је водио једно дете за руку, жена друго; а ја сам се ослањао на млађу кћер, која пролеваше сузе, не заради своје, него заради моје невоље.

Тако бесмо одмакли од својега рацијега боравишта за једно две миље, кад угледасмо за собом гомилу света где трчи и нешто виче, а било их је око педесет њих мојих најсиромашнијих парохијана. Псујући страховито, они за час ухватише оба службеника, и вичући како они неће гледати да им њихова свештеника воде у тамницу, док је у њих капи крви да је пролију заради његове одбране, спремаху се да учине зло с њима. Могло је свашта бити, да се ја одмах не умешах, те, после нешто муке, избавих приставе из руку разјарене светине. Моја деца, која сматраху као да сам сад зацело спасен, беху као изван себе од радости, и не могаху задржати својега усхићења. Али убрзо видеше да су се преварила, кад чуше шта ја узех говорити јадним заблуделим људима што беху дошли да ми, како мишљаху, учине услугу.

„Шта, пријатељи моји“, повиках, „зар је у томе љубав ваша према мени? Зар тако слушате поуке које сам вам давао с амвона? Да се одуширете правди, и да упропастите и себе и мене? Ко вам је коловођа? Покажите ми тога што вас је дотле завео; нека зна за извесно да ће осетити гнев мој! О, драго, заблудело стадо моје, вратите се дужности што је дугујете Богу, својој земљи и мени. Ја ћу вас можда једнога дана видети у бољој срећи, и учинити колико могу да budete срећнији но што сте. Али оставите ми бар ту утеху да кад будем водио стадо своје бесмртности, ни један од вас неће изостајати.“

Они па то као да се сви узеше кајати; и са сузним очима прилажаху ми један по један да се са мном опросте. Са сваким се љубазно руковах, и пошто их благослових, пођох напред, без икаквих даљих прекида. Неколико часова пре мрака стигосмо у град,

или. уираво. у село: јер је у њему било само неколико бедних кућерака, није било више некадашњег његова благостања и од свега његова сјаја остајала му је као спомен тамница.

Ту се, кад стигосмо, увратисмо у једну крчму, где нам изнесе што се могло на брзу руку добити, те повечерах са својима, расположен као и обично. Пошто сам их како треба наместио за ту ноћ, поћох за приставима у тамницу, која је некада била наиздана за ратне потребе, и имала је једну велику собу, с јаком гвозденом оградом и каменом поплочану, која је била општа и за преступнике и за дужнике у извесне часе преко дан. Осем тога, сваки је затвореник имао одвојену ћелију, у којој је преко ноћ затварао.

Улазећи, очекивао сам да ћећу ударити ни на што друго до на јадање и свакојаке друге гласове од невоље; али би инако. Затвореници као да се сви беху предали једном заједничком послу, како ће се, у веселости или у жагору, отрести мисаи. Обавестише ме какав је обичај у оваквим приликама, и ја одмах пристадох на оно што се од мене тражило, и ако ми је оно мало новаца што сам имао било скоро нестало. Послаше одмах за ниће, и ускоро се сва тамница испуни жагором, смехом и раскалашним речима.

„Шта“, помислих у себи, „зар да људи овако покварени буду весели, а ја да будем тужан! Ја само трим исти затвор који и они, и мислим да имам више разлога да будем срећан.“

Таквим мислима гледао сам да се развеселим; али нико још није произвео веселости силом и унињањем, које је и само по себи мучно. Док сам, тако, замисљен седео у једном углу тамнице, приђе ми један од другова мојих у затвору, и, посадивши се крај мене, пусти се са мном у разговор. Код мене је било стално правило у животу да не избегавам разговор ни с којим човеком који би желео водити га са мном; јер, ако буде био добар, могу се користовати поуком од њега; а ако је рђав, њему може бити од помоћи мој. Опазих да је ово неки човек вешт, јаке памети, ако и нешколован, који је скроз познавао свет, како се вели, или,

боље рећи. Људску природу с паличја њена. Он ме зашта јесам ли се постарао за постељу себи, о чему ја нисам био ни мислио.

„То је незгодно“, рече он, „јер овде не дају ништа до сламе, а ваша је соба пространа и хладна. Али, како ми ви изгледате као да сте неки господин, а то сам и сâм у своје време био, нешто вам од мојих креветских хаљина стоји драге воље на услузи.“

Захвалих му се, исказујући своје чуђење што налазим толико душевности у тамници, у несрећи, и додадох, како би он видео да сам човек школован. „да је онај дрвени мудрац, изгледа, добро разумео шта вреди у несрећи имати друга, када је рекао То он космои аире, еи дос тои етаирон; и заиста“, наставих, „шта је свет када пружа једино самоћу?“

„Ви говорите о свету, Господине“, одговори мој друг у затвору, „свет је престарео; па ипак је космогонија, или постање света, задавало муке филозофима свију времена. Каквих шарених мњења нису они износили о постању света? Санхониатон, Манетон, Беросије и Оцело Лукан, сви су се они узалуд око њега трудили. У овога последњег налазимо речи Анархона ара кај ателутајон то пан, из којих излази...“

„— „Извистите, Господине“, повиках ја, што прекидам толику ученост; али ја бих рекао да сам све то чуо раније. Нисам ли ја имао једном задовољство да вас видим на Велбрицком сајму, и не зовете ли се ви Јеврем Џенкинсон?“ На то питање он само уздахну. „Ја мислим да се ви морате опомињати“, наставих, „некога Доктора Примроза, од којег сте купили коња.“

Он ме се сад одмах опомену; мрачно место и ноћ, која се спуштала, нису му дали да пре упозна моје црте. „Да, Господине“, одговори Г. Џенкинсон, „опомињем вас се врло добро; купио сам био коња, али сам заборавио платити за њега. Ваш сусед Фламборо једини је тужилац што га се прибојавам на првој пороти¹; он хоће баш да се закупе да сам правио лажне новце. И искрено жалим, Господине, што сам

¹ Поротни суд се у Енглеској састаје двапут у години.
Пр.

вас преварио, и вас и друге; јер, ето видите.“ настави, показујући ми своје окове, „до чега су ме довеле моје мајсторије.“

„Лепо, Господине“, одговорих ја, „за вашу доброту што сте ми понудили своју помоћ кад нисте могли очекивати да ћу вам ја за то моћи вратити, ја ћу вам платити тим што ћу настати да ублажим или да сасвим отклоним сведоџбу Г. Флаамборо-а, и послаћу тога ради првом приликом свога сина до њега; ја ни мало не сумњам да ће он учинити по мојој жељи; а што се тиче мојега сведочанства, за то се немојте ни најмање бринути.“

„Ја ћу вам, Господине“, рече он, „то вратити чиме год будем могао. Да ћу вам вечерас више од пола својих креветских хаљина, и гледаћу да вам се нађем као пријатељ у тамници, у којој мислим да имам некога утицаја.“

Захвалих му се, а не могах на ино него чудити се како се променио и дошао младолук; јер кад сам га раније био видео изгледао је као да му је најмање шесет. „Господине“ одговори он, „ви сте мало познали свет: ја сам у то време имао лажну косу, а изучио сам вештину како ћу удесити сваки век у животу, од седамнаест до седамдесет. Камо да сам, Господине, уложио и пола труда те да изучим какав занат што сам уложио док сам се изучио за лупежа, данас бих био богат човек. Али, ако сам и несрећник, могу вам опет бити пријатељ, и то, можда, кад ви то најмање очекујете.“

Не могосмо више разговарати, јер стигосе момци тамничареви, који беху дошли да прозову затворенике по имену и да их преко ноћ забраве. С њима беше још један са свежијем сламе, који ме кроз некакав узан пролаз уведе у једну собу, поплочану као општи затвор, те ту прострех себи постељу и хаљине што ми их даде друг мој у затвору; кад то сврших, мој ми пратилац, који беше доста уљудан, пожеде лаку ноћ. После мојега уобичајеног размишљања, и пошто сам се захваљно својем небеском поправиоцу, спустих се у постељу, и спавах не може бити мирније све до сутра.

ГЛАВА XXVI.

Обраћање у тамници. Закони, да би били савршени, треба и да награђују, као год што кажњавају.

Сутрадан рано пробудише ме моји, које у сузама затекох крај своје постеље. Суморна збиља свега око нас, изгледа, застрашавала их је. Благо их прекорех заради њихове смућености, уверавах их да никада нисам спокојније спавао, а после их питах о својој старијој кћери, које не беше међу њима. Рекоше ми да је у већој грозници са јучерањег немира и тегоба, те су мислили да је боље да остане дома. Друго ми је било, да пошаљем сина да нађе једну или две собе где би ми се сместила породица, како ће бити што се могне ближе тамници. Он ме послуша; али не могаше наћи више од једне собе, коју по малу цену погодни за мајку и сестре; тамничар онда би толико душеван те пристаде да он и његово двоје мале браће спавају са мном у затвору. И тако им у једном углу спремише кревет, који ми се чинило да сасвим може поднети. Тек, хтео сам опет знати хоће ли ми дечица хтети спавати у месту од којег чинише се као да су се толико уплашила кад су ушла.

„Па“, рекох, „синци, како вам се свиди ваш кревет? Ја мислим да се ви не бојите спавати у овој соби, ако се и чини тако мрачна?“

„Није, тата“, рече Дик, „ја се не бојим да спавам нигде где си ти.“

„А ја“, рече Бил, којему је било тек четири године, „најволим тамо где је мој тата.“

По томе одредих свакоме од мојих шта ће које радити. Берку упутих нарочито да гледа своју оболелу сестру; жена да се налази око мене; деца да ми читају. „А ти, сине“, наставих, „сви ми морамо погледати, да нас храниш зарадом твојих руку. Што зарадиш као надничар, биће, ако се како треба стегнемо, довољно да се сви издржимо и да имамо свега. Теби је сад шеснаест година, снаге имаш, а она ти

је. синко, дата да њоме привређујеш; она треба да од глади сачува твоје родитеље и браћу и сестре, који су остали без помоћи. Гледај те још вечерас потражи рада за сутра, и свако вече донеси што зарадиш новаца, да се издржимо.“

Пошто сам га тако упутио, и свршио и с тим, сиђем у општи затвор, где је било више ваздуха и више места. Али ту не бејаш задуго, него се, са црновака, непристојности и суровости, што се осипаху са сваке стране, вратих опет у своју собу. Ту сеђах неко време премисљајући о чудној заслепљености бедника, који, видећи да се све човечанство отворено дигло против њих, раде на томе како ће себи за у будуће стећи страховита непријатеља.

Неувиђавност њихова изазивала је у мени највеће сажаљење према њима, и одгонила ми моју рођену бригу с душе. Учини ми се, шта више, да је на мени дужност да покушам не би ли се они поправили. И тако, одлучих да се још једном повратим, и да их, уз пркос њихову подсмеху, посаветујем и покорим их истрајношћу. Пошав опет њима, кажем своју намеру Г. Џенкинсону, који јој се грохотом насмеја; тек, саопшти је осталима. Предлог би примљен, с највећом раздраганošћу, јер је обећавао бити пов извор забаве људима који сад немађаху друга начина да се развеселе до подсмевањем и пијанчењем.

И тако, прочитах им нешто јасним не извештаченим гласом, кад видех како су ми слушаоци то окренули на смех. Несланим шалама, што их дошантаваху један другоме, јецањима која се прављаху као да им се отимају, подмигивањем и кашљањем, свим редом, изазиваху они смех. Ипак, ја наставих читати, озбиљно као и дотле, јер сам знао да то што чиним може их којег поправити, а оно само не може бити наружено ни од кога.

После читања, отпочех беседу, удешавајући је у први мах више како ће их забављати по што би их прекоревала. Најпре поменух како ме на то не нагои ништа друго до њихово добро; како сам и сам притвореник као и они, те, ето, не могу ништа зара-

дити придиковањем. Жао ми је, рекох, што од њих чујем свакојаке речи; њима не добивају ништа, а могу изгубити много што; „то знајте, пријатељи моји“, повиках, „јер сте ви моји пријатељи, ма колико се свет отказивао вашег пријатељства, да опсујете дванаест тисућа псовака на дан, неће вам то донети ни једнога пенија у кесу. И на што бисте сваког часа дозивали ђавола и тражили његова пријатељства, кад видите како се он показује према вама? Овде вам он није дао ништа друго, видите, него пуна уста псовака и празан трбух; а, колико сам се ја могао поуздано разабрати о њему, ни тамо нећете видети никаква добра од њега.

„Кад се какав човек покаже ружно према нама, природно је отићи другоме. Зар, онда, не би било вредно отићи, колико тек да видите, другоме господару, који вам чини најбоља обећања да бисте му дошли? Заиста, пријатељи, од све лудости што је у свету, највећа је лудост онога који, пошто покраде ком кућу, иде онима што хватају допове, да се у њих склопи. А јесте ли ви много мудрији? Сви ви тражите да вам помогне онај који вас је већ издао, обраћате се ономе који је већи пакосник него сви ти што хватају допове, колико их је год; јер они вас само намамљују, на вас после вешају; а он вас мами и веша вас, и, што је горе но све друго, не пушта вас ни пошто је крвник свршио своје.“

Кад сврших, моји ми слушаоци честиташе, а неки ми и приђоше, и руковаше се са мном, говорећи како сам ја то био неки честит човек, и како желе упознати се ближе са мном. Обећах им се поповити поуку идућега дана, а добих доиста наде да учиним поправку; вазда сам био тога мњења да никоји човек није дотле пао да се не би могао поправити, та свако је срце готово да прими стреле од прекора, само да би стрелац знао погодити где треба. Пошто сам тако учинио што ми је душа желела, вратих се у своју собу, где ми је жена била спремила скроман обед; а Г. Џенкинсон се замоли да и он донесе свој ручак, те да може, како имаде доброту рећи, наслађивати се

мојим разговором. Он дотле још не беше видео мојих : јер су они долазили у моју собу на једна врата у ономе тесном проласку што је напред описан, да би тако избегли општи затвор. Зато Г. Џенкинсон, кад их први пут виде, као да се не мало изненади лепоти моје млађе кћери, коју је њена замишљеност чинила још већом, а ни дечица не остадоше неонажена од њега.

„Е, мој докторе“, повика он, „ова су деца и сувише лепа, и сувише добра, за овакво место!“

„Што, Г. Џенкинсоне“, одговорих ја, „деца су ми, хвала Богу, добро упућена : а кад су добра, за све је друго лако.“

„Мора бити, Господине“, рече мој друг у затвору, „да вам је велика утеха што вам је породица уз вас?“

„Утеха, Г. Џенкинсоне“, одговорих ја, „заиста ми је утеха : не бих хтео бити осем њих, ни за сав свет : они чине те ми се тамница чини као каква палата. Једно је само на свету што би могло разорити моју срећу, а то је, да се њима што учини.“

„То се, онда, Господине, бојим“, рече он, „да сам у неколико крив : чини ми се да овде видим (а гледаше у мога сина Мојсија) некога коме сам учинио на жао, и који бих волео да ми хоће опростити.“

Мој се син одмах опомену његова гласа и његова лика, и ако га је пређе видео прерушена, и пружи му руку, смешећи се, опрости му, „Само да ми је знати“, настави он, „шта сте ви то могли видети на лицу да мислите да сам згодан за превару.“

„Господине мој драги“, одговори онај, „није мене привукло ваше лице, него ваше беле чаране и приа трака у вашој коси. Не примите ми за зло што ћу рећи, али сам ја у своје време варав и паметније од вас, па, онет, код свих мојих досетака, освојише глупаци најпослед.“

„Ја мислим“, рече мој син, „да би прича о животу бакав је ваш морала бити и поучна и забавна.“

„Нити је једно, ни друго“, одговори Г. Џенкинсон, „причања у којима се изнесе само досетке и пороци људски чине нас неповерљивима према животи, те тако задржавају наш напредак.“

„Доиста, ја по својем рођеном искуству мислим да од препредена човека нема луђег под небом. Мене су још дететом држали за промућурна. Кад ми је било тек седам година, жене би говориле о мени да сам прави маторац; у четрнаестој, познавао сам свет, накривио бих пешир на ухо, и водио љубав; у двадесетој, и ако сам био сасвим поштен, сви су ме држали за тако промућурна да ми нико није хтео ништа веровати. Тако сам, на послетку, морао силом постати варалица како ћу се одбранили, и све од онда глава ми је врела од планова како ћу кога где преварити, а срце лупало од страха да ме како не ухвате.

„Толико пута смејао бих се вашем честитом простодушном суседу Фламборо-у, и отуд одовуд, сваке бих га године једном у чему год преварио. Али, он, човек поштен, радио је као и доле, и обогатио се, а ја сам се држао и даље својих досетака и своје препредености, и остао сиромашан, немајући за утеху да сам био поштен.

„Него“, настави он, „испричајте ми случај с вама, и шта је вас овамо довело; може бити, ако и немам те вештине да себе опростим затвора, да могу извући пријатеља.“

Да задовољим његову радозналост, испричам му све редом недаће и лудости што су ме довеле до ове беде, и како немам никаква начина да је се опростим.

Пошто саслуша моју причу, и поћута за неколико минута, он се пљесну по челу, као да би се чега важног био сетио, и опрости се с нама, говорећи да ће он гледати шта се може учинити.

ГЛАВА XXVII.

Наставља се исто.

Сутрадан саопштих својој жени и деци план који бејаш смислио како да поправам затворенике, и они ми сви беху противни, наводећи, како је то немогућно

и неприлично: додаваху, још, да мој труд неће ни мало допринети те да се они поправе, а може лако бити на поругу мојему позиву.

„Немојте тако“, одговорих ја: „ти људи, ако су и пали, ипак су људи, те по томе имају пуно права на моју љубав. Дobar савет који буде одбачен враћа се, те богати онога који га је дао: и ако моје поуке њих и не учине бољима, учиниће на извесно мене. Да су, децо моја, ови бедници какви кнежеви, нашло би их се тисућама који би били готови да им буду на услузи; а по мени, срце које је сахрањено у каквој тамници исто је тако драгоцен као и оно што је на престолу. Јесте, мили моји, ако их могу поправити, хоћу да их поправам; можда ме неће сви одгурнути од себе. Можда могу, ако ће бити и једнога само, задржати да се не сурва у провалу, и то ће бити велика добит; зар има на земљи драга камена да би био тако драгоцен као што је душа човекова?“

Како то рекох, одох од њих и сиђох у општи затвор, где затворенике затекох врло веселе, изгледајући мој долазак, а сваки од њих спремио по какву досетку како ће се нашалити с доктором. Тако ми један, кад хтедох почети, помери власуљу на страну, као случајно, па се онда узе извињавати. Други, који стајаше подаље, умео је вешто плувати кроз зубе, те ми је све падало на књигу. Трећи би викао „Ами“, с таквим пренемагањем да је осталима било право уживање. Четврти ми је био вешто извукао наочари из џена. Али један је био чија је шала чинила веће задовољство по све остале: опазио је био како сам разместио своје књиге по столу пред собом, те вешто склопи једну, и место ње потури неку старедну књигу од пошалица. Ја, међутим, ипсам обраћао пажње ни на што, што би чинио овај скуп раскалашних људи, него сам настављао своје, знајући добро да ће у овом што сам предузео, оно што би било за смех пробудити смејање само први или други пут, а оно што је озбиљно, да ће бити трајно. Моја ми намера испаде за руком; и за непуних шест дана, неки се вајашу, а сви бејашу пажљиви.

Сад ја узех одобравати себи заради своје истрајности и умешности, како сам тако пробудио осећање у бедника, у којих није било никаква морална осећања: те тако сад почех помишљати да им учиним и световних услуга, што ћу им положај њихов учинити нешто сношљивијим. Њима је дотле време пролазило кад у гладовању, кад у претераиоу једу и пићу, у буитовиоу метежу и горком кајању. Све им је занимање било свађати се између себе, играти карата и сећи чачкалице за дулу. Ова последња беспослица даде ми мисао да нађем посла онима што су хтели да раде, те да режу дрвца за продавце дувана и за обућаре, а дрво што им за то треба да се купије општим уписом, па, пошто се изради, да се продаје преко мене; тако је свако могао зарадити по нешто на дан, мало, истина, али доста да се може издржати.

Нисам се зауставио на томе, него сам одредио казне за неморалност, а награде за нарочито прилежање. Тако сам их, за непуно две недеље, довео у неки друштвени и људски ред, те сам имао задовољство да сматрам себе као некаква законодавца, који је људе из њихове урођене дивљине склонио на пријатељство и на послушност.

И било би веома желети да законодавна власт тако удеси законе како ће они бити да поправљају, а не само да буду строги; да увиди да посао искорењавања злочина није у привикавању на казну, него у страху од ње. Онда бисмо место данашњих наших тамница, што налазе или праве људе кривцима што затварају беднике који су учинили једно зло, а враћају их, ако се отуда живи врате, кадре да их почине хиљадама, — видети, као и по другим крајевима Европе, заводе за испаштање и за самотовање, где би се уз оптуженике налазило који ће их наводити на покајање, ако су сагрешили, или их утврдити у добродетељи, ако су невини. То је, а не све веће кажњавање, пут да се поправи што не ваља у држави. Не могу на ино а да не посумњам о важењу права што га је друштвена уредба себи присвојила, да мање преступе кажњава смрћу. У случајевима убијства, то је

право очевидно, јер је дужност свију нас, по закону самоодбране, да уклонимо човека који је показао да га се не тиче живот другог. Против таквога сва се природа буни; али није тако с оним који украде што од моје имаовине. Природни закон ми не даје права да му уземем живот; јер, по овоме, коњ којег ми украде исто је толико његова својина колико и моја. Ако ја, дакле, имам каква год права, оно мора потицати из уговора између нас, по којему би онај који другоме одузме коња за то морао погинути. Али је то лажан уговор: јер никадав човек нема права залагати свој живот, колико ни одузети га себи, пошто није његов. И после, уговор је неправичан, и као би, баш и на суду данашње правде, јер је у њему велика казна за врло ситну ствар, а много је боље да два човека буду живи но да један буде на коњу. Али уговор који је лажан између два човека, лажан је и између стотине тисућа њих: јер, као год што десет милиона кругова не могу начинити један квадрат, тако и слојан глас миријада њих не може дати ни најмањег основа онеме што је лажно. То је што говори разум, а то исто говори и неизопачена природа. Дивљаци, који се управљају једино по природном закону, врло су штедљиви са животом једни других; они ретко кад проливају крв, осем где би хтели одмаздити за ранију свирепост.

Наши стари, Саксонци, колико су страшни били у рату, ретко су кад узимали живот у мирно доба; а и у свима државама што се истом стварају и на којима је још тврд печат природе, једва да се каква кривица кажњава смрћу.

Само међу грађанима преуглађених заједница, казниени закони, који су у рукама богатих, стижу сиромаше. Власти, како она стари, као да долази због воља старости; и као да би нам својина постајала дража што већа бива, као да нам је, што је огромније богатство, и страх наш већи, ограђујемо сву имаовину нашу сваким даном све новим уредбама, и подижемо око ње вешала, како ћемо расклапити све који би хтели унасти у њу.

Не знам откуда то долази, да ли од силних наших казних закона или од разуданости нашега народа, те наша земља показује више преступника по пола других европских земаља укупно. Можда долази од обојега, јер они производе једно друго. Кад услед непогодних казних закона, народ види да је иста казна одређена за неједнаке степене сагрешења, он онда, не видећи разлике у казни, буде доведен догле да не уме више разликовати ни преступе; а то разликовање бранич је све моралности. Тако мноштво закона производи нове преступе, а нови преступи траже нова средства да им се на пут стане.

Зато би било желети да власт, место што би изналазила нове законе како ће кажњавати преступе; место што би затезала друштвене жице, док оне једном не прсну; место што бисмо отуривали беднике, као некорисне, пре но што бисмо испитивали може ли бити од њих какве користи; место да од поправке прави освету. — желити би било да се једном окуша блажа управа и да се закон начини заштитником, а не угњетачем народа. Тада бисмо познали да створењима чија је душа сматрана у ништа, само недостаје рука која ће их угладити; познали бисмо да би бедници што су сада остављени дугом мучењу, само како раскош не би осећала тренутка зебње, могли, да би се поступао с њима како треба, послужити те да се држава у времену опасности оснажи: да, ко год што им је лик као и у нас, тако су им и срца као наша; да је мало њих у души догле покварених да се она не би могла истрајношћу поправити; да човек може учинити свој последњи преступ а не платити главом с њега, и да је врло мало крви довољно те да се њоме олепи наша безбедност.

ГЛАВА XXVIII.

Срећа и несрећа овога света више долазе од намети но од добродетељи; пролазна зла и добра небо сматра као да су ствари по себи тек незнатне и да не вреди да се оно стара о томе како ће их разделити.

Више сам од петнаест дана био у затвору, а никако, како сам у њега доспео, није ми била дошла моја мила Оливија, те сам се био веома зажедео да је видим. Казах жени своју жељу, и сутрадан уђе к мени јадница, наслањајући се на сестрину руку. Промена коју јој опазих на лицу преперази ме. Чари што су на њему боравиле беху одбегле, а рука смрти сваку црту удесила како ће ме забринути. Слене очи јој беху упале, чело се затегло, а по образима јој се осуло бледило које је на зло слутило.

„Мило ми је што те видим чедо моје.“ рекох; „али што си ми тако смућена, Ливијце? Ја мислим да ме ти и сувише волиш да ћеш допустити да ти преварена нада поткопава живот који ја ценим као и свој рођени. Буди ми весела, чедо, па ћемо опет видети веселијих дана.“

„Ти си, оче.“ одговори она, „свагда био добар према мени, и зато ми још теже пада што никада нећу имати прилике да будем учесница у срећи коју нам ти обричеш. За мене, бојим се, нема више среће овде; и ја чезнем за тим да се опростим места где сам налазила саму беду. И то ћу ти рећи, оче, моја је жеља да се покориш Г. Торихилу; то га у неколико може побудити да се сажали на тебе, а мени ће то бити утеха на самрти.“

„Никада ја, дете моје.“ одговорих, „не дам да ме доведу дотле да признам да ми је кћи распусница; нека би те свет и гледао презриво са твоје погрешке, моје је да њу гледам као да је она знак поверљивости, а не порочности. Ја се, чедо моје, не осећам ни у колико несрећан на овом месту, колико год да је

оно суморио: знај да докле год ти, мени на радост, будеш била жива, он неће добити мога пристанка да те учини још несрећнијом, женећи се другом.“

Пошто моја кћи оде, друг мој у затвору, који је био при овоме састанку, узме ме сасвим разложито корити са мојега упорства што не пристајем на покорност, која обриче донети ми слободу. Помињаше како ја не смем жртвовати осталу своју породицу спокојству једнога само детета, и то јединога које ме је увредило. „И иначе.“ додаде он, „не знам је ли у реду стајати на пут свези човека и жене, као што ви сад чините, не дајући пристанка на брак који не можете спречити, али га можете учинити несрећним.“

„Господине.“ одговорих ја, „ви не познајете тога човека који ме гони. Ја врло добро знам да ми никакво покоровање с моје стране не може донети слободе ни за један само час. Причају ми да је, у истој овој соби, један његов дужник, нема томе ни година дана, умро, што није имао хлеба јести. Али баш да бих знао да ће ме покоровање и одобравање пренети одавде у најлешњу дворницу што је он има, не бих пристао ни на које од тога, јер ми нешто шаће да би то било повлађивати прељуби. Док је моја кћи жива, никоји му други брак неће бити законит у мојим очима. Да ће, нешто, не буде више, ја бих био најпоследњи човек, кад бих заради гнева што га имам према њему, покушао да раставим оне који желе бити сједињени. Не, колико је он неваљалац, желео бих да се ожени, те да се спрече последице његова раскалаштва за унапредак. Али, за сада, зар не бих ја био један од најгорих отаца, кад би потписао писмено које би ми дете отерало у гроб, само како бих сам избегао затвор: те да се, како бих ја избегао једну невољу, мојему детету срце цена са хиљаде.“

Он одобри основаност овога одговора: али не могаше а да не напомене како се боји да је здравље моје кћери и сувише оропуло да би ме дуго држало затворена. „Међутим.“ настави он, „ако и одбијате да се покорите синовцу, падам се да немате ништа против тога да ствар своју изнесете пред стрица, ко-

јему нема равна у краљевству по правичности и по доброту. Ја бих вам световао да му поштом пошаљете писмо, у коме бисте изнели све што вам је учинио његов синовац, а ја дам живот ако за три дана не добијете одговор.“ Захвалих му на тој напомени, и одмах седох да по њој поступим; али немадох хартије, а, за пакост, сав новац бесмо то јутро издали да набавимо хране; али ми је он долови.

Три идућа дана био сам у великом немиру да дознам како ли је примљено моје писмо: жена ме је међутим често молила да примим какве било погодбе, само да не остајем ту: а свакога часа стизали су нови гласови како ми кћери опада здравље. Дође трећи дан, и четврти, а ја не добих одговора на своје писмо; жалбе туђина против љубљенога синовца није никако ни било вероватио да ће успети: те тако ми и те наде нестаде као и свију ранијих. Ипак, дух се мој још држао, и ако затвор и рђав ваздух почеше чинити видну промену у мојему здрављу, а и рука што је страдала од ватре даде ми се на зло. Али деца моја сеђаху крај мене и, док би ја лежао испружен на слами, читаху ми наизменце, или слушаху и плакаху поред мојих поука. Али здравље моје кћери опадаше брже но моје; сваки глас о њезину здрављу само ми је повећавао страховања и тугу. Петог јутра како бејаш писао писмо што је отишло Сер Виљаму Торихилу, узнемирих се са гласа да јој се одузео говор. Сад ми је тек затвор долазио мучан доиста; срце се моје отимало из својега затвора како ће бити крај узглавља мојега детета, да је тешим, да је крешим, да примим њене последње жеље, и да јој души покажем пут небу! Стиже други глас. Она издисаше, а ја немадох ни те мале утехе да се крај ње исплачем. Мој друг у затвору, после некога времена, дође те донесе и последњи глас. Мољаше ме да стегнем срце. Она је била мртва! Сутра дан опет дође, и затече ме са моја два мушкарца, сада једини моји другови, који се свим својим безазленим начинима труђаху да ме утеше. Мољаху ме да ми читају, и говораху ми да не плачем, јер сам а велики да плачем. „А зар није моја сестра сад анђео,

оче? Ја бих волео да сам и ја анђео, да изиђем из овога страшнога места, само да је и мој отац са мном?“ „Јесте“, додаде мој млађи, „небо, где је сад моја се-стра, лепше је место по ово, и тамо су само они што су добри, а овде су сви врло рђави.“

Г. Џенкинсон прекиде њихово безазлено ћере-тање, те узе говорити како сад, пошто моје кћери нема више, треба ми озбиљно мислити о осталој мојој породици и гледати да сачувам свој живот, који је сваким даном опадао, што нисам имао довољно на-мирница, ни чиста ваздуха. Додаваше како је сад на мени да жртвујем сваку поноситост или гнев свој добру оних којима сам ја једина потпора, и како сам дужан, и по разлогу и по правди, да покушам не бих ли се како измирио са својим поседником.

„Нека је Богу хвала“, одговорих ја, „у мене нема више поноситости; ја бих се грозио од својега рођенога срца кад бих видео да се у њему скривају поноситост или гнев. Напротив, како је мој гомилац некада био ми парохијанин, тако се надам да ћу јед-нога дана извести неоскрвљену душу пред вечни суд. Не, Господине, у мене нема више гнева; и ако ми је он узео што ми је било милије од свих његових блага; и ако ми је ишчупао срце, јер мени је тешко да се једва држим, врло ми је тешко, затворени друже, — опет ме то неће испушити осветом. Ја сам сад готов да одобрим његову женидбу, а ако му моје покоравање може учинити каква задовољства, нека зна, да, ако бих му био учинио што на жао, жалим што сам.“ Г. Џенкинсон узе перо и мастило, и написа како се покоравам, готово истим речима; а ја испод тога пот-писах своје име. Послах својега сина да однесе писмо Г. Торихилу, који је тада био у својему пољском дворцу. Он оде, и, после од прилике шест часова, врати се с усменим одговором. Имао је муке, говораше, да изиђе пред мојега поседника, јер су слуге биле неуљудне и неповерљиве; али га он спази кад беше изашао по-слом, заради припрема око венчања, које је имало бити за три дана. Настави нам даље казивати како је био пришао најпонижније и предао писмо, које Г.

Торихил пошто прочита, рече да је сад свако покуравање касно и излишно; како је он чуо да смо се обраћали његову стрицу, и да је овај то примио, како је и заслужено било, с презрењем; што се осталогачиче, да се унапредак обраћамо његову заступнику, а не њему. Напоменуо је, међутим, како има врло добро мњење о увиђавности двеју госпођица, те би му оне биле пријатније посреднице.“

„Ето, Господине“, рекох ја својему другу у затвору. „сад видите какав је човек који ме гони. Он је кадар бити и подругљив и свиреп; али нека га, нека чини са мном што хоће, ја ћу се ускоро ослободити, уз пркос свима његовим препрекама да ме заустави. Ја се сад клоним боравишту што ми долази све то светлије што му се више примичем; то ме очекивање весели у тузи мојој, а ако и остављам за собом породицу од сирота без помоћи, они неће бити сасвим остављени: наћи ће се, можда, који пријатељ да им помогне заради њихова јаднога оца; можда ће им ко милостивно помоћи заради њихова небескога оца.“

Како ја то говорих, моја жена, коју не бејаш видео у очи тога дана, појави се сва преплашена, мучећи се, али не могући речи проговорити. „Зашто, жено моја“, повиках ја, „зашто ми тако повећаваш тугу моју својом? Шта је до тога што не можемо да умилостивимо нашега крутога господара, шта је за тим што тражи да скапам у овоме месту беде и јада, и што смо изгубили мило дете, кад ћеш ти наћи утехе у другој својој деци, кад мене не буде више?“ „Изгубили смо, заиста смо изгубили“, одговори она, „мило дете. Моје Софије, мојега милога чеда, нема више, отргнута је од нас, одведоше је зликовци.“

„Шта рекосте, Госпођо!“ повика мој друг у затвору. „Госпођицу Софију одвели зликовци? То не може бити!“

Она не могаше одговорити, него само укочено гледаше, и проливаше сузе. Али нам једна од затворничких жена, која се ту налазаше и беше ушла с њоме, исприча јасније шта се догодило. Она нам каза како су моја жена, моја кћи и она сама ишетале за-

једно главним друмом мало иза села, кад наиђоше поштанска кола и у њима четири коња и онога се часа зауставише. На то изађе човек лепо одевен, али не Г. Торихил, дочена моју кћер око појаса, увуче је унутра, и нареди постиљону да потера, тако да их у часу нестане. „Сада је“, повиках, „мера мојих несрећа пуна, нити има чега на свету да би било кадро задати ми нова удара. Шта, ни једна ми није остала! ни једне да ми остави! чудовиште! Дете моје што ми тако беше за срце прирасло! лепа је била као анђео, и паметна готово као анђео! Али придржите ту жену, не дајте да падне. Ни једне да ми не остави!“ „О, мој човече“, рече моја жена, „теби као треба више утехе но мени. Наше су невоље велике; али бих ја могла поднети ово, и више но ово, само да видим да се ти стишаш. Нека ми носе децу, и сав свет нека однесу, само нека ми оставе тебе.“

Син мој, који је ту био, труђаше се да ублажи нашу тугу; говораше нам да се утепимо, јер мисли да ипак имамо разлога бити захвални. — „Дете моје“, повиках, „погледај по свету, и види је ли за мене остало какве среће. Није ли заклоњен сваки зрачак утехе, а сви су нам наши светли изгледы тек с оне стране гроба?“ „Драги мој оче“, одговори он, „надам се да ипак има нечега што ће ти учинити радости; у мене има писмо од мојега брата Ђорђа.“ „Шта је с њиме, сине“, прекидох га ја, „зна ли он за нашу несрећу? Надам се да је мој син слободан од свега што његова бедна породица пати?“ „Јесте, оче“, одговори он, „сасвим је весео, расположен и срећан. Писмо његово јавља само добре гласове; он је љубимац својега пуковника, који му обећава израдити прво место које се упразни.“

„Знаш ли ти све то за извесно?“ повика моја жена, „знаш ли за извесно да ми се детету није што догодило?“ „Ништа, мајко“, одговори мој син; „видићеш писмо, које ће ти учинити највеће задовољство; и ако вас што год може утешити, оно ће вас, знам, утешити.“ „Али знаш ли ти“, понављаше она, „да ли је писмо од њега, и да је доиста тако срећан?“ „Јесте,

мати.“ одговори он, „зацело је његово, и он ће једнога дана бити дика и потпора нашој породици!“ — „Онда ја хвалим Промисао.“ повика она, што се моје последње писмо њему негде изгубило. Јесте, човече.“ настави она, окрећући се мени, „сад ћу признати, и ако се рука Божја тешко спустила на нас у другоме, у овоме је била милостивна. У последњем писму што сам га писала својему сину, пуна срдите горчине, заклињала сам га материнским благословом и ако је у њега мушко срце, да учини по правди оцу и сестри, да нас освети. Али нека је хвала ономе што управља свим стварима, оно се изгубило, те сам ја спокојна.“ — „Жено“, повиках ја, „зло си учинила, и у другој би прилици прекори моји били оптрији. О, какву си страховиту понору избегла, који би сахранио и тебе и њега, и упропастио вас! Заиста, Промисао је овде боље поступио према нама но ми сами. Он је сачувао мојега сина да буде отац и обраћа деци мојој када мене не буде. Како сам се неправедно жалио што ми је одузета свака утеха, кад, ето, чујем да је он срећан и не зна за наше несреће: сачуван кад устреба да помогне својој удовој мајци и да брани своју браћу и сестре! Али где су му сестре! Он сестара нема; њих нема, отеше ми их, а ја сам, тужан, пропао.“ „Оче“, прекиде ме мој син, „молим те допусти да прочитам његово писмо: знам да ће ти оно бити по вољи.“ На то, с мојим одобрењем, прочита ово што иде:

„Поштовани Оче,

„Одвојно сам се у мислима за неколико трену-
нутака од уживања што ме окружују, да би их упутио
на оно што ми је још милије, оно мило мало огњиште
на дому. Преда мном се у мислима ствара она беза-
злена група како слуша сваки ред овога писма с паж-
њом. Али колико год да сте на дому срећни, знам
да ће вам увећати срећу да чујете да сам ја потпуно
задовољан својим положајем, и да сам овде у сваком
погледу срећан.

„Наш пук добио је противну наредбу, и неће полазити ван краљевине. Пуковник, који ме уверава да ми је пријатељ, води ме собом у сва друштва где је познат, и, после прве походе, видим да ме примају с више уважења када је поновим. Прошле сам поћи играо с Леди Г —, и кад бих могао заборавити, знате кога, можда бих могао имати успеха. Али је мени суђено сећати се других, док сам ја заборављен од већине одсутних пријатеља; а у те, бојим се, морам уврстити и тебе, оче; јер сам за толико погледао да ме обрадује писмо од куће, све залуду. Оливија, а и Софија, обећале су ми биле писати, али су ме, изгледа, заборавиле. Кажи им да су оне мале вештице, и да сам у овом тренутку много љут на њих; али, опет, не знам откуда, и ако бих волео испсовати их мало, срце моје проговара нежнијим гласом. Реци им, дакле, оче, да их, ипак, много волим; а ја остајем вазда

твој послушни син.“

„У свима нашим несрећама,“ повиках, „колико нам треба бити захвалним што је бар један од наше породице слободан од онога што тримо. Бог нека га чува, и нека би ми син остао срећан, те да буде потиора својој удовој мајци и отац ово двоје нејачи што су све очинство што му сад завештавам. Нека би сачувао невиност њихову од кушања немаштинe и нека би их водно стазом части.“ Истом што ја изустих ове речи кад неки шум, као топот, као да долажаше одоздо из тамнице; убрзо се изгуби, и зачу се звекет од окова у ходнику што иђаше у моју собу. Уђе чувар тамнице, водећи собом човека сва у крви, рањена, и окована у најтеже гвошће. Ја са сажалењем погледах бедника како ми он прилажаше, али се ужаснух кад видех да је то мој рођени син. „Борђе мој! Борђе мој! тако зар да те видим! Рањена! Окована! зар је то срећа твоја! Зар се тако враћаш мени? О, да би ми од тога погледа срце на мах препукло, те да умрем!“

„Где ти је, оче, крепост твоја?“ одговори мој син, поузданим гласом; „ја морам погинути; мој је живот проиграо, нека их, нека га узму; моја је последња утеха што писам учинио убијство, и ако сам изгубио сваку наду да би ми се могло опростити.“

Унивах се за неколико минута да у себи савладам своје узбуђење. „О, сине мој, душа ми моја плаче у мени, гледајући те тако, не могу, не могу на ино. У часу када мишљах да си у добру и мољах се за тебе, да те тако видим! Окована, рањена! Али срећни су они што млади умру. А ја сам остарео, много остарео, и ето сам дочекао овај дан: да видим где ми деца падају пре времена око мене, а ја, несрећник, остајем да живим иза њих усред ове пропасте. Нека би све кетве што су икад кога стигле пале на убица деце моје. Нека би он, као ево ја, дочекао да види —“

„Стани, оче“, одговори мој син, „или ћу ја првенети са тебе. Шта, оче, зар си дотле заборавио своје године, свој свети позив, те да присвајаш себи Божију правцу, и шаљеш на више кетве које ће се убрзо спустити да падну на твоју оседелу главу. Не, оче, нека ти сада буде брига да ме припремиш за тешку смрт што ћу је ускоро морати поднети, да ме наоружаш надом и одлучношћу, да ме охрабриш, како ћу испити ону горчину што ће ми ускоро бити мој део.“

„Сине мој, ти нећеш погинути; ја знам да никаква твоја кривица не може заслуживати тако тешке казне; мој Ђорђе није могао сагрешити, ни учинити престапа са којег би му се стари његови постидели.“

„Мојој кривици, оче.“ одговори мој син, „нема, бојим се, опроштаја. Како примих материно писмо од куће, ја одмах сиђох овамо, одлучен да казим заводника наше части, и послах му поруку да ми изиђе, на коју се он не одазва собом, него посла четворицу својих слугу да ме ухвате. Једнога, који ме први нападе, раних, и, бојим се, тешко; али ме остали савладаше. Страшљивац је решен да ме законски тера; докази су непоречни: ја сам га изазвао, и како сам ја први престапио закон, не видим никакве наде да би

ми могло бити опроштаја. Али ти си ме често усхићавао твојим поукама у крешти; дај да их сад, оче, видим у твојему примеру.“

„И хоћеш их видети, сине мој. Ја сам се сад уздигнуо над овим светом и нада свима милинама што их он пружа. Од овога часа раскидам ја у срцу својему све везе што га држе за земљу и готовим се да нас припремим обојицу за вечност. Јесте, сине мој, ја ћу показивати пута и моја ће душа твоју упућивати навише, јер ћемо се узнети заједно. Сад видим и уверен сам да овде не можеш очекивати опроштаја, и само те могу поучити да га потражиш на вишњем суду, на којему ћемо обојица ускоро одговарати. Али немој да будемо тврди са својим поукама, него дај да учинимо дѣла и нашим друговима у тамновању; добри тамничару, допусти им нека постоје овде док се ја будем трудио да их поправим.“ Кад то рекох, успех се да се подигнем са своје сламе, али немаћих снаге, него се само могах завалити назад. Затвореници се искупише по мојем упуству, јер вољаху чути мојега савета; мој син и мати му придржаваху ме једно с једне, а друго с друге стране; погледах, и видех да није остао нико, и онда им се обратих овом поуком.

ГЛАВА XXIX.

Показује се како Промисао поступа правично према срећнима и несрећнима овде на земљи; како, по природи задовољства и бола, бедници за своје патње морају примити награду у животу иза овога.

„Пријатељи моји, децо моја и сапатници! Кад узмем премишљати како је распоређено добро и зло овде на земљи, видим да је много дато човеку да ужива, али још више да пати. Да бисмо испитали сав свет, не бисмо нашли једнога човека толико срећна да му не би ништа остајало да зажели; а посведневио видимо их тисућама који, самоубијством, показују да им ништа није остало да му се надају. У овоме жи-

воту, дакле, чини се да не можемо бити потпуно блажени, али можемо бити потпуно бедни.

„Зашто би човек тако осећао бол; зашто би било потребе да будемо бедни те да би се постигла свеопшта срећа: зашто би, кад су сви други системи савршени услед савршенства делова што их састављају, заради савршенства великог система, потребни били делови који су не само потчињени другима, него су и несавршени по себи? То су питања која се никада не могу расправити а могу бити и бескорисна да би и била знања. (О томе је Промисао нашао за добро да омете нашу радозналост, и задовољно се што ће нам пружити чиме ћемо се тешити.

„У тој невољи, човек је потражио пријатељску помоћ философије: а небо му је, познајући да она није кадра утешити га, дало на помоћ веру. Утехе од философије врло су забавне, али су често погрешне. Она нас учи да је живот пун милине, само ако их ми хтеднемо уживати: а с друге стране, опет, да, ако и не можемо избећи патњи овде, живот је кратак, те ће и оне брзо проћи. Тако те утехе побијају једна другу: јер ако је живот место од милина, краткоћа његова мора бити да је несрећа, а ако је дуг, јади наши се само дуже протежу. Тако је философија слаба; али вера зна боље тешити. Човек је, учи нас она, овде на земљи да упућује дух свој и спрема га за друго бо-равниште. Када праведник остави своје тело и буде само светао дух, он ће видети где је овде стварао себи рај од среће, а бедник, који се поводио за својим пороцима и окаљао се њима, ужасава се од својег тела, и познаје да је у напред навучао на себе освету неба. Вере нам се, дакле, треба придржавати у свакој прилици живота као најпоузданије утехе наше: јер, ако смо већ срећни, милина је помислити да ту срећу можемо учинити да јој не буде конца; а ако смо бедни, утешно је помислити да има места где ћемо се смирити. И тако, срећнику вера пружа благовање и на даље, а беднику избављење од бола.

„Али вера, ако и јесте врло милостивна свима људима, обриче нарочите награде невољницима: бол-

нима, нагима, напуштенима, потлаченима, и робовима највише је обећано у нашем светом закону. Оснивалац наше вере сваком се приликом казује да је пријатељ невољнима и инако, а не као лажни пријатељи овога света, сву своју милост намењују остављенима. Они што не мисле осуђивали су то као пристрасност, као претпостављање оних у којих није заслуге. Али они никад не помишљају да ни небу самом није у власти да понуду бесконачне среће учине толиким даром срећнима колики је он невољнима. Онима првима, вечност је само једно блаженство, јер највише увећава што већ имају. Последњима је она двогуба добит; јер она уклања њихов бол овде, и награђује их небеским блаженством после.

„Али је Промисао, у другоме погледу, милостивији према сиромашу но према богатоме; јер он, као год што чини да он више зажели за животом после смрти, тако му утире и пут у њ. Невољници су задуго знали за сваки вид страхоте. Човек од невоља мирно склани очи, јер нема имања да за њим зажали, и мало има веза да га задржавају на поласку; он само осећа природну стрепњу на последњем растајку, а она није ни у колико већа од оне са кога се он и пре тога често обезбацио; јер, после извесног степена бола, сваки нови пролом што га смрт отвара у снази, природа милостиво покрива неосетљивошћу.

„Тако је Промисао бедницима доделио двоје да имају над срећницима овога света, да су срећнији кад умиру, а на небу да их чека виша милина што потиче од противности у уживању. А ово друго, пријатељи, није мало, и чини се као да је једна од милина сиромаша у причи; он је био већ на небу, и осетио све милине што их оно пружа; као већа његова срећа помиње се да је некада био бедан, а сад да је утешен; да је некада знао шта је то бити невољан, а сад осећа шта је то бити срећан.

„Тако видите, пријатељи, где вера чини што филозофија не би никда могла учинити; она показује како небо правично поступа према срећнима и несрећнима, и доводи све људско уживање на исту го-

тово меру. Оно за после пружа и богату и сирوماху исту срећу и исте наде да је постигну; ако је богати у добитку што овде ужива у милинама, сиромасима то задовољење што зна шта је то некада бити несрећан на после увенчан срећом којој нема конца; а то, ако би се и узело да је мала добит, по томе што је вечна, она трајањем својим накнађава што би је времена срећа великаша превазилазила обилатошћу.

У томе су, ето, утехе што их невољници имају за себе и с којима су они изван осталог света; у другоме су они испод њега. Они који би хтели познати невољу сиромаса треба да виде живот и поднесу је. Причати о томе шта они временом добивају, значи само понављати што нико нити верује нити твори. Ђуди који имају што им за живот треба, нису сиромаси, а они који тога немају, морају бити бедни. Да, пријатељи моји, ми морамо бити бедни. Никакви ташти напори бујне маште не могу утолити потреба природе: нису кадри дати мирисне свежине влажним испарењима тамнице, ни олакшати болу срца које се цени од јада. Нека филозоф са својега меког узглавља прича да се можемо одупрети свему томе. Сам је напор да се одупремо највећи бол. Смрт је ништа, и сваки је човек може поднети; али су муке тешке, и њих никакав човек не може сносити.

„Нама би, дакле, пријатељи, обећана срећа на небу требала бити нарочито драга; јер ако би нам награда била само овога света, онда смо ми најнесрећнији од свих људи. Кад погледам по овим мрачним зидинама што су подигнуте да нас страше као год што нас затварају, — погледам ову светлост што је само колико да се виде страхоте овога места: ове окове што их је тиранија наметнула или преступи учинили потребним, — погледам ова испијена лица и чујем ове уздахе, о пријатељи моји, како ће нам то небо дивно заменити! Летети просторима безграничним као што је ваздух, купати се у сунчаном зраку вечного блаженства, певати вековечите песме похвалнице, немати над собом господара да нам прети, ни да нас вређа, него вазда имати на очима само Доброту; кад

на то помислим, смрт ми долази као гласник добрих гласова; кад на то помислим, најоштрија стрела њена постаје штап потпоре моје; кад на то помислим, шта је онда и шта вреди живот? кад помислим на то, шта је онда што не би требало отурити од себе? Краљеви у дворовима својим требали би уздисати за таквом добити, а ми, овако понижени, ми бисмо се требали свом душом радовати да је постигнемо.

„Хоће ли све то бити наше? Хоће бити наше, ако се само о томе постарамо, и, што нам је на утеху, сачувани смо од многих искушења што би нас заустављала да то постигнемо. Потрудимо се само око тога, и оно ће за извесно бити наше, а, што је још једна утеха, биће ускоро; јер, ако се обазremo на свој прошлм живот, видећемо како је кратак, а ма шта мислили о остатку живота, видићемо да он још мање траје; што смо старији, дани као да бивају све краћи, и што се више познајемо с временом, оно се све мање уставља у својем току. Зато, утешимо се, јер ће ускоро бити нашему путу крај; ускоро ћемо спустити тешко бреме што га је небо навалило на нас; и ако смрт, једини пријатељ невољника, за мало и вара утрућеног путника, и, као оно видокруг, све бежи испред њега, неизвесно ће и ускоро доћи време када ћемо отпочинути од труда својега; кад нас богати силници овога света неће газити; када ћемо се пуни милине опомињати патња својих овде доле; када ћемо бити окружени својим пријатељима; када ће блаженство наше бити неискazано, а поврх тога још, неће му бити конца.“

ГЛАВА XXX.

Отварају нам се повољнији изгледи. Не дајмо се саломити, на ће се срећа најпосле окренути у нашу корист.

Кад ја тако сврших и слушаоци се моји уклонише, тамничар, који беше један од најдушевијих људи тога запата, рече ми како се узда да му нећу примити за зло, пошто чини што му је дужност, те мојега сина мора преместити у тврђу хелију, али да ће

му бити слободно да ме обиђе сваког јутра. Захвалих му се на његовој доброти, руковах се са својим сином, и рекох му збогом и да има на памети велику дужност која га чека.

Затим опет прилегох, и једно од деце седе крај мене да ми чита, кад уђе Џенкинсон да ми јави да има гласова о мојој кћери; како је, пре једно два часа, некакав човек видео у друштву с неким страним господином, и да су се зауставили у једном оближњем селу да се заложу, и као да се враћају у град. Истом што он јави тај глас, кад уђе тамничар, пуи журбе и пуи радости, да ми јави да ми је кћи пађена. Мало затим дотрча Мојсије, вичући да му је сестра Софија доле и да долази овамо са старим пријатељем нашим Г. Барчелом.

Још је он био у речи, кад уђе моја мила кћи, и сва раздрагана притрча да ме пољуби, готово извап се од радости. „Ево, оче.“ рече мило дете. „ово је честити човек којему дугујем за своје избављење, овога господина срчаности имам захвалити за своју срећу и своју безбедност.“ Ту је Г. Барчел, који изгледаше да је још радоснији по она, пољуби, и тако је прекиде у ономе што још хтеде рећи.

„Ето, Г. Барчеле.“ рекох ја. „у каквом нас бедну стану затичете: и ми смо сами други а не они који бесмо када нас последњи пут видесте. Ви сте нам свакад били пријатељ, и ми смо давно већ познали како смо се огрешили о вас, и кајали смо се за своју незахвалност. После оног нашег ружног поступка према вама, срамота ме је готово да вам у очи погледам; али се надам да ћете ми опростити, јер ме је био обмануо низак и сраман бедник, који ме је, под маском пријатељства, упропастио.“

„Немам вам шта праштати.“ одговори Г. Барчел, „јер нисте ни заслужили да на вас будем љут. Ја сам и онда донекле увиђао вашу заблуду, али, како писам био кадар отклонити је, могао сам само сажаљевати је.“

„Вазда сам мислио.“ рекох на то, „да је у вас племенита душа; а ето сад то и видим. Али, испричај

ми. чедо моје, како си избављена и какви су то били лупежи што су те одвели собом.“

„Веруј, оче.“ одговори она, „ко је био онај лупеж што ме је одвукао собом, то ни сама не знам. Како смо се мати и ја шетале, он испале иза нас, и готово пре но што сам могла викнути за помоћ, увуче ме у поштанска кола, и у часу коњи појуреше. Успут сам сретала више њих, које сам дозивала у помоћ, али се они не освртаху на моје запомагање. Међутим је онај лупеж чинио све да ми не да викати; час би ми ласкао, час, опет, претио, и клео се да ми неће чинити никаква зла, само ако будем ћутала. У то сам била подерала платно које он беше навукао, и, кога да из далека видим, него нашег старог пријатеља Г. Барчела, где иде брзо као и обично, с оним његовим великим штапом са којег смо га толико дирали. Чим нам је пришао толико да се могло чути, викнух га по имену, и мољах за помоћ. Више пута сам тако викала; и он, онда, громким гласом, викну постиљону да стане; али се момак на то не осврташе, него тераше још брже. Мислила сам, не може нас никако стићи; кад, не би ни минут, а ја видех где Г. Барчел дотрча до коња и једним ударцем свали постиљона на земљу. Коњи, како он паде, сами од себе стадоше; а онај лупеж искочи, искућући и претећи, исука свој мач, и заповеди му да се уклони, иначе да ће бити зло по њега; али Г. Барчел прискочи, и преби му мач на комаде, па га онда гоњаше готово за четврт миље; али онај побеже. У то сам и ја била изашла да бих својему избавиоцу била на помоћи; али се он ускоро у триумфу врати мени. Постиљон, који беше дошао себи, хтеде такође побећи; али му Г. Барчел нареди да седне опет на своје место, иначе да ће зло проћи, и да тера патраг у град. Видећи да нема куд, он, устежући се, пристаде, и ако се, мени бар, чинило да је рана, коју је добио, опасна. Свим се путем тужно како га боли, те се на послетку Г. Барчелу сажали, и, на моју молбу, замени га другим, код неке брчме где смо се били увратили при повратку.“

„Добро си ми дошла, дете моје.“ рекох. „а и ти, њен витешки избавиоче, да си ми по хиљаду пута добродошао. Ако вас и немамо ничим дочекати срца су наша спремна за ваш дочек. Г. Барчеле, ви сте избавили моју кћер, и ако мислите да је она каква награда, она је ваша; ако пристајете да се ородите с породицом сиромашном као што је моја, узмите је, поиштите њен пристајак, срце њено знам да је ваше, и нека буде ваша. И то ћу вам рећи, Господине, да вам дајем не мало благо; њу су, истина је, славили са њене лепоте, али не мислим ја то, ја вам дајем благо што га она носи у души својој.“

„Ја мислим, Господине,“ рече Г. Барчел, „да сте ви упознати с мојим приликама и да знате да ја нисам кадар издржавати је онако како она заслужује?“

„Ако је то што помињете,“ одговорих ја, „зато да избегнете моју понуду, онда ја одустајем; али ја не знам човека да би је заслуживао колико ви; и да бих имао хиљаде да дам уз њу, а хиљаде њих да је траже у мене, ја бих, опет, изабрао најпре мојега честитога, врснога Барчела.“

Он на све то ћуташе, а то као да је значило одбијање које нас довођаше у забуну: без икаква одговора на моју понуду, запита да ли бисмо могли добити што за јело из оближње крчме, кад му рекоше да можемо, он нареди да нам се донесе најбољи ручак што се може тако на брзу руку спремити. Поручи још и дванаестину боца најбоља вина што имају и неке напитке за мене да се окрепим; додаваше, смешећи се, да хоће и он једном да се није и потроши, јер, ако и јесте у тамници, никад, говораше, није био боље расположен да се провесели. Убрзо дође и момак из крчме, и поче успремати за ручак. Столом нас послужи тамничар, који се виђаше необично услужан: разместише како треба вино по столу, и унесе два врло добро зготовљена јела.

Моја кћи још не беше чула у какву јој се жалосну положају налази брат, а ми ниједно не бејасмо ради помутити јој радост њену казујући јој што о томе. Али сам се ја узалуд упињао да изгледам весело; не-

воља мојега несрећнога сина надвлада све моје напоре да се претварам; те тако, на послетку, немадох куд, него да помутим нашу веселост и да испричам његову несрећу и изјавим своју жељу да би му било допуштено да подели са нама ово мало тренутака задовољства. Пошто ми гости дођоше себи од упрешћења што га на њих произведе моје причање, затражих да буде примљен у друштво и Г. Џенкинсон, мој друг у тамници, и тамничар с необичном поизиношћу одобри што тражах. Тек што се зачу у ходнику звекет од окова мојега сина, а сестра му нестрпељиво истрча преда њ. Г. Барчел, међутим, запита ме да ли мојему сину није име Ђорђе, и кад му ја то потврдих, он и даље настави ћутати. Чим мој син уђе у собу, могах опазити како погледа Г. Барчела изненађено и с цуно поште. „Ходи сине,“ рекох, „и ако смо пали ниско, опет је Промислу било угодно да допусти те да нам бол наш мало умине. Сестра нам се твоја повратила, а ово јој је избавилац; томе честитоме човеку дугујем што још имам кћер; пружи му пријатељску руку, сине; он заслужује нашу најтоплију захвалност.“

Мој син као да се за све то време не осврташе на оно што ја говорих, него и даље стајаше непомичан на пристојном одстојању. — „Драги брате,“ повика његова сестра, „што се не захвалиш мојему доброме избавиоцу? Они што су храбри треба свакад да воле један другога.“

Он и даље стајаше ћутећи и зачуђено, док на послетку наш гост, кад опази да га је он познао, узе све своје урођено достојанство, и рече мојему сину да приђе. Још никад дотле не видех ништа да би било тако донеста величанствено као изглед који он узе у овој прилици. Највеће што има на свету, вели неки филозоф, то је добар човек који се бори са злом срећом; али и има нешто веће, а то је добар човек који долази да у њој помогне. Пошто је за неко време гледао мојега сина као с висине, рече: „Видим опет, несмишљени дераице, да је иста кривица“ —, али га ту прекиде један од тамничарских момака, који дође да нам јави да нека отмена личност, која се увезла у град

колима и с више њих пратилаца, шаље господину што је с нама свој понизни поздрав и моли да чује кад може изићи преда њ. „Реци томе,“ повика наш гост, „нека чека док будем имао кад примити га“; па онда окренув се мојему сину настави: „Видим да си ти, пријатељу, учинио исту ону погрешку са које сам те ја осуђивао и за коју ти закон спрема једну од најправеднијих својих казни. Ти, можда, мислиш што свој живот не цениш ни у што да си по томе властап узети га другоме; али каква је, Господине, разлика између онога што излази на двобој и излаже опасности живот који нема цене и убилаца који чини што и он, само са већом својом безбедношћу? Је ли превара коцкарева што мања зато што наводи да је и он положио улог?“

„За Бога, Господине,“ повиках ја, „ко сте да сте, сажалите се једноме заблуделоме створењу; што је учинио, учинио је да би послушао мајку своју, која га је, до срца увређена, заклела благословом својим да освети њену увреду. Ево, Господине, писма које вас може уверити о њеној нерасуђености и умалити његову кривицу.“

Он узе писмо и брзо га прочита. „Ово,“ рече, „ако и није потпуно оправдање, ипак толико ублажава његову кривицу да ме наводи да му опростим. Ви се, Господине,“ настави он, узимљући мојега сина љубазно за руку, „видим чудите се шта ћу ја овде; али сам ја често обилазио тамнице у приликама мање пријатним но ова што је. Дошао сам да видим како ће се одати правда честиту човеку којег ја најискреније уважавам. Ја сам задуго био прикривен посматралац добра што га је твој отац чинио. Ја сам у његовој кућици уживао уважање непомућено ласкањем и, крај миле простоте око његова огњишта, налазио среће коју дворови не дају. Мој је синовац извештен да долазим овамо, и видим, стигао је: било би неправично и према њему и према вама да га осудим без испита; ако је било неправде, биће и поправке; то слободно могу рећи да се не хвалим. Сер Виљаму Торихилу нико није могао пребацити да је неправичан.“

Сад ми видесмо да личност коју смо за толико примали као незнатна забавна друга, није нико други до чувени Сер Виљам Торихил, за чије добродетељи и настраности мало ко да није знао. Сиромашни Г. Барчел био је у ствари човек велика имање и од велика утицаја, којег су сабори слушали с одобравањем и странке с убеђењем; који је био пријатељ својој земљи, а одан својему краљу. Моја жена, веселница, сећајући се своје раније слободе с њиме, као да беше жива премрла од страха; а Софија, која га је до пре неколико тренутака сматрала као својег, видећи сад огромно одстојање са његова богатства, не могаше сакрити својих суза.

„О, Господине,“ говораше моја жена сва покуњена, „можете ли ми како опростити? Увреде што претрпесте од мене кад сам последњи пут имала ту част да вас види у нашој кући, и шале што сам их дрско водила с вама, те ми шале, Господине, бојим се, не можете никад опростити.“

„Драга и добра моја Госпођо,“ одговори он, смећећи се, „ако сте се ви пашалили, и ја сам вам одговорио; ето друштва, нека каже да ли моје шале нису ваљале као год и ваше. Право да речем, ја не знам никога на кога би сад био љут, осим онога неваљалца што ми је онако поплашио ову моју малу девојку. Нисам имао кад ни да неваљалца добро загледам, те да бих га могао описати у обзирани да га хватају. Можете ли ми ви рећи, драга моја Софија, да ли бисте га познали да га опет видите?“

„Заиста, Господине,“ одговори она, „не умем вам то казати; него, сад се опомињем, имао је велику белугу више једне обрве.“ „Извините, Госпођице,“ прекиде је Џенкинсон, који је ту био, „будите тако добри те ми реците да ли је носио своју, црвену косу¹.“ „Јесте, мислим да јесте,“ одговори Софија. А је ли ваша милост,“ настави он, обраћајући се Сер Виљему, „опазила како су му дугачке ноге?“ „Не знам колике

¹ У прошлом столећу људи су на Западу носили туђу косу, обично оплетену у кратак перчи и у овоме траку, везану на узао.

су му.“ рече баронет, „али сам се уверио да су брзе; претече ме, а то сам све мислио да би мало њих у краљевини могло.“ „Молим вашу милост,“ повика Џенкинсон, „знам га сад; зацело је он, најбржи човек у целој Енглеској; победио је Шивајра из Њукасла; зове се Тимотије Бакстер; знам га врло добро, а знам и само место где се сад склопио. Ако би ваша милост хтела наредити Г. Тамничару да пусти двојицу својих људи са мном, обвезујем се довести га најдаље за један сахат.“ На то дозваше тамничара, који се у часу појави, и Сер Виљам га запита познаје ли га. — „Молим вашу милост,“ одговори тамничар, „познајем добро Сер Виљама Торихила; а свако ко што о њему зна, воли знати и више.“ „Добро дакле,“ рече баронет, „ја тражим да допустите да овај човек и двојица од ваших момака оду неким мојим послом; пошто сам ја у Примирителном Одбору, моја ће брига бити да то оправдам.“ „Довољна је ваша реч,“ одговори овај, „можете их слободно, сад ако хоћете, послати преко све Енглеске, где год ваша милост за добро пађе.“

По пристању тамничареву, послаше Џенкинсона да тражи Тимотија Бакстера, а ми се дотле смејасмо ревности нашег најмлађег мушкарца Вила, који управ беше ушао и вешао се о врат Сер Виљаму да га пољуби. Мати га његова хтеде оног часа казнити заради његове слободе; али јој не даде овај врли човек, него узе дете, онако подерано, на колени: „Шта, Виле, бучове мој,“ рече му, „зар се сећаш твога старога пријатеља Барчела? А ти, Диче, честита старино, зар си и ти ту? Да видите да вас нисам заборавио.“ Како то рече, даде им сваком по велики комад медена колача, на који се они, веселици, наклонише, пошто су то јутро добили били тек мршав доручак.

Поседасмо сад за ручак, који се већ беше готово охладио; али ми пре тога, како ме је још рука боловала, Сер Виљам нешто прешиса, јер је од забаве био изучио лекарство и био не мало вешт у томе; послаше апотекару који беше у месту, привише ми руку, и готово оног часа би ми лакше. О ручку нас је служио сам тамничар, који хтеде учинити нашему

госту сваку част што само могаше. Али пре но што добро доручасмо, дође друга порука од његова синовца, који мољаше да му допусти да изиђе преда њ, те да докаже своју невиност и часност; ту молбу баронет одобри, и нареди да Г. Торихила пусти унутра.

ГЛАВА XXXI.

Рапије добро плаћа се с неочекиваним интересом.

Г. Торихил уђе с осмејком, без којег је мало кад био, и пође да загрли стрица, што овај одби с погледом пуним презрења. „Оставите се, Господине, сад улагивања,“ повика баронет, и оштро га погледа; „једини пут што води мојему срцу, пут је часности; а ја овде видим свакојаке преваре, кукавштине и кињења. Како то, Господине, да се тако нечовечно поступа с овим јадним човеком, о којему знам да сте му се издавали за пријатеља? Кћи му срамно заведена, и то да му буде награда што вас је примио у кућу, а он сам бачен у тамницу, можда само зато што није хтео отрпети те увреде. И син његов, којему ниси смео мушки изићи —“

„Може ли бити, Господине,“ прекиде га његов синовац, „да би ми стриц могао узети као кривицу оно о чему ме је толиким саветима учио да га се клоним?“

„Ваш је прекор,“ рече Сер Виљам, „праведан; паметно си и добро радио у тој прилици, и ако не у свему како би ти отац био радио; брат је мој био сушта часност; а ти — да, ви сте у овој прилици радили сасвим како треба, и ја вам то најживље одобравам.“

„А ја се уздам,“ рече његов синовац, „да ће се показати да ми поступак ни у другоме не заслужује покуде. Ја сам, Господине, бивао с ћерком овога господина на неколиким јавним забавама; што је било нерасудност, пакост је крстила рђавијим именом, те се узело говорити да сам је преварио. Ишао сам собом

Њезину оцу, да ствар на чисто изведем, како неће жалити на мене, а он ме је дочекао само ружењем и грдњом. Што се тиче осталог, откуда он овде, о томе вас могу најбоље обавестити мој адвокат и мој настојник, јер ја њима остављам да управљају свим пословима. Ако је он направио дугова, и неће, или није кадар да их плати, њихово је да поступне овим начином, и ја не видим никакве пакости или какве неправде, послужити се законитим средствима за наплату.“

„Ако је то“, рече Сер Виљам, „тако како ви представисте, у вашој погрешци нема ничега што се не би могло опростити; и, према да сте могли поступати милостивије, те не дати да овај господин трпи да га киње гори од њега, ипак вам је поступак био, ако ништа, а оно правичан.“

„Он не може порећи ни једне ситуације“, одговори поседник: „ето га, нека порече, ако може; а више њих од мојих слугу готови су потврдити то што кажем. И тако је, Господине“, настави он, кад виде да ја ћутим, а нисам доиста могао побити га: „и тако је, Господине, невиност моја доказана; и ма да сам ја, на ваше заузимање, готов опростити овоме господину све друго, то што је покушавао да ме омаловажи код вас, пробуђује у мени срџбу коју нисам кадар савладати; и то још кад му се син од истине спремао да ми узме живот: то, велим, толики је преступ да сам ја решен да пустим нека закон чини своје. Ево овде у мене позива који ми је он послао, и два сведока који ће потврдити; један је од мојих слугу опасно рањен; и баш да би ме и стриц мој одговарао, а знам да он то неће чинити, хоћу нека буде како правда тражи, и нека плати главом.“

„Чудовиште“, повика моја жена, „зар ти је мало било освете, него хоћеш да и моје јадно дете осети твоју свирепост? Ја се надам да ће нас добри Сер Виљам заштитити, јер је мој син невин као невино дете: уверена сам да је невин, он никад никоме није зла учинио.“

„Госпођо“, одговори добри човек, „колико му год ви желите да се избави, толико му исто желим и ја:

али ми је жао што је кривица његова очигледна; и, ако мој синовац, остане при својем, —“ али нам сад пажњу привуче појава Џенкинсона и оне двојице тамничаревих људи, који уђоше вукући собом висока, господски одевена човека, који сасвим одговараше опису оног лупежа што ми је био одвукао кћер. „Ево“, повика Џенкинсон, гурајући га унутра, „ево га ухватисмо; ако има кога да је за Тајборн,¹ овај је“.

Чим Г. Торихил спази притвореника и Џенкинсона, који га држаше, он као да се трже од ужаса. Знајући да је крив, побледе у лицу и био би се уклонио, али Џенкинсон, који виде шта он хоће, задржа га. „Шта, сквајре“, повика он „зар се стидите старих својих познаника, Џенкинсона и Бакстера? Тако сви великаши заборављају своје пријатеље, само што ја нећу да заборавим вас. Част ми је јавити вашој милости“, настави он, обраћајући се Сер Виљаму, „да је наш притвореник већ све признао. То је тај господин што кажу да је онако опасно рађен; он изјављује да га је Г. Торихил први навео да учини што је учинио; он му је дао хаљине што их сад носи, како би изгледао на господина, и да му је нашао поштанска кола. Договорили су се били да он госпођицу одведе на једно склонито место, и ту да јој прети и застрашава је; а Г. Торихил међутим да наиђе, као случајно, да је избави и да се окрену мало борити, па он онда, да побегне, те да тако Г. Торихил добије бољу прилику да придобије њену наклоност, што би јој се представљао као њезин брашилац.“

Сер Виљам се опомену да је капут виђао често на својем синовцу; а све остало притвореник потврди ближим изказом и заврши како му је Г. Торихил често говорио да се загледао у обе сестре у исто време.

„Боже“, повика Сер Виљам, „какву сам змију отхранио у недрима! И како се још чинио да му је толико стало да се изврши правда. Нека му она и буде; вежите га, Г. Тамничаре, — тек, стапите, бојим се, нема законита основа да се он притвори.“

¹ Место у Лондону где су некада вешани они које би осудили на смрт.

На то Г. Торихил, с највећом понизношћу, уземолити да се два таква покварена бедника не примају као сведоци против њега, него да се испитају његови момци. — „Ваши момци“, одговори Сер Виљам, „бедниче, не зови их више својима; добро, да чујемо шта они имају рећи; зовите његова настојника.“

Настојник, кад га уведоше, одмах, по изгледу његова бившег господара, познаде да је сва власт његова била и прошла. „Реци ми“, повика Сер Виљам строго, „јеси ли ти кад видео заједно твојега господара и тога тамо што је одевен у његове хаљине.“ „Јесам, ваша милост“, рече настојник, „хиљаду пута: он му је увек доводио његово женскиње“. „Шта“, прекиде га млади Г. Торихил, „и то мени у очи!“ „Јесте“, одговори настојник, „и свакоме другоме. Право да вам кажем, Г. Торихиле, ја нишита сам вас кад волео, ни марио за вас, и хоћу да вам кажем што ми је на срцу.“ — „А сад“, рече Џенкинсон, „реци његовој милости, знаш ли што о мени.“ — „Не могу рећи“, одговори настојник, „да знам много добра о вама. Оне вечери кад је кћи овога господина изварана и доведена нашој кући, и ви сте били један од тих.“ „Видим“, повика Сер Виљам, „красна си сведока довео да докаже твоју невиност; срамото од човека! да се помешаш с таквим бедницима!“ Па настави свој испит: „Ви ми кажете, г. настојниче, да је ово човек што му је довео кћер овог старог господина.“ „Није, ваша милост“, одговори настојник, „није је он довео, јер се о томе старао сквајр собом; али је он довео свештеника, који их је привидно венчао.“ „Тако је, на жалост“, повика Џенкинсон, „не могу порећи, тај је посао био намењен мени, признајем на своју срамоту.“

„Воже“, узвикну баронет, „како се све у мени буни са свакога новог његовог неваљалства што се обелодани! Сва је кривица његова сад очигледна; и ја видим да га је, што је овако терао ствар, тако учила његова злоба, кукавиштво и осветљивост. Г. Тамничаре, ослободите, на мој захтев, овога младог официра, сада нашега заточеника, и ослоните се на мене што се тиче последица од тога. Моје ће старање бити

да ствар изнесем у правој светлости својему пријатељу, судији који га је затворио. Али где је сама госпођица? Нека изиђе да се суочи с овим бедником; желим да чујем каквом је он то вештином завео. Замолите је нека уђе. Где је она?“

„Е мој Господине,“ рекох, „то ме питање у срце дира; био сам некада срећан и имао кћер, али њезине несреће —“ ту бих прекинут у ономе што хтедох рећи; јер, ко да се појави, него Госпођица Арабела Вилмотова, која се као сутра требала венчати с Г. Торихилом. Она се необично изненади кад ту пред собом виде Сер Виљема и његова синовца; јер је била дошла сасвим случајно. Десило се, некако, да су она и стари господин, отац јој, пролазили кроз град, идући њезиној тетки, која је наваљивала да јој свадба буде у њезиној кући; зауставише се, да би се заложили у некој крчми на другом крају града. Отуда с прозора случајно спази једнога од мојих мушкараца где се игра на улици, и одмах посла момка да јој доведе дете, те од њега чу нешто о нашим несрећама; али још не знађаше да им је Г. Торихил узрок. И ако је отац у више маха одговарао, говорећи јој како је неприлично ићи у тамницу да би нас обишла, то не поможе; она рече детету да је поведе, и оно тако учини; и тако нас изненади баш у одсудном тренутку.

А овде не могу а да не поменем нешто о овим случајним састанцима што, и ако се они дешавају сваки даном, ретко кад да у нас пробуде изненађење, осем у каквој ванредној прилици. Какву срећну стицају прилика не захваљујемо ми за сва задовољства и угодности у животу. Колико се привидних случајности мора стећи да бисмо били одевени или нахраћени. Тежак треба да је расположен за рад, дажда треба да падне, ветар треба да напне једрила на галији, иначе ће толико њих остати ненамирено.

Сви смо за неколико тренутака ћутали, а у моје се лене ученице, јер тако сам звао младу госпођицу, видело на лицу жаљење и изненађење, што јој је лепоту чинило још већом: „Заиста, драги Г. Торихиле,“ рече сквајру, о којему мишљаше да је дошао да нам

се нађе, а не да нам пакости. „мало се срдим на вас што сте овамо дошли без мене, или ми нисте рекли у какву се стању налази [породица нама обима тако драга; ви знате да би и мени било мило учинити што да помогнем својем пречасном учитељу, кога ћу свагда уважавати, као род што је и вама. Видим да и ви, као и ваш стриц, налазите задовољства да чините добра а да се не зна.“

„Он налазити задовољства да чини добра.“ повика Сер Виљам, прекидајући је. „Не, драга моја, задовољства су његова ниска као и сâм што је. Ви у њему, Госпо, видите неваљалца да је он поруга Ђудском имену, бедника, који је, пошто је овом јадном човеку завео кћер, пошто је сновао планове против невиности њезине сестре, бацио оца у тамницу, а старија његова сина у окове, што је имао мушкога срца да стане пред њена заводника. Допустите ми, Госпо, да вам сад честитам што сте избегли наручју таква чудовишта.“

„До Бога мени.“ повика мила девојка: „како сам ја преварена! Г. Торихил ми је казао као извесно да је старији син овога господина, Капетан Примроз, с младом својом отишао у Америку“.

„Слатка моја Госпођице“, повика моја жена, „он вам није причао ништа друго до саме неистине. Мој син Ђорђе није никада остављао краљевине, нити се он кад венчао. И ако сте ви њега оставили, он је вас и сувише волео да би мислио о којој другој; и ја сам од њега чула да ће због вас и умрети нежењен.“ Затим се настави на широко причати о истинској љубави својега сина: изнесе двобој његов с Г. Торихилом у правој светлости: од тога брзо пређе на преваре сквајрове, на његова привидна венчања, и заврши најодвратнијом сликом његова кукавинства.

„Боже благи,“ повика Госпођица Вилмотова, „како сам била близу ивице пронасти! и како се радујем што сам јој избегла! — Десет хиљада неистина напричао ми је овај господин. На послетку се и томе домислио да ме увери како ме не везује обећање јединоме човеку којег сам ценила, јер је он неверан.

Својим обманама научио ме је он како ћу се гнупати човека честита и племенита.“

Дотле су ми и сина ослободили били окова правде, пошто се показало да је човек који је требао бити рањен варалица. Г. Џенкинсон, који му се нађе да га послужи као момак, наместио му је косу и снабдео га свим што је било потребно те да изгледа како треба господски. Уђе лено одевен у своју униформу; и, таштину на страну (јер сам се ја узнео над њом), изгледао је не може бити лепши у својем војничком оделу. Кад уђе, он се Госпођици Вилмотовој смерно и из далека поклони, јер још ништа није знао о промени што му је мати произвела својом речитошћу у његову корист. Али никакви прописи не могаху задржати његову вереницу да, поруменивши и пуна нестриљена, не потражи опроштаја. Сузе њене, погледи, све је то чинило да се открије шта је у срцу истински осећала, што је заборавила своје раније обећање и допустила да је обмане варалица. Син мој био је веома изненађен њеном милошћу, и чисто не могаше веровати да је то јавна. „Ванста Госпо“, повика он, „то је само обмана. Ја то нисам заслужио. Толико блаженство и сувише је среће.“ „Не, Господине,“ одговори она, „ја сам била обманута, срамно обманута, иначе ништа не би било могло учинити да се огрешим о своје обећање. Ви знате моје пријатељство, знали сте га изодавна; заборавите што сам учинила, и, као што сам вам се некада заклињала на верност, тако вам то и сад понављам: знајте да ако Арабела не може бити ваша, другога она неће никада бити.“ „Нити ћете бити другога“, повика Сер Виљам, „ако ја што могу у вашег оца.“

То би довољно мојем сину Мојсију, који одмах отрча у врчму где је био стари господин, да му јави о свему што се догодило. Сквјар, међутим, кад виде да је са сваке стране пронао, и видећи да се од ласкања и претварања нема ничему надати, мишљаше да ће најнаметније бити да окрене другчије и да погледа право у очи онима што су се на њега дигли. И тако, остављајући сваки стид, показа се створен, огорели

неваљалац. „Ја видим“, повика он, „да овде немам очекивати никакве правде: зато сам одлучио да је сам себи прибавим. Треба да знате, Господине“, и ту се окрете Сер Виљаму, „да ја нисам више сиромашак који зависи од ваше милости; њу ја презирем. Мени ништа не може преотети мираз Госпођице Вилмотове, а он је, захваљујући вредноћи њезина оца, доста велики. Уговор и обавезница за њен мираз потписани су и у мојим су рукама. Ја сам и гледао мираз а не њу, кад сам је тражио; и кад сам њега добио, њу може узети ко хоће.“

То је био велики удар: Сер Виљам је увиђао да је он у праву, јер је и сам био при састављању брачног уговора. Госпођица Вилмотова, кад виде да јој је прошао мираз, окрете се мојему сину, и запита га, хоће ли то што је изгубила мираз смањити што вредност њену у његовим очима. „Ако и немам мираза“, рече она, „имам бар руку да је могу дати.“

„А то је, Госпо,“ повика њен прави љубавник, „и било све што сте имали дати, бар све што сам ја сматрао да вреди примити. И уверавам те, Арабела моја, тако ми среће моје, то што си изгубила мираз чини ми сад радост још већом, јер ће то уверити моју милу девојку о искрености мојој.“

Г. Вилмот, како уђе, изгледаше да му је не мало по вољи што му је кћи избегла опасности, и одмах пристаде да поквари свадбу. Али кад виде да Г. Торихил не пушта мираза, који је обавезником био пренесен на њега, смутити се не може бити већма. Виде да ће му новац отићи да обогати човека који сам нема својега. Што је онај био неваљалац, то је могао спосити; али му је била горка и мучна помисао да тај новац не може накнадити. Седео је тако за неколико минута, смућен и премисљајући, док Сер Виљам не покуша да га мало ублажи. „Морам признати, Господине“, рече, „да ми ова ваша недаћа није сасвим неповољна. Ваша претерана страст за новцем ето је праведно кажњена. Али, и ако госпођица не може бити богата, опет она има доста те да буде задовољна. Ви овде видите честита млада војника, који је вољан улетити је без по-

ваца; они су се изодавна волели; из пријатељства према његову оцу, ја нећу пропустити да се заузмем за његово унапређење. Оставите се, дакле, честољубља што вас само вара и држите се једаншут среће која тражи да је примите“.

„Сер Виљаме“, одговори стари господин, „верујте да је ја нисам никада присиљавао да пође за кога, нити ћу то чинити сад. Ако још воли овога младог господина, нека га узме, драге воље. Још је, хвала Богу, остало имања, а биће га и више кад се ви тако обећавате. Само нека се овај мој стари пријатељ овде“ (ту је мислио мене) „обећа приписати мојој девојци шест тисућа ливара, ако би кад дошао до својег имања, а ја сам готов пристати да се вере још вечерас.“

Како је сад до мене стајало да усрећим ово двоје младих, обећах одмах преписати колико тражи, а то није било много од човека који је имао тако мало очекивати као ја. И тако нам би радост видети их где полетеше једно другоме у наручја. „Код толиких мојих несрећа,“ повика мој син Ђорђе, „да дочекам такву награду! То је више по што сам икада смео надати се. Моје да буде велико добро, и то после толиких патњи!“ — „Да, мој Ђорђе“, одговори његова лепа заручница, „нека бедника, нека сад носи мој мираз; кад си ти срећан без њега, и ја сам. О, да дивне замене, место најнискијег, добити најмилијег, најбољег човека! Нека га, нека ужива наше имање, ја сад могу бити срећна и у сиротињи.“ „Знајте“, повика сквајр, с пакосним смехом, „да ћу и бити срећан с оним што ви презирете.“ „Стан’те, Господине, стан’те,“ повика Џенкинсон, „имам и ја ту да кажем две-три речи. Што се тиче мираза ове госпођице, нећете ви, Господине, видети ни стајвера¹ од њега. Ја молим вашу милост“, настави он, окрећући се Сер Виљаму, „да ми каже, може ли сквајр узети мираз ове госпођице ако је венчао с другом?“ „Како можете тако што питати?“ одговори баронет, „разуме се да не може.“ — „То ми је онда жао,“ повика Џенкинсон, „јер смо овај господин и ја стари другови, па сам му пријатељ. Али, ко-

¹ Холандски новац, колико наших пет пара.

лико га волим, морам изјавити да му уговор његов не вреди ни луле духана, јер је он већ венчао.“ „Ла-жеш, као свака хуља,“ одговори сквајр, који се на то као нађе увређен, „ја се ни с једном женом нисам по закону венчао.“ „За то ће ваше господство опростити,“ одговори онај, „али јесте, и ја се надам да ћете се ви како треба пријатељски захвалити својем старом Џенкинсону, што вам доводи жену, а друштво нека се за који часак стрпи у својој радозналости, па ће је видети.“ Како то рече, он оде, брзо као обично, а ми остадосмо не могући никако домислити се шта хоће. „Нека га, нека иде,“ повика сквајр, „све друго што сам год учинио, али ту га се ни мало не бојим. Нисам ја тај да се дам плашити којекаквим лакрдијама.“

„Да ми је знати,“ рече баронет, „шта он то мисли. Јамачно какву просјачку лакрдију.“ „Може бити, Господине,“ одговорих ја, „и да што озбиљније мисли. Јер, ако погледамо све оне различне начине што их је овај господин удешавао да би завео невиност, што се не би била наша која вештија по остале, те да превари њега? Кад помислимо шта их је он преварио, шта родитеља с болом у души осећају срамоту и јад, које је он нанео њиховој породици, не би ме чудило ако би која — — — О, да изненађења! Видим ли ја то доиста своју изгубљену кћер? Држим ли је доиста у наручју? Она је, живот мој, срећа моја! Ја сам мислио да тебе нема, Оливија моја, а ја те држим, и ти си у животу да ми будеш радост моја.“ Ни најзаљубљенији није осетио те радости што је ја осетих, кад га видех где уведе моје дете, и кад је примих у своје наручје, а ћутање њено говораше колико је она уехићена. „И ти си ми се вратила, чедо моје,“ повиках, „да ми будеш утеха у старости?“ „Јесте,“ повика Џенкинсон, „и добро је назите, јер је она ваше честито дете и поштена као буди која у овој соби, која год било. А што се вас тиче, сквајре, као што ту стојите, тако је ова госпођица ваша законита, венчана жена. А да бих вас уверио да говорим истину, ево допуста по којем сте венчани.“ Како то рече, он баронету пружи допуст, који га прочита и нађе да је

у свему у реду. „Ја видим, господо.“ настави он, „да се сви чудите свему овоме, али ћу вам ја у мало речи све објаснити. Ево овај сквајр на гласу, према којему ја осећам велико пријатељство, тек то онако међу нама, често ме је употребавао да му свршим, овда онда, по какву ситуацију. Између осталог, наложио ми је био и да му набавим лажан допуст и лажна свештеника, како би преварио ову госпођицу. Али ја, како сам му био велики пријатељ, шта сам радио него отишао те узео прави допуст и права попа, и венчао их што је пре могло бити по црквеном закону. Можда ћете ви помислити да сам ја то учинио по доброту срца. Нисам. На срамоту своју признајем да ми је једина намера била да задржим допуст, да то могу доказати сквајру кад мислим да треба, те да га присилим да помолн кесу кад ми год буде требало по ваца.“ Смех од радости осу се сад по целој соби; наша радост допре чак и до опште собе где нам се одазиваху затвореници,

Тресући ланце своје,

Милине пуни и у грубом складу.

Срећа се огледала на свачијем лицу, и чак се и Оливијини образи заруменеше од радости. Што су јој тако повраћени добро име, пријатељи, и срећа, све на једанпут, било је довољно да заустави напредовање њене болести и да јој поврати негдашње здравље и веселост. Али нико од свију није можда осећао искреније радости по ја. Држећи непрестано мило и драго дете у својем наручју, питао сам срце своје да ова радост није каква обмана. „Како сте могли,“ рекох, окрећући се Г. Џенкинсону, „како сте ми могли несреће моје чинити већим причајући ми да је она умрла? Али, не чини ништа, радост што је опет видим више је по награда за ту тугу.“

„Ништа лакше,“ одговори Г. Џенкинсон, „по одговорити на ваше питање. Ја сам мислио да је једини начин да вас избави тамнице тај, да се покорите сквајру и да пристајете на женидбу његову с оном другом госпођицом. А ви сте се били заклели да то

нећете допустити док вам је кћи у животу : није било, дакле, другога начина да се ствар удеси него доказати вам да је она умрла. Склоних вашу жену да пристане уз ту превару, а досада нисмо имали zgodне прилике да вам то кажемо.“

Изгледало је да су у свему друштву само два лица што се нису сијала од радости. Г. Торихилово поуздање било га је сасвим оставило ; он сад виде попор од срамоте и беде пред собом, и дрхтао је да се у њ сурва. Паде пред стрицем на колена, и, гласом највеће беде, мољаше га да му се смилује. Сер Виљам га хтеде отурити од себе, али, на моју молбу, подиже га, и, пошто поћута за неколико тренутака, повика : „Твоји пороци, преступи и незахвалност не заслужују милости, али те ја нећу сасвим напустити, добићеш само колико ти треба да можеш водити живот, а не и твоје бесове. Ова госпођица, твоја жена, добиће трећину од имања што је негда било твоје ; и од њене нежности једино имаш изгледати вапредних доходака за унапредак.“ Он хтеде изјавити своју захвалност на тој доброту одабраним речима : али му не даде баронет, него му рече да се не прави нижи но што се већ показао. Нареди му, у исто време, да иде, а од свих својих слугу да изабере једнога који му се свиди, и да ће му само тај један бити који ће га слушати.

Чим нас он остави, Сер Виљам врло учтиво и са осмехом приђе својој новој синовци и жељаше јој среће. На њега се угледаше Госпођица Вилмотова и њен отац ; и жена моја љубљаше кћер своју с пуно милоште, јер је она сад, да се послужим њеним изразом, постала поштена женска. После редом приђоше Софија и Мојсије, а и сам наш добротинац, Г. Џенгинсон, мољаше да би му била допуштена та част. Изгледаше да наше задовољство не могаше бити веће. Сер Виљам, којему је највеће задовољство било чинити добра, ведро ока гледаше на све стране, и не виде ништа до радости на свачијем лицу осем на Софијину, која, с разлога којих ми не могасмо разумети, не изгледаше потпуно задовољна. „Мислим да је сад.“

рече он, смешећи се, „све друштво, осем једно или двоје, потпуно срећно. Остаје ми још само један чин правде да учиним. Ви увиђате, Господине,“ настави он, окрећући се мени, „колико смо обојица обвезани Г. Џенкинсону. Право је да га за то наградимо. Уверен сам да ће га Госпођица Софија учинити срећним; ја ћу му дати пет стотина ливара у име њена мираза, а с тим уверен сам да могу врло угодно живети једно с другим. Дакле, Госпођице Софија, шта ви велите на ову моју просидбу? Хоћете ли га?“ Моја јадна девојка готово да падне мајци у наручја на ову ружну понуду. „За њега да пођем,“ рече она slabим гласом „нећу, Господине, никада!“ „Шта,“ повика он опет, „нећете Г. Џенкинсона, вашег добротинца, красна млада човека с пет стотина ливара и добрим изгледима!“ „Молим вас, Господине“, одговори она, једва говорећи, „да одустанете и не правите ме бедном.“ „Је ли ко видео тога упорства“, повика он опет, „одбити човека према којему породица има толико обавеза, који вам је сачувао сестру, и има пет стотина ливара! И њега нећете.“ „Нећу, Господине, никада,“ одговори она љутито, „волим умрети.“ „Кад је тако,“ повика он, „кад га нећете, — онда вас морам ја сам узети“. И, како то рече, живо је притисну на груди. „Мила моја, паметна моја девојко.“ повика он, „како си могла помислити да ће те обманути твој Барчел, или да ће Сер Виљам Торихил икада престати обожавати драго које га је волело заради њега сама? Ја сам од неколико година тражио девојку која ће, не знајући ништа о мојем имању, мислити да што вредим као човек. Пошто сам залуду тражио баш и међу лакима и ружницама, колика је сад радост моја што сам освојио толику памет и толику небесну лепоту!“ После се окрете Џенкинсону: „Пошто се ја, Господине, не могу одвојити од ове девојке, јер се она, однекуд, загледала у мене, све чиме вас могу наградити, то је, да вам дам њен мираз, а ви се можете сутра јавити мојему настојнику за пет стотина ливара.“ И тако сви честитасмо, и Леди Торихиловица прође кроза све оне церемоније кроз које јој је сестра пре тога прошла. У то се појави

момак што се налазио уз Сер Виљама да нам јави да су итгови спремни да нас одведу у крчму, где је све било спремно за наш дочек. Жена и ја пођосмо напред, и остависмо ово суморно уточиште јада и беде. Племенити баронет нареди да се четрдесет ливара подели међу затворенике; и Г. Вилмот угледа се на њега и даде пола толико. Доле нас дочекаше усклици сељана, а међу њима видех двојицу или тројицу од својих честитих парохијана, и рукавах се с њима. Они нас испратише до крчме, где је била спремна богата гозба, а простија јестива раздавана народу.

По вечери како сам био смалаксао од наизменична задовољства и патње што их дочеках тога дана, замолих да ми допусте да се уклоним: и оставив друштво усред његове веселости, чим се видех сам, излех срце своје захваљношћу према Ономе што дарује радост и тугу, и спавах мирно до сутрадан.

ГЛАВА XXXII.

Свршетак.

Сутрадан, чим се пробудих, затекох старијег свог сина где седи крај моје постеље, а био је дошао да ми увећа радост новим прекретом судбине у моју корист. Пошто ме најпре ослободио онога што сам му дан пре био преписао, каза ми да су трговца што је био банкротирао у престоници затворили у Анверсу и да је он показао стање много веће по што је дуговао повериоцима. Ви ми по вољи племенитост мојега сина, готово колико год и ова ненадна срећа. Само нисам био начисто да ли је право да примим његову понуду. Док сам о томе мислио, уђе Сер Виљам у собу, те му казах о својој недоумици. Он је био мњења да, пошто ми је син женидбом својом дошао до велика имања, слободно, без узтезања могу примити његову понуду. Дошао је био, међутим, да ми јави да је као синоћ поручио по допусте и да их очекује

свакога часа, а нада се да нећу отказать да их то јутро учиним срећнима. Док је он то говорио, уђе момак да јави да се гласник вратио; како сам се дотле био спремно, сиђох доле, и затекох све друштво весело како само могу развеселити изобиље и безазлено срце. Опет мени не би сасвим по вољи њихов кикот, јер су се спремали за врло свечан обред. Говорио сам им како треба да буду озбиљни, смишљени, и у свему како доликује приликом овакве тајне, и прочитах им две беседе и једну реч коју сам био сам саставио, како бих припремио их за њу. Али они као да се на то ни мало не освртаху, нити могах изићи с њима на крај. И кад смо ишли цркви, ја напред, остављала их је свака озбиљност, и често ми долажаше да им се окренем пун срцбе. У цркви искрсе нова невоља, која изгледаше да се не да лако отклонити. Била је у томе, који ће се пар венчати прво: синовља ми млада живо наваљиваше да Леди Торихидовица (што ће бити) буде прва; а ова то исто тако живо одбијаше, доказујући како она тако што не би учинила ни за сав свет. Обе су за неко време доказивале с истим упорством и с истом уљудношћу. Мени се, на послетку, како сам све то време стајао спреман са својом књигом, досади то прегоњење; и склопих књигу, па повиках: „Видим да се ниједна од вас не мисли венчавати; можемо онда слободно вратити се, јер, рекао бих, данас нема овде ништа.“ То их одмах уразуми. Баронет и његова Леди венчаше се прво, а затим мој син и његова млада.

То јутро сам био издао пре тога наредбу да се један интов пошаље по мојега честитог суседа Фламборо-а и његову породицу; те тако кад се вратисмо у крчму имадосмо то задовољство да видимо обе Госпођице Фламборове да су стигле пре нас. Г. Џекинсон понуди руку старијој, а мој син Мојсије другој (а од онда сам дознао да се од истине загледао у девојку, одобрићу му и дати му део кад год буде мислио да му то ваља затражити). Тек што се вратисмо у крчму, кад многи од мојих парохијана, чувши о мојем успеху, дођоше да ми честитају; међу њима било је и оних

што сам их оно раније био прекорио с онолико жестице. Испричах о томе својем зету Сер Виљаму, који изиђе те их оштро прекори; али кад виде да су се сасвим покуњили са његова тешка прекора, даде им сваком по пола гвинеје, да попију у његово здравље и дођу мало себи.

Мало затим, позваше нас на врло богату гозбу, коју је био спремио Г. Торихилов кувар. Неће бити неумесно да поменем, што се тиче Г. Торихила, да он сад живи у кући некога сродника те му чини друштво, да га лепо пазе, и да ретко кад седи за одвојеним столом, осем кад нема места за другим, јер га се не туђе. Много му времена односи што разговара сродника, који је мало меланхоличан, и што учи да свира у флауту. Моја га се старија кћи, међутим, сећа и жали за њим; чак ми је казивала да може и попустити, ако се поправи.

Али да се вратим, јер не марим удаљавати се тако од ствари; кад је требало сести за ручак, онет отпоче церемоније. Настаде питање да ли да моја старија кћи, пошто је већ матрона, не седне више горе по друге две младе. Али ту расправу прекиде мој син Ђорђе, који предложи да друштво поседа где ко хоће, свако крај своје госпође. Сви то примише с великим одобравањем, осем моје жене, којој то, видех, не би сасвим по вољи, јер се надала да ће имати задовољство да седи у зачељу и да нуди печење свему друштву.¹ Али, и покрај тога, не да се описати наше расположење. Не бих знао казати да ли је у нас било више духа по обично; али то знам да смо се више смејали, а то је ваљало исто толико. Једне се шале нарочито добро сећам. Стари Г. Вилмот нанио је био Мојсију, којему је памет била на другој страни, и мој син одговори: „Госпођо, хвала вам.“ На то стари господин, учинивши на друштво очима, примети да он мисли на своју драгану. Тој се шали насмејаше Госпођице Фламборове да сам мислио неће никако доћи себи. Чим се сврши ручак, ја, по својем обичају, затражим

¹ У Енглеској домаћица седи у зачељу и пред њу се доноси печење, те га она нуди и служи госте.

да се уклони сто, како бих имао задовољство да још једном видим своју породицу искупљену око весела огњишта. Моје двоје дечице седело ми је свако на колену, а остали крај својих другова. Нисам више ништа имао желети с ове стране гроба; све су моје бриге биле прошле; радост је моја била неисказана. Остајало је још само да ми захвалност у добру буде већа по што ми је била покорност у злу.

КРАЈ

Поред мањих штампарских грешака и омашака у правопису и интерпункцији, које читаоци могу сами уочити и исправити, моле се да учине ове поправке:

На стр. 7 ред 27 место *сроди.мо* треба *ороди.мо*.

На стр. 103 ред 9 место *отуда* треба *откуда*.

На стр. 141 ред 11 место *погодбе* треба *услове*.

На неколико места место речи *оцо* треба *тата*.

Издања Срп. Књижевне Задруге

I коло (1892)

1. **Живот и Прикљученија** Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1'40 дин.

2. **С мора и са сува**, црте др. Милана Јовановића. Цена 1'40 дин.

3. **Даворје** Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1'40 дин.

4. **Бакоња Фра-Брне**, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1'40 дин.

6. **Истинска Служба**, написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Цена 1'40 дин.

7. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1'40 дин.

II коло (1893)

8. **Живот и Прикљученија** Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1'40 дин.

9. **Мемоари Проте Матије Ненадовића**, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2'80 дин.

10. **Два Идола**, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. **Камено Доба**, написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.

12. **Прве Жртве**, приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 1'40 дин.

13. **Из Природе**, мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. **С француског Шарпаса**, преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.

III коло (1894)

15. **Антологија Дубровачке Лирике**, за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 1'40 дин.

16. **Тамо амо по Истоку**, црте др. Милана Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индискога Океана и околних земаља. Цена 2 дин.

17. **Песме Јована Илића**, за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 2 дин.

18. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска II, за штампу приредио и предговор, написао Дан. А. Живаљевић. Цена 1'40 дин.

19. **Воденица на Флоси**, написао Џорџ Елмот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I., Цена 2 дин.

20. **Воденица на Флоси**, написао Џорџ Елмот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 2 дин.

21. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 1·40 дин.

IV коло (1895)

22. **Басне Доситеја Обрадовића**, свеска I. за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 1·40 дин.

23. **Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића**, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

24. **Низ старијих приповедака**, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

25. **Тамо амо по Истоку**, црте др. Милана Јовановића, свеска II., с речником. Цена 2 дин.

26. **Бијесни Ролаидо**, спјевао Лодовико Ариосто, пре-пјевао Драгиша Станојевић, свеска I., с предговором, напоменама и речником. Цена 2 дин.

27. **Тартиф и Тврдица** комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Ђаја. Цена 1·40 дин.

28. **Из науке о светлости**, написао Ђорђе М. Станојевић с предговором и 158 слика. Цена 2 дин.

V коло (1896)

29. **Басне Доситеја Обрадовића**, свеска II., за штампу приредио и поговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. **Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића**, свеска II., за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. **Слике из сеоскога живота**, написао Јанко М. Веселиновић, свеска I. Цена 2 дин.

32. **Тодор од Сталаћа**, трагедија у пет чинова, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. **Бијесни Ролаидо**, спјевао Лодовико Ариосто, пре-пјевао Драгиша Станојевић, свеска II., с напоменама и речником. Цена 3 дин.

34. **Девајтис**, роман од Марије Рођевићевне, превео с пољскога Никола Манојловић-Рајко. Цена 3 дин.

35. **Књига о здрављу**, српско издање приредио др. Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне таблице у боји. Цена 3 дин.

VI коло (1897)

36. **Житије Герасима Зелића архимандрита**, свеска I. за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. **Босанчице**, кратке приче из Сарајева, испричао Мита Живковић. Цена 2 дин.

38. **Горски Цар**, роман, написао Светолик П. Ранковић.
Цена 3 дин.

39. **Бијесни Роландо**, сијевао Лодовико Арпосто, пре-
ијевао Драгиша Станојевић, свеска III., с напоменама и речником.
Цена 3 дин.

40. **Бијесни Роландо**, сијевао Лодовико Арпосто, пре-
ијевао Драгиша Станојевић, свеска IV., с напоменама, и речником
и поговором. Цена 3 дин.

41. **Историја Карла XII.** од Волтера, превео Стојан Но-
ваковић. Цена 3 дин.

42. **Подземне воде, издани, извори, бунари, терме и
минералне воде**, написао др. Светолик Радовановић, са 40
слика. Цена 2 дин.

43. **Завјет**, драмат у 4 чина, написао Симо Матавуљ
Цена 2 дин.

VII коло (1898)

44. **Житије Герасима Зелића архимандрита**, свеска II.,
за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 3 дин.

45. **Биске песме Јована Суботића**, свеска I., за штампу
приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 3 д.

46. **Приповетке Лазе К. Лазаревића**, свеска I., за штампу
приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 д.

47. **Горе доле по Нануљу**, путничке цртице др. Милана
Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић, предговор
написао А. Гавриловић. Цена 2:50 дин.

48. **Уједињење Немачке**, написао др. Драгољуб М. Пав-
ловић. Цена 3 дин.

49. **Векфилдски Свештеник**, написао Оливер Голдсмит,
превео и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена 2 дин.

50. **Искрице Николе Томазеа**, за штампу приредио и
предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко пове-
реника или од Српске Штампарије у Загребу као главнога коми-
сионара Српске Књижевне Задруге и то: I, II, III и IV по цену
од фор. 3:50. V, VI и VII по цену од фор. 5:—, а сва кола
заједно по цену од фор. 3:— од кола.

PR
3490
A66

Goldsmith, Oliver
Vekfildski svestenik

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 10 03 10 006 1